

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ve TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARLA ETKİLİ İLETİŞİM
YOLLARI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Rahile ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Mehmet FİDAN

KONYA- 2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahile ÖZTÜRK
	Numarası	164221001018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Halkla İlişkiler ve Tanıtım/ Halkla İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	İlköğretim Dönemindeki Çocuklarla Etkili İletişim Yolları Üzerine Bir Analiz

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahile ÖZTÜRK
	Numarası	164221001018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Halkla İlişkiler ve Tanıtım/ Halkla İlişkiler
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet FİDAN
	Tezin Adı	İlköğretim Dönemindeki Çocuklarla Etkili İletişim Yolları Üzerine Bir Analiz

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “İlköğretim Dönemindeki Çocuklarla Etkili İletişim Yolları Üzerine Bir Analiz” başlıklı bu çalışma 10/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
Prof. Dr. Mehmet FİDAN	Danışman	
Doç. Dr. Özgür SELVİ	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi H. Nur GÖRKEMLİ	Üye	

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İLKÖĞRETİM DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARLA ETKİLİ İLETİŞİM
YOLLARI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Rahile ÖZTÜRK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet FİDAN

2019, 127 Sayfa

İletişim toplumsal bir varlık olan insanoğlunun yaşantısının kaçınılmaz bir boyutunu oluşturur ve genel olarak insanlar arasındaki düşünce ve duygu alış- verişi olarak ele alınır. Etkili iletişim ise, iletişim engellerinin ortadan kaldırıldığı veya mümkün olduğunca aza indirildiği, istenilen ve beklendi iletişim biçimidir.

Çocuklar gelişim evrelerinin özelliklerine göre, fiziksel ve ruhsal ihtiyaçları yeterince sağlanmadığı takdirde duygusal anlamda olumsuz yönde etkilenirler. Bu ihtiyaçlar, çocukla kurulacak olan etkili bir iletişim ile giderilebilir.

Bu çalışmada, ilköğretim dönemindeki çocuklarla etkili iletişim kurma yöntemlerinin araştırılması ve bunların çocuklar üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. 300 ilköğretim öğrencisi ile yapılan anket uygulaması sonuçlarına göre, çocukların büyük bir kısmının ailesi ile vakit geçirmekten hoşlandığı, oyun oynamayı internette vakit geçirmeye tercih ettikleri, öğretmenlerini sevdiği, öğretmenlerinin kendilerine güvendiklerini düşündükleri, hangi mesleği seçme konusunda gayet kararlı oldukları gibi bulgular tespit edilmiştir. Bu sonuçların yanında özellikle iyi bir mesleği olan ebeveynlere sahip bazı çocukların, ebeveynlerinin ilgisizliğinden şikayet ettikleri gözlenmiştir. Genel olarak sonuçlar yorumlandığında, çocuğun maddi beklentiden ziyade, sevgi içerikli ve kendisiyle ilgilenildiğinin hissettirildiği ortamlarda daha mutlu ve özgüvenli olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, çocuk, etkili iletişim, iletişim engelleri, ilköğretim.

ABSTRACT**MS THESIS****AN ANALYSIS on EFFECTIVE COMMUNICATION WAYS WITH
PRIMARY SCHOOL CHILDREN****Rahile ÖZTÜRK****The Graduate School of Social Science of Selcuk University****The Degree of Master of Public Relations and Publicity****Advisor: Prof. Dr. Mehmet FİDAN****2019, 127 Page**

Communication constitutes an inevitable dimension of the life of human being, which is a social entity, and is generally considered as the exchange of thoughts and feelings between people. Effective communication is the desired and expected form of communication in which communication barriers are eliminated or minimized as much as possible.

According to the characteristics of the stages of development, children are affected negatively in the emotional sense unless their physical and psychological needs are provided sufficiently. These needs can be met by effective communication with the child.

In this study, it is aimed to investigate the methods of effective communication with children in primary school and to investigate their effects on children. According to the results of the survey conducted with 300 primary school students, it was found that most of the children like to spend time with their parents, prefer to play games on the internet, they love their teachers, they think that they trust their teachers and they are determined to choose which profession. In addition to these results, it has been observed that some children with parents who have a good profession complain about the indifference of their parents. In general, when the results are interpreted, it is found that the child is happier and more confident than the material expectation, in the context of love and care.

Key Words: Family, children, effective communication, communication barriers, primary education.

TEŞEKKÜR

Eşsiz bilgileri ile yolumu aydınlatan ve çalışmalarım sırasında yardımlarını hiç esirgemeyen kıymetli danışmanım **Prof. Dr. Mehmet FİDAN'** a, pozitif enerjileriyle her zaman bana destek olan **Prof. Dr. Başak SOLMAZ** ve **Dr. Öğr. Üyesi H. Nur GÖRKEMLİ'** ye, ayrıca maddi ve manevi katkılarıyla her zaman yanımda olan **aileme** yürekten teşekkür ederim.

Rahile ÖZTÜRK

Konya - 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İLETİŞİM ve ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİ

1.1. İletişim Kavramı	3
1.2. İletişimin Temel Unsurları	10
1.2.1. Kaynak (Gönderici)	11
1.2.2. Mesaj (İleti)	11
1.2.3. İletişim Kanalı	12
1.2.4. Alıcı (Hedef)	14
1.3. İletişim Çeşitleri	15
1.3.1. Toplumsal İlişkiler Sistemi Olarak İletişim Çeşitleri	15
1.3.1.1. Kişi İçi İletişim.....	16
1.3.1.2. Kişilerarası İletişim	16
1.3.1.3. Grup İletişimi	17
1.3.1.4. Örgütsel İletişim.....	18
1.3.1.5. Toplumsal İletişim	18
1.3.2. Grup İlişkilerinin Yapısına Göre İletişim Çeşitleri.....	18

1.3.2.1. Yatay İletişim	18
1.3.2.2. Dikey İletişim	19
1.3.2.3. Çapraz İletişim	19
1.3.3. Kullanılan Kanal ve Araçlara Göre İletişim Çeşitleri	19
1.3.3.1. Görsel İletişim.....	19
1.3.3.2. İşitsel İletişim.....	19
1.3.3.3. Bilişsel İletişim	20
1.3.3.4. Kitle İletişimi	20
1.3.4. Kullanılan Kodlara Göre İletişim Çeşitleri	21
1.3.4.1. Sözlü İletişim	21
1.3.4.2. Yazılı İletişim.....	22
1.3.4.3. Sözsüz İletişim	22
1.4. Etkili İletişim Süreci	24
1.5. Etkili İletişim Sorunları ve Engelleri	28

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLARLA ETKİLİ İLETİŞİM YOLLARI

2.1. Çocukluğun Tanımı ve Gelişim Evreleri	34
2.1.1. Çocukluk Kavramına Tarihsel Bakış	34
2.1.2. Gelişim Evreleri.....	35
2.2. Toplumdaki Statü ve Becerilerine Göre Çocuklar	41
2.2.1. Üstün Yetenekli Çocuklar	42
2.2.2. Engelli Çocuklar	45
2.2.3. Göçmen Çocuklar	46
2.2.4. Evlat Edinilmiş Çocuklar	47
2.2.5. Cezaevi Çocukları	47
2.2.6. Kayıp Çocuklar ve Çocuk İstismarı	49

2.2.6.1. Suça İtilen Çocuklar	50
2.2.6.2. Çalışan Çocuklar (Sokak Çocukları)	52
2.2.6.3. Çocuk İstismarı	53
2.3. Çocuk ve Şiddet	56
2.4. Çocukla İletişimin Önemi	57
2.4.1. Aile İçi İletişim	57
2.4.1.1. Dünden Bugüne Ebeveynlik	59
2.4.1.2. Farklı Anne-Baba İletişim Tarzları	60
2.4.1.3. Aile İçi İletişim Engelleri	63
2.4.2. Okul ve Sosyal Çevre ile İletişim	65
2.5. Çocuk Gelişiminde Etkili İletişim	69
2.6. İletişim Problemleri ve Çocuğun Sorununu Çözme	74
2.6.1. İletişim Engelleri.....	74
2.6.2. Sosyal Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ, BULGULAR ve YORUM

3.1. Araştırmanın Amacı.....	79
3.2. Araştırmanın Önemi	80
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	82
3.4. Araştırmanın Yöntemi	82
3.4.1. Örneklem Seçimi	82
3.4.2. Demografik Değişkenler	82
3.4.3. Kullanılan İstatistiksel Analizler	82
3.4.4. Araştırma Soruları, Hipotezler ve Analiz Sonuçları	84
SONUÇ ve ÖNERİLER	108
KAYNAKÇA	112

EKLER	125
ANKET FORMU ÖRNEĞİ	125
İLKÖĞRETİM DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLAR İLE KURULAN İLETİŞİMİ DEĞERLENDİRME ANKETİ.....	125

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AÇEV: Anne Çocuk Eğitim Vakfı

ASUMA: Acıbadem Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Araştırma Merkezi

BİLGESAM: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

İMDAT: Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği

IQ: Intelligence Quotient (Zeka Bölümü)

KMO: Kaiser- Meyer- Olkin

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TV: Televizyon

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

WFO: Dünya Aile Örgütü

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Özellikleri.....	84
Tablo 2. Katılımcıların Yaş Özellikleri	84
Tablo 3. Katılımcıların Kardeş Sayıları.....	85
Tablo 4. Katılımcıların Anne- Baba Meslekleri	85
Tablo 5. Katılımcıların Anne- Babalarının Birliktelik Durumu.....	86
Tablo 6. Katılımcıların Okul Özellikleri.....	86
Tablo 7. Katılımcıların Öğretmenlerinin Cinsiyeti	86
Tablo 8. Soruların Frekans Analizi.....	87
Tablo 9. Doğrulamalı Faktör Analizi	95
Tablo 10. Ortalama ve Standart Sapma Analizi.....	97
Tablo 11. İletişim Değerlendirme Puanı.....	98
Tablo 12. Katılımcıların Anne Mesleğinin Çocukla İletişim Puanına Etkisi	100
Tablo 13. Katılımcıların Baba Mesleğinin Çocukla İletişim Puanına Etkisi.....	101
Tablo 14. Katılımcıların Anne- Baba Birliktelik Durumu İçin Fark Analiz Tablosu	102
Tablo 15. Öğretmenin Cinsiyet Özelliği İçin Fark Analiz Tablosu	103
Tablo 16. Katılımcıların Okul Özellikleri İçin Fark Analiz Tablosu	104
Tablo 17. Katılımcıların Yaş Özellikleri ve Kardeş Sayıları İçin Korelasyon Analiz Tablosu	105
Tablo 18. Yaş- Aile İletişim Puanı Regresyon Analizi	106
Tablo 19. Yaş- Genel İletişim Puanı Regresyon Analizi.....	107

GİRİŞ

Günlük hayatta, bir an için nasıl bir iletişim ağı içinde bulunduğu, bu ağı içinde diğler insanlarla kurulan ilişkilerde bir bireyin kendini nasıl var ettiğı ve bu ilişkilerden nasıl etkilendiğı düşünölecek olursa, iletişimin önemi daha iyi kavranmış olur. Aslında iletişim yaşamın tüm alanlarında var olan bir olgudur ve genel olarak insanlar arasındaki duygu ve düşünce alış-verişı olarak ele alınır. İnsan ilişkilerinde başarılı, başkalarıyla etkili bir biçimde iletişim kuran bireylerin yaşamda daha başarılı ve mutlu olacaklarına ilişkin haklı bir kanı vardır. İletişimin amacına ulaşabilmesi için, her iki tarafın (alıcı ve kaynak) da birbirine güven duyması önemlidir. Yine sağlıklı bir iletişim için bireylerin dikkat etmeleri gereken bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler arasında; her bireyin kendine özgü karakteristik özellikleri ile değerli olduğuna inanması, karşısındaki bireyi olduğü gibi kabul etmesi, duygular ile davranışların tutarlı olması, kendisini karşısındakinin yerine koyabilmesi, onun hissettiklerini yaşayabilmesi gibi durumlar bulunmaktadır.

Etkili iletişim; iletişim engellerinin ortadan kaldırıldığı veya mümkün olduğunca en aza indirildiğı, istenilen bir iletişim şeklidir. Etkili iletişimin kurulabilmesi için ise, dinleme ve kendini ifade edebilme becerileri oldukça önemlidir. Kişiler arası ilişkilerde, tarafların bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaptıkları pek çok davranış, yanlış anlaşılmalara ve dolayısıyla da iletişim çatışmalarına neden olmaktadır.

İletişim, sadece yetişkinler için değil, her yaştan insanın yaşantısını olumlu bir şekilde devam ettirebilmesi için olmazsa olmaz durumlardan biridir. Dolayısıyla farklı yaş gruplarından çocuklar da çevrelerindeki kişilerle sürekli iletişim kurmaktadırlar. Çocukların iletişim alanları genel olarak aile bireyleri, arkadaşları ve okul çevrelerinden oluşur. Etkili iletişim için önemli olan unsurlar çocuklar tarafından hayata geçirildiğinde; bu çocuklar çevrelerine kendilerini oldukları gibi göstermiş olurlar, düşünce ve davranışları daha tutarlı olur, iletişimde oldukları bireyler tarafından anlaşıldıklarını hissettikleri için kendilerini değerli görürler ve genel olarak sayılan etkili iletişimin tüm bu olumlu sonuçları, çocukların geleceklerine olumlu bir katkı sağlamış olur.

Bu tez çalışması; iletişim ve etkili iletişim süreci, çocuklarla etkili iletişim yolları ve metodoloji, bulgu ve yorumların yer aldığı bölüm olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, iletişim kavramı ele alınmıştır. İletişimin temel unsurları ve iletişim çeşitlerinden bahsedilerek, etkili iletişim süreci ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca, etkili iletişim sorunları ve engelleri de açıklanarak, bu konularda yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde çocuklarla etkili iletişim yolları üzerinde durularak, çocukluğun tanımı ile, özelliklerine ve yaşama ortamlarına göre farklı çocuk tiplerinden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde, çocuklarla iletişimin önemine ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise gerçekleştirilen anket çalışmasının metodolojisi, bulguları ve yorumlarına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLETİŞİM ve ETKİLİ İLETİŞİM SÜRECİ

1.1. İletişim Kavramı

İnsanlar, dünyaya gelişlerinden itibaren birlikte yaşama ihtiyacı duymuşlar ve farklı toplumlar oluşturmuşlardır. Bir toplumun var olması için, o toplumu meydana getiren kişilerin bazı ortak yaşantıları paylaşmaları gerekir. Böylece birtakım ortak özellikleri (tarih, kültür, dil, din gibi) bir kuşaktan diğerine aktarırlar. Aktarılan bu özelliklerin paylaşılması ise kişilerin aralarında kurdukları iletişim ile gerçekleşebilir (Kıran, 2008: 37).

İnsanın, kendi varlığını ve toplumsal ilişkilerini, iletişim yoluyla sürdüren bir canlı olması özelliğine bağlı olarak, iletişimin de insanlık tarihi ile başladığı söylenebilir. Örneğin ilk insanların mağara duvarlarına resimler çizmeleri, Kızılderililerin dumanla haberleşmeye çalışmaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Alkan, vd., 2013: 1). İletişim, insanın kendi bireysel özelliklerini devam ettirme faaliyetinin zorunlu ve kaçınılmaz bir noktasıdır ve insanın olduğu her yerde iletişim de vardır (Karadağ, 2015: 7).

İletişim kavramının tanımı hakkında pek çok araştırmacı açıklamada bulunmuştur ancak bu tanımların az bir kısmı doyurucu niteliktedir (Fidan, 2012: 15). Mesela, sadece Zılhoğlu' nun 1994 yılında yazdığı "İletişim Nedir?" kitabında 4560 tane iletişim tanımı vardır (Eroğlu vd., 2013: 4) ve bu sayı hiç de azımsanacak bir sayı değildir.

Yapılan farklı iletişim tanımlarından bazılarına baktığımızda; "bir düşüncenin el, kol, baş hareketleri, konuşma ya da yazı, telefon, televizyon gibi araç ve gereçlerden yararlanarak bir kimseden diğerine iletimi" şeklindeki bir tanım iletişim kanallarını ön plana çıkarmaktadır. Yine, "Kaynaktan alıcıya bilgilerin aktarılması, kaynak ile alıcı arasındaki olayları anlamlandırma süreci" ve "Anlam arama çabası,

simgeler ile bir kişiden ya da gruptan diğesine bilginin ve düşüncelerin iletimi” şeklindeki tanımlar da, farklı iletişim tanımlarına verilebilecek örnekler arasındadır (Alkan, vd., 2013: 2). İletişimin şu tanımında ise, çağrışım kavramına vurgu yapılmıştır: “İletişim; kişilerin sözlü ya da sözsüz simgeler ile duygu ve düşüncelerini karşılıklı olarak aktarmaları sonucu, zihinlerinde ortak çağrışımlar söz konusu olduğunda veya aktarılan iletilerin karşılıklı olarak benzer çağrışımlara yol açması durumunda gerçekleşen bir olgudur” (Güçlü, 2017: 858). İletişimin bir başka tanımı ise şöyledir: “İletişim; aynı coğrafik koşullar içinde varlıklarını devam ettirmek için araç ve gereçler bulan, bu konuda bilgi üreten ve bu bilgileri bir iş bölümü içinde kullanan, bu iş bölümünden kaynaklanan farklılaşmaları haklılaştırmak için çeşitli değerler üreterek toplumun farklı kesimlerini kaynaştırma etkinliğidir” (Oskay, 2014: 23).

Birçok Hint- Avrupa dil ailesinde "komünikasyon" (communication) şeklinde kullanılan iletişim kelimesinin kökenine baktığımızda, Latince "communicare" fiilinden türediğini söyleyebiliriz (Vatansever Bayraktar, 2015: 264). İletişim sürecinin resmi tanımı TDK (Türk Dil Kurumu) Türkçe Sözlük (2011)’ e göre ise; “Duygu, düşünce, fikir ya da bilgilerin her türlü yolla başkalarına aktarılması, haberleşme, komünikasyon” şeklindedir. Bu süreçte bilgi alış- veriş tek yönlü ise “enformasyon” (bilgilendirme), çift yönlü ise “komünikasyon” (iletişim) olarak isimlendirilir.

İletişim, hayatımızın hemen hemen her anında vardır. Uyku dışındaki zamanımızın neredeyse dörtte üçü başkalarıyla iletişim kurularak geçmektedir (MEB, 2008: 3). Bireyler; diğere insanlarla onları tanımak ve kendilerini keşfetmek, diğere insanlarla paylaşımlarda bulunmak ve onlara yardım etmek, karlı tarafı etkilemek gibi sebepler için iletişim kurarlar (Şahin ve Aral, 2012: 62).

Aslında, iletişim hem en temel hem de bizi en çok üzen becerilerimizden biridir. Çünkü herkes kendisini en iyi iletişimeci olarak düşünür ve karşısındakinin de kendisi gibi olmasını bekler. Yani, insanlar genelde kendine benzemeyen kişilerin hatalı olduklarını zanneder ve sürekli yanlış yaptıklarını düşünürler. Bu açıdan

bakıldığında, kişiler arası ilişkilerde anlaşabilmenin bir mucize olduğunu ifade etmek çok da yanlış olmaz (Eroğlu vd., 2013: 3).

Hangi ortamda olursa olsun, insanların yaşadığı problemlerin iletişimle ilgili nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü iletişim düzeyinin kötüleşmesi, insanların kendi aralarında kurduğu ilişkilerde hayal kırıklığı ve gerginlik yaratır. Bireyler, ancak nitelikli bir iletişim becerisi kazandıklarında bahsedilen gerginliklerin önüne geçebilirler (Alkan, vd., 2013: 4).

Karşımızdaki bir kişiyle problem yaşadığımızda, dikkati karşımızdakinin yanlış davranışına çekmekle problemi çözemeyiz. Bu davranış, aksine bir savunma ve inatlaşmaya yol açabilir. Böylece meydana gelen sorunla ilgili olarak kişiler, kendi paylarına düşen sorumluluğu almaktan kaçınırlar ve kendi davranışlarını adil bir şekilde değerlendirmezler. İletişimde bunun yerine sorunun ne olduğu, üzerimizde nasıl bir etkisi olduğu ve sonucunda nasıl bir durum ortaya çıktığı açıklanırsa, savunmaya geçme riski ortadan kaldırılarak taraflar arasında işbirliği için doğru adım atılmış olur. Sonuçta kimse kimseyi değiştiremez ama o kişiye karşı ifade biçimi farklılaştırılabilir (Eroğlu vd., 2013: 30). Görüşleri farklı görüşlerle değiştirebilme, diğer insanların yaklaşımlarını anlama ve problem çözebilme özellikleri, insanlarla ne kadar sağlıklı iletişim kurulabildiği ile orantılı bir durumdur (Kıran, 2008: 36).

Kişilerarası iletişimin problemsiz bir şekilde gerçekleşebilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı önemli özellikler vardır. Bunlar:

a. İletişim kurmak isteyen kişiler arasında, karşılaşılan ilk dakika iletişim sürecinin önemli bir belirleyicisidir. Kıyafetten kullanılan aksesuarlara, bulunulan ortamdan karşı tarafın bedensel hareketlerine kadar aslında pek çok zaman gözardı edilen ya da önemsiz gibi düşünülen durumlar bu belirlemenin önemli bir parçasını oluştururlar. Bu açıklamalara göre, kişilerarası iletişimde ilk izlenim son izlenimdir düşüncesinin aslında çok da yanlış olmayacağını söylemek mümkündür.

b. Duygu ve düşüncelerin bir bilgi olarak karşı tarafa aktarılmasındaki davranışlar ve bu davranışların biçimi iletişimin özünü oluşturur.

c. İletişim kişiye değil, kişiyle yapılır. Burda, iletişimdeki geri bildirimin önemi yani iletişimdeki mesajın doğru algılanıp algılanmadığının önemine vurgu yapılmaktadır.

d. İletişim bir bütündür. İletişimi sadece sözlü ya da sadece sözsüz iletişim olarak değerlendirerek mesajı anlamaya çalışmak her zaman doğru sonuca ulaştırmayabilir (Vatansever Bayraktar, 2015: 265).

İletişim, insanlar üzerinde bıraktığımız etkinin en önemli belirleyicisidir. Sözsüz iletişim öğeleri, iletişim kuracak kişiler arasında karşılıklı bir konuşma olmadan; ekonomik durum, eğitim ve kültür düzeyi, özgüven, statü gibi özellikler hakkında bilgi verebilme özelliğine sahiptir (Keklik, 2012: 129). Dolayısıyla, taraflar arasında güçlü bir etki saniyeler içinde oluşur ve karşı tarafın, kişi hakkında ne kadar zamanda ve nasıl bir yargıya varacağı bilinemediği için ilk seferde iyi bir izlenim yaratmak bu bağlamda önem kazanır (Sampson, 1999: 1112). İnsanların kariyerlerini geliştirememelerinin en önemli sebeplerinden biri, işte bu durumu kullanmamalarıdır. Yani kişisel imajlarının karşı taraf üzerinde yeterli etkiyi bırakamaması ve bu konuda da bilgi sahibi olmamalarıdır (Dinçer, 1998: 5- 8).

İmaj kavramı, insanların duygularını tutarlı ve uygun bir şekilde karşıya yansıtmaları olarak tanımlanabilir. Kişinin iletişim araçlarından biri ve yeteneğinin bir parçası olan imaj; karşımızdakine kim olduğumuzu, ne yaptığımızı ve işin ne kadar uzmanı olduğumuzu anlatır (Kosku, 2017: 43).

Kıyafetler, kişiler arası iletişimde özellikle hedef kitle üzerinde olumlu bir imaj oluşturmak bakımından önemlidir. Ortama göre seçilmiş güzel ve özenli bir kıyafet, kaynağın kendine güveninin ve karşısındaki kişilere karşı duyduğu saygının göstergesidir (MEB, 2008: 9).

İletişim aslında; sözcükler, ses tonu ve beden dilinden oluşan bir bütündür. “Ne” söylediğimizi sözcükler, “Nasıl” sözlediğimizi ise ses tonumuz ve beden dilimiz gösterir (Eroğlu vd., 2013: 7). Bu durumu rakamsal olarak ifade edecek olursak, kişiler arası iletişimde %10 kelimelerin, %30 sesin ve %60 da beden dilinin etkisi vardır (<https://docplayer.biz.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

Ses tonu, konuşmanın akıcılığı ve kişinin iletişim becerileri, mesajın doğru iletilmesi konusunda büyük bir öneme sahiptir. Akıcı bir tarz ve uygun kelimelerle yapılan bir konuşma, karşı tarafta rahatlamaya sebep olur ve söylenenleri daha etkili kılar.

Bir kişi, kendini beden diliyle en çok da mimikleriyle dışa yansıtır. Yüzünün ifadesi, vermek istediği mesajla uyumlu ve alınan mesaja göre şekillenirse, mesajı daha etkili olur alıcı tarafından daha kolay anlaşılır (<https://docplayer.biz.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

İletişim, sadece karşılıklı konuşmak olarak algılanmamalıdır. İletişim aynı zamanda bir kişinin saç biçimidir, giyim tarzıdır, bazen araya mesafe koymaktır. Çünkü bir insanın herkesle arasındaki mesafe her zaman aynı değildir. Bu mesafeyi belirleyen de o kişi ile karşı tarafın ikili ilişkilerinin biçimi ve boyutudur. Yine iletişim bazen konuşmadan sessiz kalmaktır, bazen sadece bakmaktır, bazen ise gülmektir (Eroğlu vd., 2013: 4).

Bireyin etrafındaki kişilerle anlaşabilmesi için iyi bir dinleyici de olması gerekir. Ama dinlemek kulağa gelen sözcükleri duymak demek değildir. Dinlemek, seslerin ve görüntülerin farkında olma ve onlara dikkat verme ile başlayan, belli işitsel işaretlerin tanınmasıyla süren ve anlamlandırılmasıyla son bulan psikolojik bir süreç (Ergin ve Birol, 2000: 15) olarak tanımlanacak olursa, dinlemenin çaba gerektiren bilinçli bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Yani dinlemek, karşı tarafa önem vermektir ve iyi bir dinleyici olmak için iddialaşma, tartışma ve karşıyı yenmeye çalışma gibi davranışlardan uzak durmak gerekir. Çünkü etkili bir iletişim için gerçekten ihtiyaç duyulan şey karşı tarafa üstün gelmek değil, ortak bir yaşantı içinde bulunan kişilerle olumlu bağlantılar kurmaktır (Eroğlu vd., 2013: 10).

Yüksek kalitede bir iletişim kurmak isteyen kişi, bunu ancak etkin dinleme davranışı ile gerçekleştirebilir. Dinlemeyi genel olarak iki şekilde inceleyecek olursak, bunlardan biri pasif diğeri ise aktif dinlemedir. **Pasif dinleme**; sessizliğin ağır bastığı ve tepki göstermeye çok az ihtiyaç duyulan en basit dinleme şeklidir. **Aktif dinlemede** ise karşı tarafı anlamaya çalışma esastır ve konuşmanın uygun yerlerinde özellikle anlatılanlara cevap verilir, dolyısıyla aktif dinleme empatik

dinleme olarak da nitelendirilebilir (Eroğlu vd., 2013: 14, Korkut Owen ve Bugay, 2014: 52).

İletişim süreci kaynağa bir tepki verip vermeme durumuna göre düşünülecek olursa, geribildirim (mesaja yanıt) olmadığı bir iletişim, “tek yönlü” olarak ifade edilebilirken, geribildirim olduğu iletişim, “çift yönlü” olarak değerlendirilebilir (Tutar ve Yılmaz, 2005: 42). İletişimin çift yönlü olması, etkin dinleme ile mümkündür. Çünkü iletişimde, mesajı doğru bir şekilde anlayıp, ona yanıt vermek için karşıdaki kişiyi dinlemek gerekir.

Normal şartlarda, başarılı iletişim kurmak kolaydır. Ama özellikle taraflardan birinin öfkeli ya da kızgın olduğu durumlarda aynı iletişim başarısı gösterilemeyebilir. Bazen iletişim sürecinde kişiler, özellikle ya da farkında olmadan problem yaratan engeller çıkartabilirler. Bunun sonucunda mesaj, doğru bir şekilde iletilmeyebilir. Bu da iletişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olur. Dolayısıyla başarısız bir iletişim için özellikle, hassas düşünememe, yanlış seçimler (mesela doğru kelimeler kullanamamak, incitici mesajlara sebep olabilir), bencillik, yersiz eleştiri ve üstünlük düşüncesi (Eroğlu vd., 2013: 32) gibi davranışlardan kaçınmak gerekir.

İnsanların aralarındaki mesafe bazında, yakınlık derecelerine göre ilişkilerini düzenledikleri dört temel alan vardır. Bu alanlar:

Mahrem Alan (0- 35 cm): Her bireyin psikolojik bir korunma alanı bulunur. Bu bölge mahrem alan olarak adlandırılır. Bu alana, sadece özel duygusal bir bağ kurulan insanlar (aile bireyleri, eş- sevgili, belki çok yakın arkadaşlar) alınır. Bireyin mahrem alanına girilmesi, tedirginlik ve saldırganlık eğilimlerinde artışa yol açabilir.

Kişisel Alan (40- 80 cm): Bu alan, birbirlerini tanıyan ve rahatlıkla konuşabilen iki insanın, kendilerini en rahat hissettikleri mesafedir. Bir insan, kendine yakın hissetmediği kimselerin kişisel alana girmesine genellikle müsaade etmez.

Sosyal Alan (80 cm- 2 m): Genellikle resmi ilişkilerin sürdürüldüğü, işlerin rahatlıkla konuşulduğu bölgedir.

Genel Alan (2 metre ve fazlası): Topluma açık ve tanışık olunmayan kişiler için olan alandır. Fakat öğretmenler bazen, öğrencileri ile aralarında böyle bir mesafeyi kullanmak zorunda kalabilirler. Bu gibi durumlarda ise, öğrenci ve öğretmen arasındaki karşılıklı iletişim zorlaşmış olur (MEB, 2008: 9).

İletişim kurmanın yanı sıra, insanların sahip olduğu iletişim becerileri de, kişiler arasındaki bağları güçlendiren ya da zayıflatan bir etkidir. Özellikle farkında olmamız gereken şey; iletişimin başarılı ya da başarısız olmasının, kişinin algıları, becerileri ve olayları yorumlama şekli ile bağlantılı olduğudur (Özer, 2000: 3). Kişilerden bağımsız olarak meydana gelen iletişim engelleri dışında, dinleme, empati kurma, karşı tarafa saygı duyma gibi iletişim becerilerine sahip olunduğu müddetçe, iletişim sürecini başarılı bir şekilde devam ettirememek pek mümkün değildir (Mckay vd., 2012: 3- 4).

İnsanın çevresindeki diğer insanlarla sürekli bir iletişim içinde olması, temel bir ihtiyaçtır (Sakallı Uğurlu, 2001: 6). Kişilerarası iletişimde en sık kullanılan ve her iki tarafa da avantaj sağlayan iletişim şekli, yüz yüze iletişimidir. Yüz yüze iletişim, iletilmek istenen mesajın özelliğine göre sözlü ya da sözsüz olabilir. Düşünceler en iyi konuşma ile, duygular ise sözsüz iletişimle anlatılır (Işık, 2000: 26).

Kişilerarası iletişimde önemli olan davranışlardan biri de dokunma eylemidir. Dokunma, kişiler arasındaki yakınlığın derecesini ve bu kişilerin birbirlerine karşı hislerini belli eden bir davranıştır (Cüceloğlu, 2003: 62).

Bahsedilen bu konulara ilave olarak, renklerin de kişilerarası iletişimde mesaj verme özellikleri bulunmaktadır (Ustakara, 2011: 150). Renk, çoğu zaman söze gerek kalmadan duygu ve düşüncelerin karşı tarafa aktarılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Renklerin sahip olduğu değerler, genellikle yakın ya da aynı anlamlara gelecek şekilde algılsa da bazı kültürlerde renklerin algılanması diğer kültürlerden farklılıklar gösterebilir (Çalışkan ve Kılıç, 2014: 79). Günümüzde fikir hareketleri,

kulüpler, bankalar, restoranlar gibi pek çok farklı alanda rengin sembolik anlamları birer iletişim aracı olarak kullanılmaktadır (Özer, 2012: 270).

Algı: Herhangi bir şeyin farkında olmak, algı ile başlar. Algı; duyu organlarından beyne ulaşan iletilerin yorumlanması şeklinde tanımlanabilir. Dikkat ise, algılamayı etkileyen en önemli süreçlerden biridir. Algı ve dikkat becerileri ile çevresini tanımaya başlayan insan, öğrendiklerini kendi iletişim süreci içine yerleştirme eğilimindedir. İnsan karşılaştığı bir olayı nasıl algılıyorsa, kendisini de o şekilde ifade eder (Çalışkan ve Kılıç, 2014: 79). Kültürel değerler, duygu durumu ve işitme, duyma gibi fizyolojik nedenler algının farklılaşmasına neden olabilir.

Bir insanın, karşısındaki kişiye karşı empati kurabiliyor olması, iletişimin başladığının ve alıcının (iletişim kurulmak istenen kişi/ kişiler), kaynağı (iletişimi başlatmak isteyen kişi) algılamaya çalıştığının ve etkili bir dinleme sergilediğinin göstergesidir. Empati kurulduğu zaman, kendisinin anlaşıldığı o kişiye sözle, tonlamalarla ya da beden diliyle veyahut da bu davranışların birlikte kullanılması ile ifade edilmesi gerekir (<https://docplayer.biz.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019). Çünkü anlaşıldığının hissettirilmesi, kişide bir rahatlama oluşturur ve böylece olası iletişim engelleri de ortadan kaldırılmış ya da azaltılmış olur.

Tüm bu yazılanlara ek olarak, cinsiyet olgusu da iletişimde önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi bulgular tespit edilmiş olsa da, yapılan pek çok çalışmanın sonucu, kadın ve erkeklerin iletişim kurma becerilerinin farklı olduğunu ve kadınların daha iyi iletişim becerilerine sahip olduğunu göstermiştir (Korkut Owen ve Bugay, 2014: 52).

1.2. İletişimin Temel Unsurları

İletişim süreci; kimin, neyi, kime, nasıl ve ne ile söylediği şeklinde ifade edilecek olursa (Vatansever Bayraktar, 2015: 266), iletişimin temel unsurlarının; kaynak, ileti (mesaj), kanal ve alıcı olduğunu söyleyebiliriz.

İletişim sürecinin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için, bu unsurların bir arada olması gerekir. İletişim süreci başladığı zaman, mesaj kodlanarak kanal vasıtasıyla kaynaktan hedefe gönderilir. Mesela, konuşma yapacak olan bir kişi

(kaynak), ortak bir dil kullanarak kodladığı sözcükleri (ileti), konuşma davranışı (kanal) ile alıcıya (hedef) aktarır. Alıcı mesajı çözümler ve mesajla ilgili geribildirimini kaynağa gönderir.

1.2.1. Kaynak (Gönderici)

Bütün iletişim çeşitlerinde, mutlaka iletişim sürecini başlatan bir kaynak vardır. Kaynak; genel olarak mesajı iletecek olan kişi veya mesajın çıkış noktası olarak ifade edilebilir. Mesajın iletmeye başlandığı anda, iletişim süreci de başlamış olur.

Kaynak; göndereceği mesaj hakkında bilgili olursa, bu mesajın nasıl kodlanması gerektiğini, sözlerin ve işaretlerin anlamlarını bilirse, statüsüne uygun mesaj gönderirse ve bedenini, sesini etkin bir şekilde kullanabilirse iletişim süreci de sağlıklı bir şekilde başlatılmış ve sürdürülmüş olur (MEB, 2014: 4)

Kodlama: Gönderilecek mesajın anlamlı bir şekilde işaret hâline dönüştürülmesi kodlamadır. Kodlama kaynağın iletişim becerisini gösterir (Güçlü, 2017: 859).

1.2.2. Mesaj (İleti)

İletişimde, kaynak ile hedef arasındaki ilişkiyi sağlayan temel öge mesajdır. Kaynaktan hedefe iletilecek olan bilgiler, kaynak tarafından kodlanarak mesaj şekline dönüştürülür. Mesaj, temelde sözel ve sözel olmayan mesaj olarak ikiye ayrılır ve bu ayırım iletişimin türünü belirlemede önemli bir belirleyicidir (MEB, 2014: 5).

Sözsüz iletiler, beyinde spinal kord, beyin sapı, bazal gangliyonlar ve limbik sistem gibi daha derin merkezlerden bilinçaltından kaynaklanıp yine buralardan algılandıkları için, sözlerin etkisi geçtikten sonra da hatırlanabilirler (Set, 2019: 27). İletişim sürecinde mesaj; anlaşılır olmalı, doğru zamanda iletmeli ve uygun kanalı izlemelidir.

Yine, iletmek istenen mesaj açık ya da örtük biçimde ifade edilebilir. Bazen her söylenmek istenen, farklı sebeplerden dolayı (nezaket, korku.. gibi) doğrudan

söylen(e)mez, bunun yerine dolaylı olarak da ifade edilebilir. Aslında, iletilen mesajı doğru bir şekilde algılama, anlama ve yorumlama yeteneğinin yanında mesajı doğru bir şekilde iletmek de başarılı bir iletişim için önemlidir.

Grice (1989), iletişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için dört temel konuşma ilkesinden bahsetmiştir. Bu ilkeler kullanılarak, yanlış anlaşılmalara önlenabilir. Grice (1989)' ın konuşma ilkeleri şunlardır:

- a. Nitelik (Her zaman doğruyu söylemek)
- b. Nicelik (Ayrıntıdan kaçınıp, gereği kadar bilgilendirme yapmak)
- c. Önem (Amaca yönelik konuşmak ve söylenen şeylerin önemli olması)
- d. Tarz (Konuşurken farklı anlamlara gelebilecek kelimelerden kaçınarak az ve öz konuşmak)

Bu ilkeler, üstü kapalı bir mesaj gönderilmek istendiğinde göz ardı edilebilir ancak yine de iletişimde anlatabilmek ve anlayabilmek adına yol göstericidir (Uzuntaş, 2013: 17).

İletişim, mesaja verilen geri bildirimine göre; paralel, çapraz ve örtülü iletişim olarak üç farklı şekilde incelenebilir. Eğer kişinin verdiği mesaja, karşı taraf onun beklentisine uygun yanıt verirse, bu **paralel iletişim**dir. Bireylerden birinin verdiği mesaja, diğeri onun beklediğinden farklı bir yanıt verirse, bu defa iletişim **çapraz iletişim** adını alır. **Örtülü iletişimde** ise kişinin, iletişim rollerinden birini çok açık mesajlarla sergilerken, aslında, bunu daha farklı bir amaç için yaptığıdır. Burada gizli bir mesaj verilmek istenmektedir (Eroğlu vd., 2013: 14).

1.2.3. İletişim Kanalı

İletişim başladığında, mesajı kaynaktan alıcıya ulaştıran ortam, yöntem ve teknikler iletişim kanalı olarak ifade edilir. Kısacası kanal, kaynak ve hedef arasındaki bağıdır. İletişim kanalı; kendi içinde sözlü, sözsüz veya görsel- işitsel araçlar şeklinde sınıflandırılabilir. Bu araçların hangisinin kullanılması gerektiği, iletişimin etkinliğinde oldukça önemlidir. Aynı anda birkaç duyu organını etkileyen kanal seçimi, bu etkinliği artırır (Tuna, 2012: 23).

Aslında iletişimde nadiren tek bir kanal kullanılır. Genelde birden fazla kanaldan eş zamanlı olarak iletişim gerçekleşmektedir. Mesela, yüz yüze gerçekleşen bir iletişimde hem konuşup hem de dinleriz (ses kanalı), aynı zamanda mimiklerimizi kullanırız (görsel kanal), bunlara ilaveten koku da hissedebiliriz (kimyasal- koku kanalı) ve samimiyet derecesine göre birbirimize de dokunabiliriz (deri- dokunma kanalı) (<https://docplayer.biz.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

İletişim Araçları: İletişim araçları, iletişimde bilgi akışını sağlayan araçlardır. Bilgi akışı, “bireyden çoğula” ya da “çoğuldan bireye” olabilir.

Bilişsel İletişim Araçları: Sanal bir ortamda, bilgi teknolojileri kullanılarak oluşan bireysel ve toplu iletişim araçlarıdır. Bilişsel iletişim araçlarına e-posta, formlar, chat, messenger, web kamera, blok gibi örnekler vermek mümkündür.

Görsel İşitsel İletişim Araçları: Görme ve işitme duyularımıza hitap eden multimedya teknolojilerini kullanan iletişim araçlarıdır. Örneğin; televizyon, radyo, sinema.

Telekomünikasyon İletişim Araçları: Yine görme ve işitme duyularımıza yönelik, elektrik, elektronik, elektromanyetik, optik teknolojileri kullanarak gerçekleştirilen iletişim araçlarıdır. Telefon, cep telefonu, fax gibi materyaller bu iletişim araçlarına verilebilecek örnekler arasındadır.

Kali-grafik İletişim Araçları: Yazı ve çizi yardımıyla formatlandırılan ve basım-yayım araçları ile yapılan iletişimidir. Örneğin; gazete, dergi, afiş, tabela, kitap.

Organizasyon İletişim Araçları: Ekiplerle gerçekleştirilen, kişi ya da topluma iletilecek mesajları tanıtım, eğlence, eğitim, tüketim adına gönderen etkinlikleri sağlayan iletişim araçlarıdır. Bu tarz araçlara fuar, konser, defile gibi etkinlikleri örnek olarak verebiliriz.

Sanatsal İletişim Araçları: Her türden sanat faaliyeti veya sanatçı ile sağlanacak iletişim araçlarıdır. Örneğin; dans, sergi, konser, tiyatro, heykel, animasyon vs. (MEB, 2014: 13- 14).

Kod Çözme: Kod çözme, gönderilen mesajların hedefe ulaştıktan sonra aslına uygun olarak anlamlı bir şekilde yorumlanmasıdır. İletişimin başarısı, mesajın

alıcı tarafından kod çözümünün anlamlı bir şekilde yapılması ve alıcı ile kaynağın mesaja aynı anlamı vermesiyle orantılıdır (<https://akademik.adu.edu.tr>, Erişim tarihi: 16.09.2019).

1.2.4. Alıcı (Hedef)

Alıcı, kaynağın gönderdiği mesajları alıp yorumlayan ve bunlara sözlü veya sözsüz bir şekilde cevap veren kişi ya da topluluktur. Kısaca alıcı, kaynağın gönderdiği iletilerin hedef noktasıdır. Alıcının mesajı algılayamayıp yorumlayamaması, iletişim sürecini sona erdirir. Alıcı, mesajı alıp buna cevap verdiği andan itibaren kaynak konumuna geçer (<https://kolayaof.com>, Erişim tarihi: 16.09.2019).

Geri Bildirim (Feedback): İletişim sürecinde hedeften kaynağa yöneltilen tüm tepkiler geri bildirim olarak tanımlanır. Geri bildirim sayesinde kaynak, mesajın doğru olarak hedefe ulaşmış olduğunu anlamış olur. İletişimde geri bildirim yapılmamışsa iletişim eksik olmuş sayılır. Hedefin kaynağa verdiği yanıt yani geri bildirim; olumlu, olumsuz veya tepkisizlik şeklinde olabilir (MEB, 2014: 6).

Gürültü: İletişim kavramının yeni yeni gelişmeye başladığı yıllarda iletişimde gürültü; iletişim kanalındaki yaşanan herhangi bir sorunun alıcı ve kaynak arasındaki iletişimi etkilemesi durumu şeklinde tanımlanmaktaydı (mesela, bir telefon konuşmasında tarafların söylenenleri anlayamaması ve bunun sebebinin elektrik kabloları olması durumunda, gürültüyü kablolardan kaynaklanan sorun olarak tanımlamaları). İletişimde gürültü kavramı günümüzde; iletişim sürecini etkileyen ve iletileri bozan tüm faktörler olarak tanımlanabilir. Gürültü, gönderilen mesajın hedef tarafından yanlış anlaşılmasına neden olur ve iletişim sürecini olumsuz etkiler. Gürültü kavramının üç farklı çeşidinden bahsedilebilir. Bunlar:

Fiziksel Gürültü: Fiziksel gürültü, mesajın iletim sırasında bozulmaya uğramasıdır. Örnek olarak, bilgisayarın bir anda çalışmaması, konuşma yapan bir kişinin peltek konuşması gibi durumları verebiliriz.

Psikolojik Gürültü: Önyargı, taraf tutma, mesajı farklı algılama, kapalı görüşlülük gibi zihinsel engeller mesajı almada ve anlamlandırmada sorun oluşturabilecek durumlardır. Bunlar psikolojik gürültü olarak ifade edilirler.

Anlamsal Gürültü: Genel anlamda, iletişim sürecinde kaynak ve alıcının aynı dili konuşmaması durumu olarak özetlenebilir. Mesela doktor ve avukatlık mesleğini yapanların kullandıkları dilin pek çok mesleki terim içerdiği için normal vatandaşlar tarafından tam olarak anlaşılamamasını anlamsal gürültüye örnek gösterebiliriz (Eroğlu vd., 2013: 45- 46).

İletişim sürecinde gürültü her an karşılaşılabilecek durumdur. Genelde iletişim ortamlarında gürültünün herhangi bir çeşidi ya da tüm çeşitleriyle aynı anda karşılaşmak mümkündür.

1.3. İletişim Çeşitleri

İletişim öncelikle dört ana kategoriye ayrılarak incelenebilir (Fidan, 2012: 55). Bunlar:

- a. **Toplumsal İlişkiler Sistemi Olarak:** Kişi içi iletişim, Kişiler arası iletişim, Grup iletişimi, Örgütsel iletişim, Toplumsal iletişim.
- b. **Grup İlişkilerinin Yapısına Göre:** Yatay iletişim, Dikey iletişim, Çapraz iletişim.
- c. **Kullanılan Kanal ve Araçlara Göre:** Görsel iletişim, İşitsel iletişim, Bilişsel iletişim, Kitle iletişimi.
- d. **Kullanılan Kodlara Göre:** Sözlü iletişim, Yazılı iletişim, Sözsüz iletişimidir.

1.3.1. Toplumsal İlişkiler Sistemi Olarak İletişim Çeşitleri

İletişimin bu çeşidi; kişilerarası iletişim, kişi içi iletişim, grup, örgüt ve toplumsal iletişim olarak beş farklı şekilde ele alınabilir.

1.3.1.1. Kişi İçi İletişim

Bir kişinin kendi ile iletişim halinde olması; düşünce, davranış ve tepkilerini daha iyi anlamasını sağlaması bakımından önemlidir. Kendini yeteri kadar tanımayan ve herhangi bir durum karşısında nasıl bir tepki verdiğini anlamlandıramayan bir insan, iletişim kurmakta zorlanır ve kendini sürekli mutsuz hisseder. Böyle bir kişi de kişilerarası iletişimde genellikle başarısız olur (Karadağ, 2015: 13). Bu açıdan düşünüldüğünde iletişimin öncelikle kişinin kendi içinde başladığını söyleyebiliriz.

1.3.1.2. Kişilerarası İletişim

İnsan doğası gereği, yaşamının her anında iletişime ihtiyaç duyar. Kişilerarası iletişim ise bu ihtiyaçtan doğan bir durumdur. Kişilerarası iletişimde bireysel geçmişin oldukça önemli bir yeri vardır (Karadağ, 2015: 13).

Kişilerarası iletişim sürecinde farklı amaçlar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; güç oluşturma ve ikna etme amacıdır. Aslında hangi düzeyde olursa olsun insan iletişiminin temelinde, tarafların birbirleri üzerinde açık ya da gizli güç oluşturma amaçları bulunur. İletişim sürecinde bireyin “ben varım, buradayım” iletişimini gerçekleştirmesi bile bir tür güç göstergesi olarak açıklanabilir. Güç göstergesi olarak iletişim bebeklikten yetişkinliğe kendini göstermektedir. Bebek ağlayarak güç oluşturma çabasındayken, yetişkin ve varlıklı birey; kıyafeti ve tercihleriyle bu gücü oluşturmaya çalışabilir. Kişilerarası iletişimin diğer amacı olan ikna etme, insan iletişiminin temel yönelimlerinden birini oluşturur. Kendisini yaşamla, ben ve öteki ayrımıyla ilişkilendiren birey, çevresindeki diğer insanları kendi ben alanına çekmeye eğilimlidir. Bu sürece ikna etme eğilimi de denebilir. Birey iletişim kurduğu diğer bireylerin davranışları üzerinde bir takım değişiklikler yapma amacı güdebilmektedir. Açık ve gizli güdülen bu amaca göre ikna süreci şekillenir. İletişimde ikna ve güç amacı bir arada işler ve çoğu zaman da iç içedir. Neredeyse bütün bir insanlık tarihi bu tür güç, egemenlik ve ikna ilişkileri üzerine kurulmuştur. İnsanları birbirleriyle iletişim kurmaya iten de onların birbirleri üzerinde güç kurma ve yine birbirlerini ikna etme istekleridir (Güngör, 2011: 163- 165).

Kişilerarası ilişkilerde, **baskın** ve **teslimiyetçi** olarak iki temel davranış şekli bulunmaktadır. Baskın ilişkide; çoğunlukla üstünlük sağlama amacı varken,

teslimiyetçi ilişkide; uysallık ön plana çıkar. Fakat kişilerarası ilişkilerde en etkili davranış biçimi **dengeli** olmaktadır (<https://alonot.com>, Erişim tarihi: 12.09.2018).

Kişilerarası iletişimde zaman zaman sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sorunların nedenleri olarak, insanların birbirlerinden hoşlanmamaları, birbirlerini dinlememeleri, güven duymama, kırıncı davranma ya da anlaşılamama gibi durumlar sayabilir. Bazen problem kişiler arasında pasif bir çatışmaya (küsler diyalogu) dönüşür. Pasif çatışma, birbirleriyle başarılı iletişim kurmakta zorlanan bireyler arasında yaygın olarak görülen bir durumdur ve bazen taraflar arasında uzun süreli küslüğe bile yol açabilir. Ancak bu küs kalma süresi boyunca bireyler, aslında farkında olmadan sözsüz iletişim kanalıyla oluşturdukları mesajlarla iletişimi devam ettirirler. Mesela tartışmadan sonra oflayıp pufalayarak kapıyı çarpıp çıkan bir kişi karşı tarafa “Seninle iletişim kurmak istiyorum” mesajını ilettiğinin farkında bile değildir. Görüldüğü gibi aslında bireyler küsken bile birbirleri ile iletişim kurmaktadırlar. Fakat onları normalde yaygın olarak iletişim deyince akla gelen birbirleriyle konuşmaya yani aktif iletişime yönelmekten alıkoyan kişilerarası iletişimde sahip oldukları beceri eksikliğidir. Çünkü iletişim becerisi gelişmiş olan bir kişi, problemleri açıkça konuşabilme ve sonraya taşımadan, tartışma zamanı içinde çözümleyebilme yeteneğine sahiptir (Karadağ, 2015: 16).

1.3.1.3. Grup İletişimi

“Grup” kelimesi 18. yüzyılın başlangıcında sosyal bir anlam elde etmiş ve günümüzde hemen bütün dillerde en çok kullanılan sözcüklerden biri olmuştur. Genel olarak grup, yapı ve büyüklüğü çok değişik olabilen sayısı az ya da pek çok insanlardan oluşmuş birlikleri ifade etmektedir (MEB, 2012: 4). Kişilerin hayatında grup iletişimi önemi bir yere sahiptir. Grup iletişimi; merkezi olan ve merkezi olmayan şeklinde nitelendirilecek olursa; merkezi grup iletişiminde, bir kişinin ağın neresinde olursa olsun mesajı gönderme ve almada anahtar rol oynadığı, merkezi olmayan şeklinde ise; ağın herhangi bir yerinde bulunan bireyin iletişimi kontrol etmesi ya da bunda rol oynaması gibi bir durum olmayıp, mesajın tüm grup üyeleri arasında serbestçe dolaştığı görülür. Merkezi olmayan grup iletişiminde, grup üyeleri eşit statüye sahiptir (Karadağ, 2015: 23).

1.3.1.4. Örgütsel İletişim

Günümüzde, örgütsel iletişim kavramı yeni yeni kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Örgüt; bir grup insanın ortak bir amaç doğrultusunda güç birliği yapıp, ilişkilerini yine ortak bir yönetim temeline dayanarak düzenledikleri toplumsal bir sistem olarak tanımlanacak olursa, örgütler insanların ihtiyaçlarından dolayı meydana gelen yapılardır şeklinde bir genelleme yapılabilir (Ertekin, 2018: 298) Örgütsel iletişim ise, örgüt içinde ve örgüt dışındaki ilişkileri yöneterek, iletişimin etkinliğini örgüt ile karşı taraf arasında arttırmayı amaçlayan bir iletişim yönetimi şeklinde ifade edilebilir (Ertekin, 2018: 310).

1.3.1.5. Toplumsal İletişim

Ortak bir dil ve kültür mirasına sahip olan toplum üyelerinin, kitle iletişim araçları ile gerçekleştirdikleri iletişim çeşididir (Fidan, 2012: 56).

İnsanların, toplumların birbirlerinden etkilenerek birbirlerine bilgi, kültür gibi değerleri aktarmaları, toplumsal etkileşim olarak da ifade edilebilir. Toplumsal etkileşiminin temel amacı, toplumun ortak değerlerini korumak ve geliştirmektir (MEB, 2014: 41).

1.3.2. Grup İlişkilerinin Yapısına Göre İletişim Çeşitleri

Gruplar arasındaki ilişkilerin yapısına göre olan iletişim çeşitleri; yatay, dikey ve çapraz iletişim olarak üç farklı şekilde incelenebilir.

1.3.2.1. Yatay İletişim

Kurumlarda, aynı düzeydeki çalışanlar, genellikle bağlı bulundukları üst birime başvurmadan iletişim kurmak için yatay kanallardan faydalanırlar. Bu kanallar, benzer seviyelerdeki yöneticilerin birbirleriyle işbirliği yapmak amacıyla aralarındaki ilişkiyi dolaysız olarak geliştirmelerine önemli ölçüde olanak sağlar. Özellikle dikey iletişimin yetersiz kaldığı durumlarda, yatay iletişim emir ve talimatların daha iyi anlaşılması açısından etkili bir yöntemdir (Fidan, 2012: 57).

1.3.2.2. Dikey İletişim

Dikey iletişim; bir kurumun üst birimleri ile alt birimleri arasındaki emir ve bilgi alış- verişini sağlayan iletişim biçimidir. Bu iletişim şekli, kurumdaki hiyerarşik düzen içinde, yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı olmak üzere her iki yönlü de gerçekleşebilir (Araç, 2014: 19).

1.3.2.3. Çapraz İletişim

Bir kurumun farklı düzey ve statüdeki birimlerinin, hiyerarjik düzeni kullanmadan uyguladıkları iletişimdir. Karmaşık ve genellikle vakit alıcı olan dikey kanalların dezavantajlarının giderilmesi ve acil durumlarda kısa sürede gereken işbirliğinin sağlanması açısından önem taşır. Yalnız çapraz iletişim bazen yetki karmaşasına sebep olabilir. Dolayısıyla da mecbur kalınmadıkça bu iletişim şekline başvurmamak gerekir (Fidan, 2012: 58).

1.3.3. Kullanılan Kanal ve Araçlara Göre İletişim Çeşitleri

İletişimin bu şekildeki gruplandırılması; görsel, işitsel, bilişsel ve kitle iletişimi olarak dört farklı şekilde karşımıza çıkar.

1.3.3.1. Görsel İletişim

Görsel iletişim denildiğinde, gözle görülebilen her şeyle kurulan iletişim anlaşılır (<https://ohantekten.com>, Erişim tarihi: 08.08.2019).

1.3.3.2. İşitsel İletişim

Görmenin yanında işitme de iletişimde önemlidir. Göz ile algılananlar, sesle de desteklenirse iletişimde daha etkili bir sonuç ortaya çıkmış olur (<http://asmlyayin.com>, Erişim Tarihi: 16.09.2019).

1.3.3.3. Bilişsel İletişim

Bilgisayarların gelişimiyle ortaya çıkan bir iletişim çeşididir. Sanal ortamlarda bilgi teknolojilerini kullanarak gerçekleştirilir (Fidan, 2012: 59).

İletişim kavramı, insanlığın var oluşundan günümüze kadar uzanan tarihsel bir sürece sahiptir. Bu zaman zarfında pek çok iletişim türü geliştirilmiş ve geliştirilmeye de devam etmektedir. Son yıllarda teknolojiye gelişmeler, toplumların bilgi toplumları olarak nitelendirilmesine sebep olmuş ve bilgisayar gibi teknolojik araçların kullanılmasıyla birlikte iletişim artık sanal iletişim olarak kabul görür hale gelmiştir. Sanal iletişim sayesinde, bir kişi artık teknolojinin sağladığı kolaylıklardan yararlanarak, istediği zamanda istediği yerden istediği kişilerle iletişim kurabilme imkanına sahip olmuştur (Eroğlu vd., 2013: 49).

Hızla değişen ve gelişen teknoloji, maalesef günümüzde sanal bağımlılık olarak adlandırılan yeni bir bağımlılık çeşidini de beraberinde getirmiştir. İnsanların bilgisayar, internet, cep telefonu gibi iletişim araçları ile gereğinden fazla vakit geçirmeleri çok genel bir ifade ile sanal bağımlılık olarak tanımlanır. Bu araçlara aşırı bağımlılık düzeyi, özellikle çocukların fiziksel ihtiyaçlarını bile göz ardı ettiği, gerçeklikten tamamen koptuğu ve mutlaka profesyonel bir desteğe ve gerekirse tedaviye ihtiyaç duyduğu bir aşamayı işaret eder (BİLGESAM, 2011: 1).

1.3.3.4. Kitle İletişimi

Kitle iletişimi; duygu, düşünce ve bilgilerin teknik malzemelerle geniş kitlelere iletilmesi olarak tanımlanır (Yumlu, 1990: 23). Birebir iletişime göre daha geniş ve farklı özelliklere sahip bireylerden oluşan anonim bir kitleye hitap eden ve genel olarak tek yönlü olan kitle iletişimi; televizyon, radyo, internet, gazete, kitap gibi araçlar kullanılarak gerçekleştirilir (Boz, 1999: 41).

Kitle iletişimi; geri bildirim, ortam ve ulaşım sınırlaması ile etki gibi yönleriyle kişiler arası iletişimden farklıdır. Ayrıca, kitle iletişiminde kaynak ve hedef karşı karşıya da gelmez. Genellikle bilgi aktarımının daha ağır bastığı konularda kitle iletişimi önem kazanır.

Kitle iletişimi için kullanılan gazete ve dergi gibi basılı yayınlar ile radyo, sinema, televizyon gibi sesli ileti taşıyan ortamlar **kitlesele medya** olarak da

tanımlanır ve kitlesel medya günümüzde artık geleneksel medya olarak kabul edilmektedir. Bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile metin, ses, resim gibi öğelerinin bilgisayara aktarılması diğer bir deyişle dijitalleşmesi ise **yeni medya** olarak isimlendirilen bir devrin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Eroğlu vd., 2013: 49).

1.3.4. Kullanılan Kodlara Göre İletişim Çeşitleri

Sözlü, yazılı ve sözsüz iletişim, iletişimde kullanılan kodlara göre ortaya çıkan iletişim çeşitleridir.

1.3.4.1. Sözlü İletişim

Konuşma, sözlü iletişim olarak da kabul edilen bir eylemdir (MEB, 2014: 12). Dil, bütün dünyayı hatta evreni tarif edebilme gücüne sahip bir olgudur (Yücel, 2017: 19). İletişimde hedefe mesaj göndermenin en etkili şekli, yüz yüze ve konuşarak yapılır. Sözlü iletişim, hızlı olması ve anında geri bildirim alınması bakımından önemlidir. Ayrıca bu iletişim türü, jest ve mimiklerle de güçlendirilebilir. Sözlü iletişimin temel ögesi konuştuğumuz dildir (Vatansever Bayraktar, 2015: 267).

Sözlü iletişim becerileri gelişmiş bir kişide bulunması gereken başlıca özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Sesini iyi kullanma, anlamlı cümle kurma, kelimeleri doğru telaffuz etme, mümkün olduğunca yabancı ve gereksiz kelime kullanmama, doğru vurgu yapma, uygun ve yerinde jest- mimik kullanma, argoya yer vermeme, gereksiz ayrıntılara girmeme (Kaya, 1996: 108).

Sözlü iletişim, dil ve dil ötesi iletişim olmak üzere ikiye ayrılacak olursa; karşılıklı konuşma hatta mektuplaşma dil ile iletişim olarak kabul edilirken, sesin niteliği (ses tonu, sesin hızı, vurgulama, duraklama) ise dil ötesi iletişimde önem kazanır. Dil ile iletişimde “söylenen” dil ötesi iletişimde ise “mesajın nasıl ifade edildiği” ön plana çıkar. Sözlü iletişimin avantajlarının yanında, bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Mesela, bürokrasi gibi uzun süreli ve kalıcı ilişkiler için, sözlü iletişim çok uygun bir iletişim yöntemi değildir. Ayrıca, alınan sözlü mesajın bir süre

sonra değişikliğe uğrayabilmesi ya da unutulabilmesi ihtimali de bu dezavantajlar arasında sayılabilir (MEB, 2014: 12).

İletişim hayat boyunca öğrenme için önemli bir beceri olduğundan, anadilinde etkili iletişim kurabilen bir kişinin, farklı bir dilde de iletişim yeteneğine sahip olması önemlidir (Karakuş, 2013: 26). Bu yetenekler anadilde ve yabancı dilde iletişim yeterliliği şeklinde düşünülecek olursa şöyle bir tanımlama ile konu özetlenebilir:

Anadilde İletişim Yeterliliği: Duygu ve düşünceleri, hem sözlü hem de yazılı bir şekilde ifade etme, yorumlama ve tüm toplumsal ve kültürel ortamlarda dil aracılığıyla uygun şekilde aktarma yeteneği, anadilde iletişim yeterliliği olarak tanımlanır. Anadilde iletişim, Avrupa Birliği temel yeterlik alanlarından birincisi olarak kabul edilmektedir.

Yabancı Dilde İletişim Yeterliliği: Avrupa Birliği temel yeterlik alanlarından ikincisi olan yabancı dilde iletişim de, ana dilde iletişimin temel beceri boyutlarını paylaşır: Anadilde iletişim yeterliliği tanımına ilaveten, yabancı dillerde iletişim ayrıca kültürler arası anlayış gibi becerileri de gerektirir. Bir bireyin yeterlilik düzeyi; farklı diller ve özgeçmişi, çevre, ihtiyaç ve ilgilerine bağlı olarak farklılıklar gösterebilir (Karakuş, 2013: 27).

1.3.4.2. Yazılı İletişim

İletişim olgusunun önemli yapı taşlarından birisi de yazılı iletişimdir. Yazılı iletişim; gönderici ve alıcı arasındaki mesaj alış verişinin yazı yoluyla gerçekleştirilmesi anlamına gelir ve özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte günümüzde geçmişe oranla daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca iş yaşamının da kuşkusuz vazgeçilmez haberleşme biçimlerinden biridir (Küçük, 2012: 78).

1.3.4.3. Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim; mesajların vücut dili ile alıcıya aktarılmasıdır. Bazen beden diliyle verilen bir mesaj, sözlü ya da yazılı mesajdan çok daha etkili olabilir. Sözsüz iletişim duyguları ifade ettiği için, iletişimin etkinliği açısından beden dili ile mesajın

içeriğinin mümkün olduğunca uyumlu olması gerekir (Vatansever Bayraktar, 2015: 268).

İnsanlar, sadece kelimelerle değil aslında tüm bedenlerini kullanarak iletişim kurarlar. Bedenin duruşu (postür), mimikler, oturmak için seçilen yer ve oturma biçimi, giyim, makyaj, göz teması, kişiler arası mesafe, baş hareketleri gibi öğelerin hepsi beden dilinin ifade biçimleri arasına giren durumlardandır (Vatansever Bayraktar, 2015: 268). Beden dilinin uygun kullanılması iletişimde önemlidir. Mesela fazladan ve gereksiz jest- mimik kullanıldığında, konunun önemli noktası anlaşılamayabilir.

Gülümsemek, göz teması sağlamak (az olursa kuşku yaratır, fazla olursa tehdidkar görünmeye neden olabilir), el sıkışmak, kişisel alana fazla girmemek, oturma durumuna dikkat etmek (karşı karşıya oturmak rekabet, aynı yöne bakmak iletişimi arttırıcı, bağımsız oturuş iletişimi yok edici bir davranış olarak anlaşılır) gibi davranışlar, beden dilinin etkinliğini arttırıcı etkiye sahip davranışlardır (<http://eski.bingol.edu.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

Yapılan bazı araştırmalar sonucunda, kadınların beden dili kullanımına yönelik olarak, daha az kişisel alan kullandıkları, daha çok göz teması kurdukları, daha sık gülümsedikleri ve sözsüz mesajları erkeklerden daha iyi yorumladıkları tespit edilmiştir (Set, 2019: 28).

Beden dili evrenseldir. Ancak farklı kültürlerle göre beden dilinde kullanılan işaretler farklı anlamlar içerebilir (MEB, 2014: 11).

Sözsüz mesajlar, sözel mesajları pekiştirmede etkili olabileceği gibi (Altıntaş ve Çamur, 2005: 64); belirsizlik özelliği de gösterebilir (Cüceloğlu, 2002: 36). Bu yüzden beden dilinde kullanılan işaretleri veya sözlü iletişim içeriğini her zaman tek taraflı değerlendirmek, karşı tarafı anlamada yanılmaya sebep olabilir (Baltaş ve Baltaş, 2000: 21).

En etkili iletişim, farklı iletişim araçlarının bir arada ve birbirleriyle uyumlu olarak kullanılmasıyla gerçekleşen iletişimdir. Bireyin dil gelişimi incelenecek olursa, ilk aşamanın bedensel hareketlerin kontrolünde olduğu söylenebilir. Mesela

bebeklerin yüzlerini asmaları bir sıkıntılarının olduğunun, gülmeleri memnuniyetlerinin göstergesi şeklinde ifade edilebilir. İnsanlığın tarihsel gelişiminde beden dili ayrı bir öneme sahiptir. Kişilerin birbirleriyle konuşarak anlaşmayı geliştirmelerinden önce, beden dili yardımı ile anlaştıkları bilinen bir gerçektir. Yani beden dili, insanların anlaşabilmek için kullandıkları ilk araç ve ilk dilleri olmuştur (Habacı vd., 2013a: 391).

1.4. Etkili İletişim Süreci

İnsanoğlu doğası gereği sahip olduğu duygu, düşünce, bilgi ve deneyimlerini çevresi ile sürekli bir paylaşma ihtiyacı içindedir. Nesilden nesile devam eden bu paylaşım ve aktarım, iletişim olgusunun gelişmesini sağlamış ve iletişimin boyutlarını şekillendirmede etkili olmuştur. Bir kişinin üyesi olduğu toplumda mutlu olabilmesi, toplum içindeki diğer bireylerle kurduğu ya da kuracağı iletişimle doğru orantılıdır. Bu bağlamda, ortak paylaşımı olan insanların birbirlerini anlayabilmeleri için etkili ve sağlıklı bir iletişimin önemi oldukça büyüktür. Sağlıksız iletişimin ise insana mutsuzluğu, yalnızlığı ve sevgisizliği getirdiği söylenebilir (Köknel, 1986: 8).

İletişimin en önemli amacı, iletişim kurulan bireyle etkili bir ilişki kurmaktır. Bunu gerçekleştirmenin yolu da bireyin önce kendi içinde sonra da çevresinde nasıl iletişim kuracağını bilmesi gerektiğidir. Karşısındaki kişiyi etkin bir şekilde dinleyip anlayarak, kendini de doğru ifade edip anlatarak bunu başarır. Ayrıca kişinin kullanmış olduğu dilin de önemi büyüktür. İletişim kurarken iletişim engeli oluşturmadan, “ben dilini” kullanmaya özen göstererek etkili iletişimi gerçekleştirmeye çalışan bir kişi, her daim kişilerarası ilişkilerinde başarıyı sağlamış olur (Eroğlu vd., 2013: 32).

Bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde yaşadıkları problemlerin çoğunun etkili olmayan iletişimden kaynaklandığı düşünüldüğünde, özellikle kişiler arası ilişkilerde iletişim becerilerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Etkili ve sağlıklı bir iletişim; iletişim halindeki bireylerin birbirlerini doğru bir şekilde anlayıp bunu da birbirlerine hissettirmeleri ile mümkündür (Korkut Owen ve Bugay, 2014: 51).

Etkili ve sağlıklı iletişimi etkileyen pek çok faktör vardır. İletişim kuran bireylerin kişilik özellikleri, iletişimin gerçekleştiği fiziksel ve psikolojik ortam (Communication Research Associates, 2004: 62- 63), iletişimle ilgili ilkeleri uygulama durumu ve etkili iletişim becerilerini kullanıp kullanma bu faktörlerden bazılarıdır (Korkut Owen ve Bugay, 2014: 52).

Etkili ve sağlıklı iletişimin temel ilkeleri; bireysel farklılıkları göz önünde bulundurma, her bireyin önemli olduğunu kabul etme, saygı, doğal davranma, empati (Etkili iletişim için belki de en önemli ögedir. Genel anlamıyla dünyayı karşı tarafın penceresinden görmeye çalışmaktır. Kurulan bu duygu ortaklığı, iletişimi güçlendirir.), insanları oldukları gibi kabul etme ve gizliliği koruma olarak özetlenebilir (Korkut Owen ve Bugay, 2014: 52; MEB, 2008: 10).

Etkili bir iletişim kurabilmek için; iletişimin temel öğelerini akıldan çıkarmamak, ortamın fiziksel özelliklerini (ışık, ısı, temizlik gibi) en iyi hale getirmek, dinlemek (Etkin dinleme dinleyenin, karşı tarafı doğru anladığını gösterir. Bu yüzden etkin dinlemenin başarılı bir iletişimde rolü büyüktür.), göz teması, gereksiz eleştiriden kaçınmak, savunmaya geçmemek, kişileri karar vermeye yorum yapmaya zorlamamak, insanları utandırmamak, saldırgan tavır takınmamak, zıtlaşmamak, üstünlük kurmaya çalışmamak son sözü söyleme yarışına girmemek gibi davranışlara dikkat etmek gerekir (Kosku, 2017: 12).

Etkili iletişimin temelinde kişinin kendi özelliklerini iyi biliyor olması, kendi değerlerinin ve davranışlarının farkında olması ve kendine güveni yatar. İyi bir iletişimci karşı taraftan beden dili ile gelen ipuçlarını hemen algılar ve onları doğru bir şekilde değerlendirir (MEB, 2008: 10).

İnsan hayatında karşılıklı ilişkilerin başlaması ve sürdürülmesinde iletişim süreci, kuşkusuz tartışılmaz bir öneme sahiptir. Hemen hemen herkes yanlış anlaşıldığında ya da yanlış anlaşıldığını düşündüğünde iyi dinlenmediğine dikkat çeker ve kendini dinletmeye çalışır ya da ses tonunu yükseltmeye başlar. Bu açıdan bakıldığında iletişimin başarısını etkileyen en önemli öğelerden birinin etkin dinleme olduğu söylenebilir (Alkan vd., 2013: 3). Bu yüzden, etkin bir iletişim için, öncelikle karşı tarafın aktif bir dinleyici olması gerekir (Tutar ve Yılmaz, 2005: 38).

Etkin dinleme; karşı taraf açısından, iletişimdeki gürültüyü en aza indirme ve mesajı doğru olarak algılayabilme becerisidir. Etkin dinleme sadece mesajı almakla sınırlı değildir, aynı zamanda mesajın anlaşıldığına dair geribildirim de içerir. İyi bir dinleyici karşısındaki kişiyi yargılamadan dinlemelidir. Yargılama davranışı her zaman sadece sözle olmaz, sözel eleştirinin yanında yüz ifadeleri, bedeninin duruşu ile de karşı tarafa yargılandığı hissettirilebilir. Dinleme, iletişim sürecindeki en etkili öğelerden biri olduğu için, aslında karşı tarafa verilen önemi ve samimi ilgiyi de gösterir (Vatansever Bayraktar, 2015: 273).

En çok kullanılan etkili iletişim becerilerinden olan dinlemenin fiziksel ve psikolojik dinleme olarak iki farklı boyutu vardır (Communication Research Associates, 2004: 27). Konuşanın yüzüne doğrudan bakmak, bedenen ona yönelmek, iyi bir göz teması gibi özellikler dinlemenin fiziksel boyutunda yer alırken, psikolojik boyutta ise söylenenlerin altında yatan duyguları anlamaya çalışmak önem kazanmaktadır (Korkut Owen ve Bugay, 2014: 52).

Etkili İletişim ve Doğru Anlatma: Eğer iletişim kuran kişi ya da kişiler iletişim sürecinin sonunda birbirlerini anlamışsalar, aralarında başarılı bir iletişim gerçekleştirmişler demektir. “Anlamak” ve “anlatmak” karşılıklı anlaşabilmede oldukça önemli olan iki temel kavramdır. Karşılıklı iletişim boyunca etkin bir anlatım, ilişkinin boyutunu da belirler (<https://docplayer.biz.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

İletişimin etkinliğini arttırmak için; iletişimde bulunan kişilerin karşılıklı olarak anlaşılıp anlaşılmadıklarını kontrol etmeleri için, bu amaca yönelik cümleler kullanmaları gerekir. Yine sade ve anlaşılır bir dil kullanmaları ve konuşma esnasında argoya yer vermemeleri de iletişimin etkinliğini artırma konusunda taraflara yardımcı olur.

Ben Dili: Ben dili, bireyin karşılaştığı herhangi bir durum ya da davranış karşısında kişisel tepkisini duygu ve düşünceleriyle açıkladığı ifade tarzıdır. “Sen” mesajları genellikle emir verme, yargılama, tavsiye gibi iletişim engellerini içerirken, ben dili ile ileti göndermede temel amaç, karşıdaki kişinin davranışını ve bu davranışın çevrede oluşturduğu etkiyi açıklamaktır.

Ben mesajı, sen mesajının içerdği saldırı tavrını ortadan kaldırarak, olası bir tartışmanın daha büyük boyutlara ulaşmasının da önüne geçmiş olur. Ayrıca, ben dili, konuşanı rahatlatır çünkü duyguların açıklanması her zaman insanlarda rahatlamaya neden olan bir davranıştır (MEB, 2008: 27- 28).

Kızgınlık: Kızgınlık, iletişim açısından olumsuz etki yaratan bir kavramdır. Kızgınlık anında önemli olan, duygu kontrolünü doğru bir şekilde sağlayarak kızgınlığın iletişimde bir engel oluşturmasının önüne geçmektir.

Başarılı bir iletişim gerçekleştirmenin en önemli yollarından biri duygu kontrolüdür. Bu bağlamda, kızgınlığı bastırmak hiç de doğru bir davranış değildir. Kızgınlığı bastırmak yerine, kızgınlığı dışa vurmak ama bunu da kontrollü bir biçimde yapmak gerekir. Kızınca kızgın olunan konu; doğru kişiye uygun zaman ve ortamda, doğru düzeyde ve doğru nedenden dolayı ifade edilirse, kızgınlık ve öfke bir iletişim engeli olmaktan çıkarılmış olur. İletişim dili olarak ben dilinin kullanılması, bu konudaki en etkili yardımcılardan biridir (<https://docplayer.biz.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

Yaşamı boyunca, “haz” duygusuna yönelik bir hayat sürmek, insanoğlunun doğasında vardır. Mesela yeni doğan bir bebek, hayatına tamamen haz duygusunu yaşamaya yönelik başlar. Haz duygusunu engelleyecek herhangi bir durum ya da kişi, insanın öfkelenmesinin en önde gelen sebeplerinden biridir. Bu açıdan bakıldığında, kızgınlık; her canlının tehdit karşısında gösterdiği doğal bir tepki şeklinde düşünülebilir. Kızgınlık organizmada kalbin daha hızlı çarpması, kan basıncının yükselmesi gibi bazı fizyolojik değişikliklere neden olur. Kızgınlık, ayrıca saldırganlık da yaratır, çünkü gerektiğinde kendini savunmak için karşı tarafa karşı saldırgan tutumlar sergilmek insanın en doğal davranışlarından birisidir. Kızgınlık bastırılarak veya sağlıksız yöntemlerle dışa vurularak, kızgınlığa sebep olan durumun değiştirilmesi pek mümkün değildir. Bu yöntemler bireysel ilişkileri zedelemekten daha ileri gitmediği gibi, kızgınlığın kişiye ve çevresine olan yıpratıcı etkisini de artırır. Kızgınlık ancak kontrol edildiği zaman, kızgınlık yaratan sebep değiştirilebilir ve iletişim de daha sağlıklı hale getirilmiş olur (Eroğlu vd., 2013: 24).

Olumlu İlgi: Sağlıklı bir iletişim için, ben dilini kullanmanın yanı sıra, karşı tarafa karşı gösterilen olumlu ilgi de iletişimin etkinliğini arttırmak açısından önemlidir. Çünkü bir insan, sevilip değer verildiğini hissettiğinde mutlu olur ve iletişime daha açık hale gelir. Olumlu ilgi göstermek, hataları gözardı etmek değil, bu hataları ve varsa eksiklikleri uygun bir şekilde kişiye söylemektir. Hataları düzeltmek, eksiklikleri tamamlamak için doğru davranışları yakalamak ve konuşmaya bu doğruları vurgulayarak başlamak gerekir (<https://docplayer.biz.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

Empati: Genel olarak empati; karşıdaki kişinin duygularını içselleştirmek olarak ifade edilebilir. Sempatı duymak ise, karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerinin aynısına sahip olmak anlamına gelir. Empatide karşı tarafı anlamak esastır ve empati duyulduğu zaman karşıdaki kişi ile aynı duygu ve düşüncelere sahip olmak şart değildir. Ayrıca empati kuran kişi, taraf tutmaz. Özetle, empatide anlamamanın, sempatide ise, anlama olsun ya da olmasın karşı tarafa hak vermenin ön planda olduğu söyleyebiliriz. Doğru anlama noktasında empatik iletişim kurmak, gerçekten de oldukça önemlidir (Eroğlu vd., 2013: 13).

Kısaca, etkili iletişim için “bir zaman yönetimi unsurudur” diyebiliriz. İletişimi zayıf olan insanlar, sürekli bir karışıklığa sebep olurlar (MEB, 2014: 7). Bu yüzden etkili bir iletişim kurabilmek için, doğru yerde, doğru zamanda ve doğru kişiye, doğru mesajla yönelmek (4D Kuralı) gerekir (Kişiler Arası İletişim I, Erişim tarihi: 12.09.2018).

1.5. Etkili İletişim Sorunları ve Engelleri

İletişimi zorlaştıran ya da bozan engeller, bir mesajın iletilmesini ve algılanmasını olumsuz yönde etkileyen engellerdir (Tutar ve Yılmaz, 2005: 71). Eşler arasında, ebeveynleriyle çocuklar arasında, öğrencilerle öğretmenleri arasında, çalışanlarla yöneticileri arasında en çok yaşanan problemler, çoğunlukla başarılı bir şekilde kurulamayan iletişimden kaynaklanmaktadır.

İletişim sürecinde iletişimin sağlıklı olarak gerçekleşmesini ya da başarıyla devam etmesini engelleyen pek çok faktör vardır. Bunlar arasında kültürel farklılıklar, kullanılan dilden kaynaklanan farklılıklar, toplumsal konum farklılığı, cinsiyet farklılığı, mesajın yapısı ve ifade güçlükleri gibi faktörler sayılabilir (Gökçe, 2006: 61).

Bir kişinin sadece kendi düşünce ve fikirlerini tek doğru olarak benimsemesi, başkalarının fikirlerini görmezden gelmesi ve önemsememesi, hatta onlara saygı duymaması gibi engellerle iletişim kurmaya çalışmak, çatışmalara neden olur ve iletişim başarısızlıkla sonuçlanır. Hem özel hayatta hem de iş ortamında başarılı olabilmek noktasında, karşı tarafla etkili iletişim kurabilmek oldukça büyük bir önem arz eder ve etkili bir iletişim kurabilmek için de iletişim engellerini bilerek bu engellerden mümkün olduğunca kaçınmak gerekir (Eroğlu vd., 2013: 83).

Korkular (korkunun sık rastlanabilen nedenlerinden bazıları; baskı dolu bir çocukluk süreci, aşırı stres ve hastalıklar, asosyal bir iş ortamı, başarısızlık düşüncesi), ön kabuller (kişinin aklına yerleşmiş düşüncelerdir -sürekli başarısız oluyorum gibi-), duyarsızlık, lakap takma (bu davranış kişilerin benlik imajları üzerinde olumsuz bir etki yaratır), alınganlık, ben merkezilik, kararsızlık gibi durumları etkili iletişim kurmada karşımıza çıkabilecek engeller olarak sayabiliriz (İLT104U, Erişim tarihi: 16.05.2019).

Ayrıca;

- Konuşurken karşıdakine emir vermek, onu yönlendirmeye çalışmak,
- Mesajları tehdidkar bir tavırla sunmak,
- Ahlak dersi vermeye çalışmak,
- Öğüt vermek,
- Öğretmen edasıyla fikirler sunma ya da nutuk çekme hareketleri,
- Sürekli karşıdakini övmek,
- Yersiz bir yorumlama ya da analizde bulunmak,
- Karşıdaki kişiyi denemeye kalkışmak,
- Sürekli şakalar espriler yapmak şeklindeki davranışlar, yine birer iletişim engeli olarak kabul edilen davranışlar arasındadır (Karadağ, 2015: 17).

Tüm bu bahsedilenlere ilaveten, etkili iletişim kurmadaki engeller olarak şu durumlardan da bahsedilebilir:

Algı: Her bireyin farklı bir algılama şeklinin olması, kimi zaman iletişim çatışmalarına neden olabilmektedir. (Gürüz ve Temel Eğinli, 2014: 209- 210).

Kültür: Her bireyin, içinde bulunduğu toplumdan kaynaklanan kültürel farklılıklara sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü her kültürün kendine has davranış kalıpları, kuralları vardır. Karşı tarafın bu kurallara uymaması ya da kendi örf ve adetlerine göre sergilemiş olduğu davranışlar, çevresinde tepki görmesine ve çatışmalara sebep olabilir (Dökmen, 2001: 133). İletişim dinamik bir olgudur. Maddi ve manevi kültür yapısındaki değişmelere bağlı olarak iletişim süreci de değişikliğe uğrayabilir (Kıran, 2008: 39).

Benlik: Benlik “Ben kimim?” sorusunun yanıtıdır aslında. Bireyin, kimi zaman yaptıklarını eleştiren, kimi zaman da davranışlarını öven iç sesidir. Kendi ideal benliğinin farkında olan ve benliğiyle uyumlu bir davranış profili sergileyen kişi daha mutludur ve bu durumun kişinin etrafıyla kurmuş olduğu iletişime de olumlu bir etkisi vardır. Örneğin kendini yeterli olarak gören bir kimsenin kişilerarası iletişimi, kendini yetersiz ve zayıf gören kişilere göre daha başarılıdır. Sürekli hatalarını gören ve kendini karşıdaki kişiye göre yetersiz gören bir birey, iletişim kurmaktan uzaklaşır ve çevresindekiler tarafından uyumsuz bir kişi olarak kabul edilir (Gürüz ve Temel Eğinli, 2014: 247- 253).

Benmerkezcilik: Egoantrizm olarak da ifade edilen benmerkezcilik, başkalarının varlığını ve isteklerini göz ardı ederek, kişinin kendisini her şeyin merkezine koyma davranışdır. Benmerkezci bir düşünce de, etkili iletişim kurmayı engelleyen davranışlar arasındadır (Eroğlu vd., 2013: 84).

Tutum: Olaylar karşısındaki tutumları, diğer bir deyişle tepkileri tahmin edilebilen ya da bilinen bireylerle kurulan iletişim daha sağlıklı olmaktadır.

Duygu: Duygular kişiler arası ilişkilerde bir iletişim aracı olarak kabul edilecek olursa, sosyal yaşam içinde olumsuz duyguların öfke patlaması şeklinde ortaya konmasının iletişimi olumsuz etkileyebileceği söylenebilir.

Değerler ve Normlar: Değer; kişilerin sahip oldukları inançların kalıcı olması şeklinde tanımlanırken, norm ise; toplum genelinin kabul ettiği kurallar şeklinde ifade edilebilir. Her bireyin sahip olduğu değerler farklı olabileceği için

iletişimde de bu değer farklılıklarının göz önünde bulundurulması gerekir. Aynı şekilde toplumun tamamı tarafından kabul edilen normlara aykırı davranışta bulunmak da kabul edilemez. Hatta bazı normlar ilişkileri kısıtlayacak kadar katıdır ve bu durum kişilerarası iletişimin başarısızlığı şeklinde kendini gösterir (Karadağ, 2015: 22).

Kişisel Özellikler: Kişisel özellikler cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve meslek gibi sosyo- demografik niteliklerden oluşmaktadır (Gürüz ve Temel Eğinli, 2014: 280- 281). Her bireyin kişilik özellikleri birbirinden farklı olduğu için, etkili iletişim kurma noktasında kişisel farklılıklardan kaynaklanan nedenlerden dolayı bireyler birbirleriyle her zaman uyumlu olamayabilirler.

Dil: Dil engelleri, ya içerik ya da ilişki bazında etkisini gösterir ve iletişimde bulunan kişilerin birbirlerini anlamamalarına ya da yanlış anlamalarına neden olur (Gökçe, 2006: 64).

Bahsedilen bütün bu iletişim engelleri, psikolojik ve sosyal engeller ile fiziksel ve teknik engeller olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

Psikolojik ve Sosyal Engeller: Her bireyin algılarının, duygu ve düşüncelerinin, değer yargılarının birbirinden farklı olması bu kişiler arasında iletişim engeli yaratarak iletişimsizliğe sebep olabilmektedir. Bunlara ilave olarak, iletişim sürecinde kişisel engellerden bir diğeri de güven problemidir. İletişim kurucağı olan kişiye olan güven ne kadar azsa, gönderilen iletileri algılama oranı da o ölçüde düşer (Karaçor ve Şahin, 2004: 105). Yine, iletişimde başarılı olabilmek için kişilerin karşı tarafı olduğu gibi kabul etmeleri ve saygı göstermeyi bilmeleri gerekir. Ayrıca, sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi için sosyo- kültürel farklılıklar da göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyo- kültürel yapı, kişilerin davranışlarına, alışkanlıklarına, kişisel özelliklerine, bilgi seviyelerine, yeteneklerine ve özellikle de iletişim becerilerine etki eden önemli bir faktördür (Karadağ, 2015: 29- 30).

Fiziksel ve Teknik Engeller: Mesajın iletilmesinde kullanılacak olan kanallar ve bu kanalları etkileyebilecek olan unsurlar, fiziksel ve teknik engeller olarak gruplandırılır.

İletişim sürecinde gürültü, her zaman mesajın etkisini azaltan ve içeriğinin bozulmasına sebep olan bir etkidir. Fiziksel ve teknik engel olarak ifade edilebilecek bir diğeri faktör olarak dil öğeleri, alıcının çözümleme yeteneğine göre

anlam kazanır. Karmaşık ve zor anlaşılabilir bir şekilde kullanılan dil önemli iletişimde önemli bir engeldir (Karadağ, 2015: 30). Mesajı iletirken kaynağın seçtiği kelimeler ve kullandığı dil, iletişimin kalitesini belirler (Tutar ve Yılmaz, 2005: 75). Ayrıca, kaynak konumundaki kişinin bilgi eksikliğinden dolayı, iletişim engelinin ortaya çıkmaması için, kaynağın mesajın içeriği hakkında da bilgi sahibi olması gerekir (Kıran, 2008: 35).

İletişim ve Çatışma: Her insanın kendine özgü farklı bir kişisel özelliği vardır, bu nedenle de bireyler arasında çatışma olasılığı kaçınılmazdır. Burada önemli olan, çatışmanın çıkmasından ziyade çatışmanın nasıl yönetildiği ve sonuçlandırıldığıdır. Başarılı bir şekilde yönetilemeyen çatışmalar, iletişimde başarısızlığa sebep olur. Kişiler sosyal yaşantılarındaki çatışmaları daha kolay yönetebilirlerken, söz konusu aile bireyleri olunca, durum biraz daha karmaşık bir hal alabilmektedir (Karadağ, 2015: 30).

İletişim engelleri, genellikle hedef veya kaynak arasındaki psikolojik anlamdaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır (Tutar ve Yılmaz, 2005: 71). Bu yönden bakıldığında, iletişimde duyguların önemli bir rol oynadığı açıkça görülür. Mesela, bir bireyin, özellikle yargılandığını düşündüğünde oldukça tepkisel davrandığı pek çok ikili ilişkide açıkça gözlenmektedir. Olgunlukla öfke duygusu ters orantılıdır, olgunluk arttıkça öfke de azalır. Ayrıca sürekli geçmişte yaşayarak geçmişe takılı kalındıkça öfke nedenlerinde bir birikme meydana gelebilmektedir. İletişim konusunda başarılı olabilmek için duyguların yapıcı şekilde ifade edilmesini öğrenmek gerekir (Kıran, 2008: 39).

İletişimsizliğin ya da iletişim çatışmalarının farklı nedenlerini Dökmen kısaca şu şekilde özetlemiştir: “Kişilerarası iletişim çatışmalarının nedenleri arasında, bilişsel, algısal, bilinçdışı süreçleri ve kişisel ihtiyaçları saydık. Bunlar, iletişim çatışmalarını ortaya çıkaran derindeki köklü nedenler olabilir. Fakat iletişim çatışmalarının, en azından bir kısmının iletişim kurmadaki bilgi eksikliğinden kaynaklandığı görüşündeyim” (Dökmen 2001: 106). Bu görüş doğrultusunda, bireyler arasında etkili bir iletişimin gerçekleşmesinin, her bireyin etkili iletişim becerisine sahip olabilmesi ile mümkün olacağını söyleyebiliriz.

Etkili iletişimde neyin nasıl söylendiği oldukça önemlidir. Aynı şekilde alıcının da neyi nasıl anladığı, iletilmek istenen mesajın amacına uygun bir şekilde iletilip

iletilmediği noktasında önem taşır. Aynı mesajı farklı bireyler farklı farklı anlayabilir, tıpkı aynı konuyu farklı konuşmacıların farklı farklı ifade edebileceği gibi. Bunların dışında birebir aynı kelimeleri kullanarak aynı şeyleri söyleyen kişiler bile farklı anlaşılabilir. Burada da rol oynayan, iletişimin önemli faktörleri arasında bulunan ve iletişim sürecinde oldukça belirleyici olan beden dili ve söyleyiş biçimi, ses tonu, vurgusu ve hedefin algısıdır. Kişinin konuşurken kullandığı beden dili ve mimikleri, söylediklerini güçlendirir ya da tam tersine zayıflatabilir. Kişi doğruyu söylemediğinde ya da söylemek istediğini dile getiremediğinde bazen bunları istem dışı olarak beden dili ve mimikleriyle de anlatabilir (Uzuntaş, 2013: 15- 16).

Kişiler arası ilişkilerde bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaptığı pek çok davranış iletişim çatışmalarına, yanlış anlamalara ve kurulan iletişimin etkisizleşmesine neden olur. Bu davranışlar, yukarda pek çoğunun iletişim engeli olarak sayıldığı, emir vermek, öğüt vermek ve çözüm önerileri sunmak, ahlak dersi vermek, yargılamak, suçlayıcı ya da alaycı konuşmak gibi davranışlardır. Bu tür davranışlar karşı tarafın iletişimi sürdürmesini ve kendini açmasını engeller. Karşıdaki bireyde anlaşılmadığı hissini yaratarak öfke ya da küskünlük gibi olumsuz duyguların ortaya çıkmasına sebep olan kişiler de, genelde çevresindeki kişiler tarafından “zor” bireyler olarak nitelendirilirler (Yaşar, 2018: 1- 2).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLARLA ETKİLİ İLETİŞİM YOLLARI

2.1. Çocukluğun Tanımı ve Gelişim Evreleri

Çocuk kelimesi en genel tanımıyla; gelişim dönemlerini yaşayan, toplumsal anlamda birey olmaya hazırlanan, 18 yaşından küçük bireyler olarak ifade edilmektedir. Bu dönemdeki bir birey, fiziksel gelişiminin yanı sıra sosyal, duygusal ve zihinsel gelişim açısından da oldukça yoğun bir süreç yaşar (Ereş, 2009: 88).

2.1.1. Çocukluk Kavramına Tarihsel Bakış

Tarihsel açıdan çocukluk kavramı düşünüldüğünde Ortaçağ'da çocukluk kavramını ele almak gerekmektedir. Bu çağda 18 yaş altı çocuklar çocuk olarak değil “küçük yetişkinler” olarak düşünülmüşler ve birtakım uygun olmayan faaliyetler (cinsel ilişki, zararlı madde kullanımı ve çocuklara kullandırımı, argo sözcük kullanımı, şiddet içeren eylemler uygulamak gibi) çocuklarla birlikte veya çocukların göreceği yerlerde uygulanmıştır. Ortaçağ'daki çocuk kıyafetleri incelendiğinde bu çağdaki çocukların yetişkin kıyafetleri ile birebir aynı kıyafetleri giydikleri görülmektedir. Bu ufak simge bile çağın çocukluk kavramıyla ilgili pek çok ipucu vermektedir.

O dönemde, parası olan aileler çocuklarını “sütanneye” göndermiş ya da birlikte yaşayacakları bir sütanne kiralamışlar ve dolayısıyla bu çocukların gerçek anneleriyle ilişkileri ya çok az olmuş ya da hiç olmamıştır. Anne- çocuk arasındaki etkileşim ve ilgi çocuk için önemli olduğundan, çocukları sütanne tarafından bakılan anneler zamanı geldiğinde çocukların sütanneden ayrılmak istememesini bir türlü anlayamamışlardır (Sarıaltın, 2017: 7). Kısacası Ortaçağ döneminde çocukluk, yaşamın ayrı bir dönemi olarak görülmemiş, yani insan yaşamında aslında belirleyici bir rol oynadığı bilinmemiştir.

15. ve 16. yy' da asıl çocukluk kavramı ortaya çıkmıştır. 16. ve 17. yy' da eğitimle ilgili gelişmeler (üniversitelerin kurulması) ile, eğitim ve felsefe konusunda

çocukluk dönemine yönelmek pek çok değişime sebep olmuştur. 17. yy’ da eğitimciler, çocukların dikkate değer olduklarını ve çocukluk evresinin insan yaşamında önemli bir yer teşkil ettiğini söylemişler ve artık bu yüzyıldan itibaren çocukların yetişkinlerden daha farklı bir algılamaya sahip oldukları kabul edilmeye başlanmıştır. 18. yy’ da çocukların kusurlu yetişkinler değil, önemli bireyler oldukları vurgulanmıştır. Bu görüşü John Locke iddia etmiştir. J. Locke “Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler” isimli çalışması ile çocukluğun boş bir kağıt olarak ele alınacak olursa istenildiği gibi işlenebileceğini savunmuştur. Bu yüzyılda önemli bir isim de Jean Jacques Rousseau’ dur. “ Çocuklar doğuştan günahkardır” görüşünün tersine “Çocuklar günahkar değil masumdur” görüşünü savunmuştur. 19. yy ve 20. yy’ ın ilk dönemleri, modern çocukluk düşüncesinin başlangıcı sayılabilir. Bu dönemde ergenlik keşfedilmiştir. Yine 20. yy’ da çocuklara empatik düşünce ile yaklaşmanın, bu yüzyılın “ Çocuk Yüzyılı” olarak kabul edilmesinde önemli bir etkisi olmuştur (İşlek, 2019: 39- 41).

Yirminci yüzyılda çocuk, eğitimin merkezine yerleştirilmiş ve bu dönemde çocuğa yapılan yatırımın, toplumun en verimli yatırımı olduğu bilincine varılarak, gelecek, çocukların eğitimi üzerine şekillenmeye başlanmıştır. Aslında dünyaya gelen her bir çocuk, insan ırkının kaderinde rol oynayabilecek önemli bir fırsattır (Bilici, 2014: 1). Bu durum bile çocuklara nasıl davranmak ve yetiştirmek gerektiğinin önemini ortaya koymaktadır.

2.1.2. Gelişim Evreleri

Gelişim olayının tanımı; organizmada yumurtanın döllenmesinden bireyin ölümüne kadar devam eden, yaşa bağlı olarak bedende ve davranışlarda meydana gelen, düzenli ve sırasal değişimler şeklinde yapılmaktadır. Gelişim ile büyüme aynı şeyler değildir. Büyüme hacimsel olarak meydana gelir. Gelişim ise daha karmaşık bir süreçtir (İşlek, 2019: 4).

Gelişim; bilişsel, beden (motor), duygusal- sosyal ve dil gelişimi olmak üzere dört farklı alanda gerçekleşir. Bu alanların herhangi birindeki olumlu ya da olumsuz bir durum, diğer alanları da etkiler (Okan Eğitim Kurumları, 2019: 1- 5).

Bilişsel Gelişim: Benlik; bireyin kişisel özelliklerini, sınırlılıklarını fark etmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Benlik kavramının gelişimi ve bütünlüğü üzerinde, çocuğun sağlığı ve bedensel durumunun önemli bir etkisi vardır. Ayrıca çocuklar psikolojik ihtiyaçları karşılanıp ruhsal durumları geliştikçe, yeni psiko-motor becerilerini daha yüksek seviyelerde kazanabilme yeteneğine sahip olurlar. Sağlıklı bir psiko- motor gelişim, beden gelişiminin yanında zihinsel, duygusal ve sosyal gelişime de önemli bir katkı sağlar (MEB, 2013a: 19).

Beden (Motor) Gelişimi: Ömür boyu devam eden ‘motor’ becerilerde ortaya çıkan davranışların kontrol altına alınma süreci, beden gelişimi olarak tanımlanır. Söz konusu olan bu davranışlar; duyu organları, beyin ve kasların senkronize çalışması ile meydana gelir (Okan Eğitim Kurumları, 2019: 2).

Psiko- motor gelişim olarak da ifade edilebilen beden gelişimi, bedenlen büyüme ve merkezi sinir sisteminin gelişimine paralel olarak organizmanın istemli hareketlilik kazanmasıdır. Başka bir deyişle, hareket temelli becerilerin kazanılmasını içeren ve doğum öncesi dönemden başlayıp ömür boyu süren bir süreçtir. Psiko- motor beceriler, yetişkinler için sıradan hareketler olmasına rağmen çocuklar bu becerileri kazanmak için zamana ihtiyaç duyarlar (MEB, 2013a: 1).

Duygusal-Sosyal Gelişim: Genel olarak baktığımızda; öğrenmeye, soru sormaya, yardım istemeye, kendini ifade etmeye, kendini kontrol etmeye ve yaşam boyunca diğer insanlarla iletişim içinde olmaya yardım eden araçlara sosyal beceri adı verilmektedir (Neslitürk, 2013: 32).

Çocuğun sosyal açıdan iyi gelişmesi, onun yetişkinlik dönemindeki sosyal yaşantısını da etkileyeceği için, onlara, sosyal yönden gelişmelerine imkân sağlayan uygun bir ortam sağlanması gerekir. Bu ortamların sağlanamadığı ailelerin çocuklarında özellikle sosyalleşmenin daha da arttığı ergenlik döneminde, geçmiş deneyimlerin de etkisiyle iletişim kurmada kaygı, isteksizlik ve sosyal etkileşimlerinde olumsuzluklar görülebilir. Çocuğun içinde bulunduğu toplum, onun duygularını ifade tarzını olduğu kadar benlik bilincini de biçimlendirir. Çocukların olumsuz yönde sürekli eleştirilmesi, kısıtlanması, duygu ve düşüncelerinin doğal bir

biçimde ifade edilmesinin engellenmesi gibi davranışlar, pısrık, içine kapalı, alıngan bireylerin yetişmesine sebep olur (MEB, 2008: 13).

Dil Gelişimi: Piaget' e göre çocuğun dil gelişiminde en önemli faktör, düşünce gelişimidir. Ayrıca hem beynin biyolojik yapısı hem de çocuğun içinde bulunduğu çevre ve kültür dil gelişimi üzerine etkisi olan diğer faktörlerdendir. Annenin ve diğer aile bireylerinin çocukla konuşurkenki aksanları, kelimeleri sıralayışları, taklit etmeye hazır olan çocuk üzerinde etkilidir. Yetişkinlerin çocukça konuşma davranışları, çocuğun dil öğrenmesi aşamasında engelleyici bir tutumdur. Çocuğun kendini ifade etmesinde, başkalarıyla etkili ilişkiler kurmasında dili etkili kullanma yeteneği, büyük bir öneme sahiptir (Senemoğlu, 2019: 1).

Anne karnındaki bir çocuğun gelişimi; genetik bozukluklar, annenin beslenmesi, annenin kullandığı ilaçlar ve kimyasal maddeler, anne babanın zararlı alışkanlıklara bağımlı olup olmaması, radyasyon ve anne babanın gerginliği gibi durumlardan farklı ölçülerde etkilenir. Anne babanın çocuk sahibi olma isteği; güç göstergesi anlamında ya da narsist duyguların tatmini amacına yönelikse, bu istek oldukça problemleri bir istektir. Bundan daha kötüsü ise istenmeyen bir gebelik sonucunda doğmak zorunda kalan bir çocuğa sahip olmaktır. Bu çocuklar maddi anlamda bütün ihtiyaçları giderilmiş olsa bile, manevi yönden ciddi sıkıntı içindedirler.

İlk çocukluk dönemi; bir çocuğun fizyolojik, duygusal ve bilişsel olarak en hızlı geliştiği dönemdir. Özellikle 0- 2 yaş aralığındaki bir çocuğun tüm algı mekanizmaları gelişirken, yeni geldiği dünyaya bütün dikkatini verir. Yeni doğmuş bir çocuğun beyin ağırlığı dokuz ay gibi kısa bir sürede iki katına ulaşır. Çocuk doğumundan sonraki üçüncü senesini bitirmeden beyin üç kat büyümüş olur. Bu boyutlara ulaşmış olan bir beyin, çocuğun beyin boyutlarının hemen hemen son şeklini ifade eder. Özellikle de beynin hızlı bir gelişim göstermesi, bu gelişim dönemindeki çocuğa karşı daha hassas davranılması gerektiğini gözler önüne sermektedir (Koffka, 1954: 39- 41).

Bebeklerin çevrelerinde ne olup bittiğini ve maruz kaldıkları muamelenin farkında olmadıkları düşüncesi ya da ebeveynleri arasındaki yüksek perdede

gerçekleşen tartışmaların “çocuk anlamaz” düşüncesiyle çocuğun yanında gerçekleşmesi, aslında çocukların duygusal ve ruhsal gelişimlerine oldukça fazla zarar vermektedir. Çocuklarda gözlenen derin kişilik bozukluklarının temelinde, bebeklik döneminde yaşadıkları kaygı düzeyi yüksek olayların oldukça etkili olduğu görülmektedir (Summak ve Summak, 2005: 18- 19).

Çocuğun gelişim evrelerinin bütün tazeliğini koruduğu ilk çocukluk dönemi, çocuğun gelecek hayatının bir çekirdeği hükmündedir. Bu dönemde çocuk, olumlu olumsuz bütün etkilere açıktır. İlk çocukluk döneminde çocuğa karşı dürüst davranmak, sorularını samimiyetle ve yalansız bir şekilde geçiştirmeden cevaplamak sonucunda çocuğun kazandırılacak içsel bağımsızlık, çocuğun zihin gelişimi üzerinde derin etkilerde bulunur. Bu durum çocuğun düşünce gelişimini etkileyebilecek en büyük tehlikelerden biri olan bastırma eyleminden ve düşünce dizilerinin yok olmasından korur (Bilici, 2014: 59).

Çocuğa kazandırılması gereken olumlu davranışlar, ilk çocukluk döneminde kazandırılmaya başlanmadığı zaman, sonraki dönemlerde kazandırılmaz ya da kazandırılması için oldukça fazla çaba harcamak gerekebilir. Kritik dönem olarak adlandırılan bu ilk çocukluk dönemi (Bacanlı, 2004: 43), çocukların gelecekteki davranışlarının temellerinin atılmaya başlandığı dönemdir. Bu yüzden, çocuğun kişiliğinin gelişiminde ilk çocukluk yılları oldukça önemlidir. Tüm bunlara ek olarak, dikkat etmemiz gereken önemli bir nokta da, çocuğun zihnine vaktinden önce yerleştirmeye çalıştığımız uyarıların her birinin çocuğun kalbinin derinliklerine kötü bir alışkanlık yerleştirmiş olabileceğimizi unutmamamız gerektiğidir.

Ebeveynler, çocuklarından gelen farklı sinyallere olumlu yanıtlar verdiklerinde, aslında önemli bir biyolojik sürece de katılmış olurlar. Mesela anne babalar, çocuklarıyla olumlu etkileşim kurarak onlarla oyun oynar ve çocuklarının benlik gelişimlerine katkıda bulunurlarsa, çocuklarının sinir sistemlerini aşırı stresten korumuş olurlar. Böylece çocuklarının sinir sistemleri daha sağlıklı bir şekilde gelişimine devam etmiş olur ve bu gelişimin sonucunda da, beynin ön bölgesindeki prefrontal korteks adlı bölge eksiksiz olarak gelişimini tamamlar. Bu sayede çocuk, sonraki yaşamında sosyalleşme konusunda kendisine yardımcı olacak bilgiyi zihinde

tutabilmeyi, duyguları üzerine düşünebilmeyi ve dürtülerine sınır koyabilmeyi öğrenmiş olacaktır (Sayar ve Dinç, 2011: 109- 110).

İlk çocukluk döneminde, çocuklarda bilgi kazanmayı engelleyici öğelerin başında ebeveynlerden birinin veya her ikisinin, hem bedenen hem de ruhen çocuklarından uzak olmaları gelmektedir. Bedenen uzaklık ya bir iş işin ya boşanma sonucu ya da vefat sonucu olabilir. Bu gibi durumlarda çocuklar gerçekçi bir sevgi modelini göremedikleri için, hayat boyu yaşayabilecekleri sorunlarla kendileri direk karşı karşıya gelirler. Anne babaların var olmalarına karşın, ruhen çocuklarını yalnız bıraktıkları bir durum daha vardır ki, bu durum çocuğun gelecekteki yaşantısı üzerinde gerçekten olumsuz bir etkiye sahiptir ve böylesi bir durumdan çocukların ruh sağlıkları oldukça fazla etkilenecek, sonucunda bu tür çocukların topluma uyum sağlamaları zorlaşmaktadır (Bilici, 2014: 81).

Erken yaşlarda stresle karşı karşıya kalma; beyin işlevlerini, öğrenmeyi ve hafızayı olumsuz bir şekilde sürekli olarak etkileyebilir. Yapılan bir araştırma, aşırı stres altında olan çocukların, yaşamlarının ileriki dönemlerinde farklı bilişsel ve davranışsal bozukluklar geliştirmede daha çok risk altında olduğunu gösteren, uzun zamandır bilinen bir gerçeğe bilimsel bir temel sağlamıştır (Young, 1996: 5).

İlk çocukluk döneminde, sosyal gelişim üzerinde olumlu etkisi olan faktörlerden biri de arkadaşlık ilişkisi kurma davranışdır. Çocuklarda bu davranış, üç yaşından itibaren oluşmaya başlar (Palut, 2003: 315).

Üç yaşlarındaki çocukların yaptıkları karalama ya da çizim çalışmaları, bu yaşlardaki çocuklar için en önemli sanatsal ve zihinsel aktivitelerin başında gelir. Çünkü üç yaşından sonra çocuklarda çevreyi keşfetme, nesnelere, doğaya sahip çıkma ve gördüklerini bir resme yansıtma eğilimi başlar. Çocuğun bu davranışı, yönlendirilmeden ziyade bir engelle karşılaşırsa, çocuk sonraki gelişim evresine güçlü bir şekilde giremez. Oysa çocukta potansiyel olarak zaten var olan eğilimlerin uygun bir şekilde yönlendirilmesi ile, çocuk bir sonraki gelişim evresine zihin fonksiyonlarını daha serbest, daha rahat ve özgürce geliştirerek geçmiş olur (Yaycıoğlu, 1988: 70).

Oyun, çocukların büyük bir istekle yaptıkları en önemli zihinsel aktivitelerden biridir. Oyun oynayan çocuklarda, terleme sonucunda serotonin isimli bir hormon salgılanır. Bu hormon çocukta mutluluğu artırarak, onda bir sevgi ve canlılık oluşturur ve öğrenme isteğini arttırarak çocukta öğrenme sürecini hızlandırır. Oyun; çocuğun psiko- motor, beden ve zihinsel gelişimi üzerine olumlu etki yaptığı gibi aynı zamanda çocuk için toplum hayatına ayak uydurmada ilk ahlaki değerlerin geliştirildiği bir öğrenme ortamı da oluşturmaktadır. Ne yazık ki, çocuk eğitime önem vermeyen aileler ve ilgisiz öğretmenler tarafından oyun; çocukların boş vakitlerindeki bir aktiviteleri, sorumluluktan kaçmak için başvurdukları çok da değerli olmayan bir zaman dilimi olarak düşünülmektedir. Oysa oyun oynamak, çocuklar için problemleri çözmenin ve duygularını ifade etmenin en önemli yollarından biridir (Bilici, 2014: 102).

Pek çok araştırmacının **okul öncesi** dönemi, insanın tüm hayatının şekillendiği merkez olarak görmeleri, çocuğun erken dönem gelişiminin, sonraki yaşantısında vazgeçilmez derecede önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Okul öncesi dönem, kendi haline bırakılmayacak derecede ciddi bir dönemdir ve bilinçli ve sistemli bir şekilde yönlendirilmelidir (Oruç, 2011: 15- 18).

Hareketlerini kontrol edememek ve taşkınlık yapmak, okul öncesi çağındaki bir çocuk için normal olan davranışlardandır. Bu hareketlerinden dolayı çocuk asla yargılanmamalıdır. Ancak çocuk tamamen kendi haline de bırakılmayarak, arada sırada da olsa kendini kontrol etmesi gerektiği öğretilmelidir (Bilici, 2014: 42).

Çocuğun okul öncesi döneminde oluşan sosyal uyum ve uyumsuzluk eğilimleri, çocuğun ilerdeki yaşantısının tamamını etkilemesi ve sosyal ilişkilerinin derecesini yönlendirmesi bakımından önem taşımaktadır. Okul öncesi dönemi dolu dolu yaşayan çocuklarda dünyayı algılama düzeyleri normal seviyeye yaklaşmış olur. Bu dönemdeki bir çocuğun zihni, şaşılacak derecede hızlı çalışır ve oldukça iyi bir depolama yeteneği vardır. Gördüğü, duyduğu ve hissettiği her şeyi kayıt altına alan okul öncesi dönemdeki çocuklar, bu kayıtlarla adeta bir film şeridi oluştururlar. Bu film de çocukların gelecekteki yaşamlarının bir özetidir (Bilici, 2014: 60).

Altı yaşından küçük çocukların davranışları kesinlikle planlı ve kasıtlı değildir. Bu gerçek göz önünde bulundurulmayıp küçücük çocuğa “patronun kim olduğunu öğretmek” için uygulanan davranışlar kulağa oldukça hoş gelebilir. Patron düşüncesini haklı gören ebeveynler, eğer çocuğun yalanını yakalamışlarsa ve kendilerini kesinlikle haklı görüyorlarsa, oldukça öfkeli bir davranış sergilerler. Eğer çocuk ailesine yalan söylüyorsa, bunda ailenin de payı vardır. Bu nedenle çocuğa daha ılımlı yaklaşılmalıdır. Çünkü yalana karşı gösterilen aşırı öfke, dürüst olmayı sağlamadığı gibi, aksine daha organize bir yalanın söylenmesine de yol açar (Greene, 1999: 13).

Okul öncesi dönemdeki bir çocuğun en önemli özelliklerinden bir diğeri de, ilgilerinin kısa süreli olmasıdır. Bu özelliğin bilincinde olmayan anne babalar, çocuğa bir şeyler öğretmeye çalışırken gerginden fazla ısrarcı olurlarsa, çocuğun gelişimi üzerinde olumsuz bir etki oluşturabilirler. Çocuk, eğer öğretilmeye çalışılan şeyi anlamadı veya yanlış yaptı diye azarlanır ya da cezalandırılırsa, ebeveynler bu konuda çok yanlış bir adım atmış olurlar. Küçük bir çocuk kendisine öğretilmeye çalışılan şeyi hemen kavrayamıyorsa, ya bu iş için henüz doğru yaşta değildir ya da konu anlayacağı biçimde kendisine sunulmamıştır (Bilici, 2014: 114).

Tüm bu söylenenler özetlenecek olursa, okul öncesi dönem için; “çocuğun çevresini araştırıp tanımaya çalıştığı, çevresiyle iletişim kurmaya istekli, meraklı ve hayal gücünün kuvvetli olduğu, yaşadığı toplumun yapısına uygun şekilde davranış ve alışkanlıkları kazanmaya başladığı, kişiliğin temellerinin atıldığı dönemdir” denilebilir (Kefi vd., 2013: 300).

2.2. Toplumdaki Statü ve Becerilerine Göre Çocuklar

Bu bölümde çocuklar yeteneklerine, bedensel engellerinin olup olmasına, kendi doğduğu coğrafik bölgede bulunup bulunmamasına, yaşama ortamına ve çalışma durumlarına göre sınıflandırılmıştır.

2.2.1. Üstün Yetenekli Çocuklar

Üstün zekâ ve yetenekle ilgili çalışmaların Eflâtun' la beraber başladığı kabul edilmektedir. Yaşadığı dönemde Eflâtun toplumdaki kişileri bakır, tunç, gümüş ve altına benzeterek dört farklı şekilde gruplandırmıştır. Üstün yetenekli çocuklarla ilgili araştırmacıların öncüsü sayılan Lewis Terman ise, zekâ bölümü (IQ) 140 ve üstü olan çocukları dahi çocuklar olarak nitelendirmiştir (Baykoç Dönmez, 2009: 285).

Üstün zekâlı çocuklar çevreleri tarafından genellikle yanlış anlaşılırlar, çünkü bu özelliğe sahip çocukların algılama yetenekleri diğer çocukların algılama yeteneklerinden oldukça farklıdır. Örneğin enerjik olmaları hiperaktiflik, kararlı olmaları inatçılık olarak değerlendirilir. Toplumdaki bireylerin bu tür çocuklarla ilgili kafa karışıklığı yaşamalarının yanında öğretmenler de üstün yetenekli çocuklarla karşılaşmadan korkabilmektedirler. Çünkü; üstün yetenekli bir öğrenci öğretmeninden daha fazla bilgiye sahip olabilir ve sınıftaki diğer öğrencilerin içinde öğretmenini “cahil” durumuna düşebilir ya da öğretmenine ekstra işler çıkarabilir. Ayrıca bu çocukların anne babaları da gereğinden fazla bir beklenti içinde oldukları için öğretmenleri yorabilirler (Oğurlu ve Yaman, 2010: 214). Aslında saygı ve ilgi tüm çocukların karşısındaki kişiden bekledikleri en doğal haklarıdır fakat bu beklenti üstün yetenekli çocuklar için ayrı bir öneme sahiptir.

Üstün yetenekli çocukların duygusal özellikleri ve ihtiyaçları akranlarına göre daha yoğundur. Pek çok üstün yetenekli çocuk hayatlarında en fazla etki sahibi olan kişileri şöyle sıramıştır: Düşüncelerini olduğu gibi kabul edenler, onları sadece yetenekleri için değil gerçek anlamda sevenler, kendilerine zaman ayıranlar, başarılarıyla birlikte gayretlerini de destekleyenler, öğrenmenin önemini bilenler, hayalleri için kendilerini cesaretlendirenler (Oğurlu ve Yaman, 2010: 213).

Üstün Yetenekli Çocukların Özellikleri: Üstün yetenekli çocukların önemli karakteristik özelliklerinden bazıları şunlardır:

Dil Becerisi: Bu çocuklar yaşıtlarına göre daha erken konuşur ve olması gerekenden daha erken dönemlerinde karmaşık kelime bilgisine ve cümle yapısına

sahiptirler. Zihinsel gelişimin en önemli belirtilerinden biri, erken yaşlarda gelişen dil yeteneğidir.

Empati: Pek çok üstün zekâlı çocukta benmerkezci düşünce bulunmadığı için, bu çocuklar yaşıtlarına göre başka kişilerin ihtiyaçlarına karşı daha duyarlıdır ve başkalarının bakış açılarını net olarak anlayabilme özelliğine sahiptirler.

Oyun: Küçük yaşlardaki üstün zekâlı çocuklar, kurallara göre oyun oynamayı yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenirler. Diğer çocuklar oyunu bıraktıklarında, üstün yetenekliler bu durumu kendilerinin dışlandığı şeklinde yorumlayabilmektedirler. Ayrıca üstün yetenekli çocuklarda, kendi başına oyun oynama (ya da hayali bir arkadaş edinme) diğer çocuklara göre daha çok tercih edilen bir durumdur ve üstün yetenekli çocuklar genellikle sert fiziksel davranış içeren oyunlardan kaçınırlar.

Arkadaşlık: Normalde bir çocuk kendisiyle en çok oynayan kişileri arkadaş olarak görürken, üstün zekâlı bir çocuk kalıcı arkadaşlık geliştirme düşüncesi içindedir.

Liderlik: Zekâ ile liderlik becerisi arasında her zaman bir doğru orantı vardır.

Ahlaki Yargılama: Üstün yetenekli çocuklar yaşıtlarına göre daha olgun ahlaki muhakeme yapabilme özelliğine sahiptirler.

Mükemmeliyetçilik, Duyarlılık

Asilik: Üstün yetenekli çocukların (özellikle yaratıcı fikre sahip olanlar) çevreleri tarafından reddedildiklerini hissettiklerinde, çok kuvvetli ve aşırı duygusal tepkiler vermeleri gayet olasıdır (Oğurlu ve Yaman, 2010: 213- 223).

Bu özelliklere ek olarak, üstün yetenekli çocuklar için; bebeklikte olağanüstü ataklık, enerjik olma, dikkatli gözlem, rutin işlerden hoşlanmama, orijinal fikre sahip olma, akıl yürütme becerisi, merak, güçlü bellek, ölüm gibi soyut olayları daha çabuk kavrama, icatlar yapabilme ve aynı anda birkaç işle ilgilenme gibi özellikleri de sayabiliriz (TBMM, 2013: 1- 2).

Ayrıca, üstün yetenekli çocukların hastalık şikayetleri çok azdır. Öğrenmeyi anne, baba, öğretmen ve yakınları istediği için değil, yüksek ölçüdeki öğrenme arzularını gidermek için gerçekleştirirler. Otoriteye az başvururlar. Genelde sakin bir mizaca sahiptirler. Karşı tarafa güvenirler ve aynı şekilde kendilerine güvenilmesini beklerler. Çok sempattirler (Özkan, 2017: 18).

Aslında, üstün yetenekli çocukların özellikleri diğer çocuklarda da belli ölçülerde bulunabilen özelliklerdir. Ama, bu özelliklerin pek çoğunun bir üstün yetenek göstergesi olabilmesi için, ilgili yaş grubunun normal olarak gösterdiği ölçülerin üzerinde bir seviyede çocukta bulunuyor olması gerekmektedir (TBMM, 2013: 2).

Üstün yetenekli çocuklar, özel eğitim alanının en fazla göz ardı edilen bir grubu oldukları için, özellikle ailelerinin bu çocukları doğru bir şekilde yönlendirmeleri gerekmektedir. Çünkü üstün yetenekli çocukları yanlış yönlendirme ya da onların özelliklerini görmezden gelme, bu çocukların topluma faydalı olmalarının önüne geçeceği gibi, yeteneklerini olumsuz yönde kullanmalarına da sebep olabilir. Bu duruma verilebilecek en güzel örneklerden biri, çete liderlerinin pek çoğunun üstün yeteneğe sahip çocuklardan oluşmuş olduğudur (Ataman, 2019: 1).

Zihinsel üstünlüğün kabul görmediği ortamlarda, üstün yetenekli çocuklar çevrelerine uyum sağlayabilmek için, genellikle şu yollardan birini tercih ederler: Gruptan kendilerini soyutlayabilirler, bu durum sıklıkla eğitimin kendi seviyelerine göre ayarlanamadığı durumlarda ortaya çıkar. Kabul görmek için kendilerini bulundukları ortamda alay konusu haline getirebilirler. Ya da herkes gibi görünme çabası içinde, bildikleri halde suskun davranarak zekâlarının üstünlüğünü gizleyebilirler (Oğurlu ve Yaman, 2010: 220).

Üstün yetenekli çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarına için yapabilecekleri en önemli davranış, öncelikle bu çocuğun diğerlerinden farklı olmadığını kabul etmektir. Üstün yetenekli çocuklar da diğer çocuklar gibi sevgi ve anlayışa ihtiyaç duyarlar. Toplumun en küçük ve en temel birimi olan ailenin ülkemizde bu anlamda karşılaştığı en önemli sorun, farklılıkla baş edebilme yeteneğidir. Ailelerin çoğu,

üstün yeteneğin ne anlama geldiğini, çocuklarının üstün yetenekli olup olmadığını ve böyle bir durumda ne yapmaları gerektiğini bilmemektedir. Anne babaların farkında oldukları belki de tek şey, sadece çocuklarının farklı olduğudur (Özbay, 2013: 101).

Üstün yetenekli çocukların öğretmenlerinin de bu çocuklara karşı uygulamak zorunda oldukları bazı sorumlulukları vardır. Üstün yetenekli çocukların aileleriyle irtibat halinde olmak, normal müfredattan ayrı olarak çocuğun seviyesine uygun ek ödevler vermek bu sorumluluklardan bazılarıdır. Ayrıca öğretmen, kesinlikle böyle bir çocuğun kendisine ya da sınıf arkadaşlarına üstün zekâyâ sahip olduğunu vurgulamamalıdır. Yine öğretmen, bu çocukları asla diğer öğrencilerden soyutlanmamalı ve arkadaşları ile kaynaşmasını sağlamalıdır. Aksi bir durumda, çocuk kendini baskı altında hissedip ve uyum bozuklukları yaşayabilir (MEB, 2009: 41).

2.2.2. Engelli Çocuklar

Bedensel engel, doğuştan ya da sonradan kazanılma şeklinde iki farklı sebepten kaynaklanmaktadır. Doğuştan olan engellilik durumunda; doğum öncesi, doğum sırası ve annenin sağlık durumu belirleyici etkiye sahipken, doğumdan sonra engelliliğe yol açan faktörler olarak; kaza, hastalık ve doğal afetler sayılabilir.

İletişim, hayatımızın her alanında ve her zaman yaşantımızı devam ettirebilmek için kullandığımız bir araçtır. Çocuklardaki engel durumuna göre farklı iletişim yöntemleri kullanılmaktadır. Mesela görme engelli bir çocukla iletişim kurmada dokunmak önemliyken, konuşma engeli olan bir çocukla iletişimde beden dili ön plandadır. İşitme engelli çocuklar için ise özel işaret yöntemleri kullanılmaktadır. Engelli çocuklarla iletişim kurarken iletişimin etkinliğini arttıran önemli bir faktör de, iletişimin oyun aracılığı ile yapılıyor olmasıdır. Etkili bir iletişim sayesinde, engelli çocuklar topluma kazandırılmış ve engellerine rağmen yaşamlarından zevk alarak hayatlarını sürdürmelerine olanak sağlanmış olur. Engelli çocukların ailelerinin de çocukları ile nasıl iletişim kurmaları gerektiği konusunda eğitim almaları, çocukları ile etkili iletişim kurmalarında daha olumlu sonuçlar almalarına katkıda bulunur (Ulutaşdemir, 2018: 50).

Ayrıca yapılan araştırmalar, özel gereksinimli çocuklarla yapılan müzikal çalışmalarının, bu çocukların sosyal, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmakla birlikte, özgüven ve başarı eksikliği hissettikleri diğer alanlarda kendilerine güvenmelerini sağladığını ve başarılarını arttırıcı etki yaptığını göstermiştir (Çelik vd., 2015: 2).

Zihinsel engelli çocuklarda spor uygulamalarının ise; bu çocukların yaşam kalitelerini arttırdığı, engelleriyle başa çıkabilmeleri, sosyalleşmeleri ve olumlu yönde motive üzerinde pozitif etki sağlayarak çevrelerindeki normal bireylerle iletişimlerini güçlendirdiği yapılan bazı çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir (Yılmaz vd., 2015: 313).

2.2.3. Göçmen Çocuklar

Yetersiz koşullarda risk faktörlerine maruz kalan çocuklar, gelişmeleri bakımından genelde yaşlılarının oldukça gerisinde kalırlar ve gelişimlerdeki bu fark ileriki yaşlarında daha da artar. Göçmen (mülteci) çocuklar, gelişimleri risk altında olan çocuklara verilebilecek bir örnektir. Doğdukları coğrafik bölgelerden uzun süreli ayrılmak durumunda kalmanın sonucunda meydana gelen olumsuz etkilerin başında, bu çocukların normal gelişime göre geride kalmaları gelmektedir (AÇEV, 2017: 6). Ayrıca, göçmen çocuklar için; barınma, beslenme, sağlık, dil ve eğitim konuları başlıca problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmen çocukların ailelerindeki yetişkinlerin iş bulamaması, bu çocukları çalışmaya zorlayıcı bir neden olabilmektedir ve bu çocuklar yetişkinler için bile oldukça tehlikeli olabilen işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedir (Akpınar, 2017: 23).

Kısaca, göçmen çocuklarının karşılaştıkları sorunları; kimlik bunalımı, kültür çatışması, ilgi, sevgi ve eğitim yetersizliği ile ekonomik sıkıntılar olarak özetlemek mümkündür. Bu çocukların topluma kazandırılmaları, gelecekleri ve sosyalleşmeleri için, problemleri hem ülke yöneticileri hem de halk tarafından daha çok önemsenip, bu problemler en aza indirgenecek şekilde çözüm yolları aranmalıdır.

2.2.4. Evlat Edinilmiş Çocuklar

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi' nin 20. Maddesine göre, geçici veya sürekli olarak ailesinden ayrı kalan veya çocuğun yararı için bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahiptir. Bu koruma ve yardım; çocuğu geçici olarak başka bir ailenin yanına vermeyi (koruyucu aile hizmeti), evlat edindirmeyi veya amacı çocuk bakımı olan kuruluşlara (kurum bakımı) yerleştirmeyi içerir.

Evlat edinme; biyolojik ailesinin yanında büyümesi imkansız olan bir çocuk ile şartları evlat edinmeye uygun bir yetişkin arasında, kalıcı ve yasal bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Ülkemizde evlat edinme sayısı, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça azdır (Altınoğlu Dikmeer vd., 2014: 2).

Koruyucu ailenin çocuğa yarattığı aile ortamı, çocuğun psiko- sosyal gelişiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından önemlidir. Fakat evlât edinme ile koruyucu aile müesseseleri karşılaştırıldığında, koruyucu aile bazen ihtiyaçlara tam olarak cevap veremeyebilir. Çünkü, koruyucu aile geçici bir durumdur. Oysa evlât edinmede bir süreklilik söz konusudur. Çocuğun her türlü gelişimi için de süreklilik önemlidir ve bazı durumlarda geçici tedbirler yeterli olmaz. Çocuğun ailesinin olmadığı ya da hiçbir zaman ailesiyle birlikte olamayacağı durumlarda evlât edinme çocuk için en uygun hizmet şeklidir (Türkeri, 2007: 24-25).

Evlat edinilen çocukların; sosyalleşme, kendine güvenme, okul başarısı, çevreyle iletişimi ve duygusal gelişimleri gibi konularda, evlat edinildikleri gelişim dönemlerinin etkisi oldukça büyüktür. Küçük yaşlarda ya da erken bebeklik dönemlerinde evlat edinilen çocuklar, yaşamlarının daha ileri evrelerinde evlat edinilen çocuklara nazaran, aileleri ve çevrelerine karşı daha uyumludurlar.

2.2.5. Cezaevi Çocukları

Ebeveynlerinden herhangi biri ile cezaevinde kalmak zorunda olan ya da anneleri cezaevindeyken o ortamda doğan ve orada yaşayan çocukları cezaevi çocukları olarak nitelendirebiliriz. Bu çocuklar da normal yaşam standartlarında büyümedikleri için, hem fiziksel, hem ruhsal hem de sosyolojik olarak pek çok konuda sorun yaşamaktadırlar. Hatta ebeveyninin cezası sona erip de artık normal ev

hayatına döndüklerinde bile bu problemlerin etkilerinin çoğu çocuk üzerinde hala devam edebilmektedir.

Cezaevinde yaşayan çocukların, cezaevi dışındaki yaşlılarıyla karşılaşma ve iletişim kurma şansları genellikle olmaz. Bu çocukların mahrum kaldıkları bir diğer durum da, doğadan uzak kalmalarıdır. Cezaevinde yaşayan çocuklar, yeterli karşılaşma imkanları olmadığı için, dış uyarılardan korkar ve onlara karşı olması gerektiğinden daha farklı tepkiler verirler. Bu çocuklara cezaevinin katı ve cezalandırıcı ortamı psikolojik boyutta kalıcı zararlar verebilir (UN Office on Drugs and Crime, 2009: 25).

Farklı bir bakış açısına göre, cezaevi çocuklar için her ne kadar uygun bir ortam olmasa bile, aslında cezaevinde çocuğun annesiyle kalmasının çocuk açısından (anne- çocuk iletişimi) büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Uzmanlar, bir çocuk için en büyük sorunun anne yoksunluğu olduğunu vurgulamaktadırlar. Cezaevlerinin çocuklar için uygun hale getirilmesi, sadece bu açıdan düşünüldüğünde bile bu ortamda bulunmak zorunda kalan çocuklar için gayet önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Artar, 2012: 10). Sadece cezaevindeki değil, aynı zamanda hüküm görmüş kadınların varsa dışarıda olan çocukları da bir diğer toplumsal problemidir.

Ebeveynlerinden biri cezaevinde olan çocuklarda, toplumun da etkisiyle, suç oranının arttığını ve bu çocuklarda psiko- sosyal problemler, depresyon, hiperaktivite, saldırganlık ya da içe kapanma, bağımlılık, uyku ve yemek yeme bozuklukları, okulda başarısızlık veya devamsızlık gibi problemlerle karşılaştığı da yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Başka bir önemli konu da “cezanın” cezaevinden çıktıktan sonra da sürüyor olmasıdır. Çünkü, cezaevi deneyiminin olumsuz etkilerinin hayat boyu sürme ihtimalinin yanında, cezaevinde yaşamış çocuklar genellikle toplum tarafından da dışlanmaktadırlar (Artar, 2012: 10).

2.2.6. Kayıp Çocuklar ve Çocuk İstismarı

Kayıp çocuk; ailesi ya da bakımıyla sorumlu kişilerin bilgisi dışında çocuğun yerinin ve durumunun bilinmemesi ve yaşayıp yaşamadığının doğrulanamaması durumudur. Kaybolmuş çocuktan herhangi bir şekilde haber alınamaması, aileler açısından büyük bir yıkımdır. Kaybolma, hem çocuklarda çeşitli şekillerde mağduriyete, hem ailelerinde trajik sonuçlara, hem de toplumlarda gelecek adına kaygı ve korkuya neden olur. Kaybolmuş çocuklar sorunu, bir toplumun geleceği adına göz ardı edilmeyecek konuların başında gelmektedir. Kaybolan çocuklarla ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, ailelerde kaybolan insanın hayalinin sürekli yaşatılmakta olduğu ve haber alınamayan bir insanın yaşattığı tramvanın nesilden nesile aktarıldığı tespit edilmiştir (Gönültaş, 2014: 43).

Kayıp Çocukların Sınıflandırılması: Eller ve Eller (2000)' e göre, kaybolan çocukların sınıflandırılması şu şekilde yapılabilir:

- a. Ebeveyn (Parental) kaçırmaları (Boşanma davalarında, maddi varlıklar bir şekilde paylaşılabilirken, paylaşılamayan en önemli şey, çocuktur.)
- b. Ebeveyn olmayan çocuk kaçırmaları (Çocuk tanınmayan biri tarafından zorla ya da kandırılarak alıkonulur. Genellikle kaçırma sebebi, çocuğu hırsızlık gibi bir suç ya da cinsel istismar için kullanmaktır.)
- c. Kendi isteğiyle evden ayrılma (Sıklıkla ergen çocukların evlerinden kendi isteği ile ayrılmasıdır. Genellikle bu tür çocuklar, anne ya da babadan kaynaklanan bir takım sebeplerle bir ihmal ya da bir istismar davranışının mağdurudur.)

Eller and Eller (2000)' in yaptığı bir araştırma sonucuna göre, 1214 çocuk kaçırma olgusunda, anne- baba tarafından kaçırılan çocukların %49, tanıdık biri tarafından kaçırılan çocukların %27 ve yabancı biri tarafından kaçırılan çocukların %24 oranında olduğu görülmüştür.

Yine Eller ve Eller (2000)' e göre, çocuk kaçırma olayı motivasyonlarına göre şu şekilde sınıflandırılabilir:

- a. Finansal amaçlı çocuk kaçırma; çocuğun finansal getiri aracı olarak düşünüldüğü kaçırma durumudur. Özellikle kız çocukları bu anlamda fuhuş ticareti, erkek çocukları da suç örgütlerinde hırsızlık gibi suçlarda kullanılması için kaçırlırlar.

b. Fidyeye amaçlı çocuk kaçırma.

c. Askeri amaçlı çocuk kaçırma; belli ülkelerde çocukları örgütlere katmak adına yapılan kaçırma olaylarıdır. Bu durum uluslararası bir suçtur.

d. Anne olma motiveli bebek kaçırma; yeni doğan çocuğu kaçırmadır. Kaçıranın kendi çocuğu yoktur ya da çocuğunu kaybetmiştir. Bu kişiler, kaçırdıkları çocuğun, kendi çocukları olduğunu çevrelerine inandırmak isterler.

e. Cinsel amaçlı çocuk kaçırmalar; bu kaçırma biçiminde çocuğun yaşı küçüldükçe bulunma şansı da azalır (Aktaran: Gönültaş, 2014: 46- 47).

2.2.6.1. Suça İtilen Çocuklar

Suç kavramı; kişisel alanı aşır kamu alanına giren ve yasak olan kuralları çiğneyen, buna bağılı olarak da meşru cezaların uygulandığı ve kamusal otoritenin müdahalesini gerektiren davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Çopur vd., 2015: 120). Suç kelimesi zaten yeterince olumsuz bir anlam taşımaktayken, bir de çocuk kavramıyla bir araya geldiğinde daha da olumsuz bir anlama sahip olmuş olmaktadır. Batı literatüründe “Juvenile Delinquency” terimiyle açıklanan, karşılığı “reşit olmayanın suçluluğı” olarak çevrilebilecek terim ülkemizde “Çocuk Suçluluğı” olarak kullanılmakta, bu tanımın içine hem çocukluk hem de ergenlik döneminin büyük bir kısmı girmektedir. Dünyadaki bütün çocuklar beraber düşünöldüğünde, suçlu çocuklarda en fazla suç işleme yaşının 14’ lü yaşlar olduğı tespit edilmiştir (Çopur vd., 2015: 120; Ereş, 2009: 89).

Çocuk Suçluluğunun Nedenleri: Çocukları suça sevkeden sebepler, bireysel ve çevresel sebepler olmak üzere iki gruba ayrılacak olursa, çocukların işlediğı suçların oldukça az bir kısmı bireysel nedenlerden oluşurken, bir çocuğun suça yönelmesindeki esas etkisi olan faktörlerin çevresel nedenler olduğı söylenebilir (Ereş, 2009: 88).

Bireysel Nedenler: Bir çocuğun sahip olduğı psikolojik bozukluklar, suça yönelmede önemli bir etkidir. Bireysel nedenler tek başına bir suç faktörü olmasa da çevresel nedenlerle bir araya geldiklerinde, suç işlemeye zemin hazırlanmış olmaktadır. Örneğin görme bozukluğu ya da fiziksel bir engelle sahip olma, çocuğun bu durumu aşağılık kompleksi haline getirme olasılığını artırır. Aşağılık

kompleksinin suç işleme nedeni haline gelmesi ise çocuğun çevresindeki kişilerin bu fiziksel bozukluğa karşı takınacakları tavra bağlıdır.

Cevresel Nedenler: Çocuğun suça yönelmesinde aile, birinci derecede önemi olan bir kurumdur. Sürekli çatışma ve kavgaların olduğu ailelerde yetişen ve özellikle aile bireylerinden sevgi görmeyen, dışlanan çocuklar diğer çocuklara göre suç işlemeye daha meyillidirler. Çocuklarda suç işleme konusunda aile içindeki olumsuzluklar (ilgisizlik, şiddet, otoriter baba..), anne ya da baba öksüzlüğünden daha fazla etkiye sahiptir. Ayrıca, çocuğun beraber olduğu arkadaş grubunun suçluluğa eğilimi ve suç işleyebilme konusunda risk faktörleri içeren grup özellikleri göstermesi, çocuğun da bu davranışlara yönelmesine neden olabilmektedir. Araştırmalar çocuk üzerinde ailesinin etkisi azaldıkça, akran grubunun anti- sosyal özellikteki etkisinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Yine çocukların arkadaş gruplarına yönelmelerinde ebeveyn ilgisizliğinin söz konusu olduğu belirtilmektedir (Ereş, 2009: 90- 92).

Çocuğun suç işlemeye yönelmesinin bir diğer sebebi de ekonomik şartlardır. Yoksulluğun oluşturduğu baskılar ve toplumda zengin- fakir arasındaki kutuplaşma, suça yönelmeye hizmet edici bir faktör olarak kabul edilmektedir. Gelişen teknolojiyle beraber internet kullanımının da çocukların suça yönelmesinde etkisi olduğu, günümüzde oldukça tartışılan bir konudur.

Suç eğilim gösterenlerin ortak kişilik özellikleri; fiziksel güce hayranlık, maddiyat, cinsel anlamda sapkınlığa ilgi duyma, maceraperestlik, gerçek hayatın zorluklarından kaçma olarak özetlenebilir (Ereş, 2009: 93).

Çocuklar gelişim sürecinde olan bireyler oldukları için, iyiyi ve kötüyü ayırma konusunda henüz yeterli olgunluğa ulaşmamışlardır. Çocukların yaşadıkları olaylar karşısında verdikleri tepkiler, aldıkları eğitim ve yaşantılarından ibarettir. Bu yüzden, son zamanlarda suç işleyen çocuklar için “çocuk suçluluğu” yerine “suça itilmiş çocuk” ifadesi daha çok kullanılır hale gelmiştir. Suça yönelen bir çocuğun cezalandırılması değil korunması, suçtan ve onu suça sürükleyen çevreden uzaklaştırılması, çocuğun kendine ve topluma faydalı bir birey olması konusunda yapılacak en doğru davranışlardan biridir.

Ülkemizde suç işleyen çocuklar ile yapılan araştırmaların sonucunda, suç türü olarak ilk sırada hırsızlığın bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer suçlar ise sırasıyla; uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak ya da almak, mala zarar verme ve tehdittir (Çopur vd., 2015: 122).

2.2.6.2. Çalışan Çocuklar (Sokak Çocukları)

Günümüzde “çalışan çocuk” olgusu, önemli bir toplumsal sorun olarak kabul edilmekte ve çocukların çalışmasının sebepleri ekonomik, sosyal ve politik sorunlarla bağlantılı olarak incelenmektedir. Çalışan çocuk kavramı özellikle “sokak” ile birlikte ele alındığında, çırak ve işçi durumunda çalışan çocuklardan daha farklı düşünülmelidir. Çünkü toplumun farklı kesimleri tarafından çırak ve işçi çocuklar, çalışmanın bilgi beceri kazanmaya izin veren kısmıyla ve çalışmanın kutsallığına yönelik bir şekilde değerlendirilirken, sokakta çalışan çocuklar, çalışmanın olumsuz tarafıyla nitelendirilmektedirler.

Genellikle çocuklar aileleri tarafından “ekonomik fayda” ya da “psikolojik doyum” olarak iki farklı ekseninde değerlendirilirler. Çocuğun ekonomik yarar olarak düşünülmesi; çocuğun bir işgücü kaynağı şeklinde görülmesi ya da evdeki gündelik işleri yapıcı olarak algılanması biçiminde ifade edilebilir. Ayrıca, çocukların büyüdüleri zaman da anne babanın yaşlılık sigortası olarak görülmesi, çocuğun ekonomik değer olarak algılanmasının farklı bir boyutudur. Çocuğun psikolojik değeri ise; çocuğun ailesi tarafından mutluluk ve sevinç kaynağı olarak görülmesi ve sevgi odaklı bir değerlendirmedir.

Türkiye’ de “sokakta çalışan çocuk” ve “sokak çocuğu” kategorileri genellikle beraber düşünülmektedir. Aslında, aileleriyle sürekli irtibat halinde olan çocuklar **sokakta çalışan çocuklardır**. Aileleriyle arada sırada görüşen çocuklar ise **sokaktaki çocuklardır**. Sokaktaki çocuklar sınıflandırmasının bir diğer grubu da, aileleriyle hiçbir şekilde ilgisi olmayan çocuklardır ve bunlar **sokağın çocukları** olarak nitelendirilirler (Yetim ve Çağlayandereli, 2007: 35-36).

Sokak çocuklarının karşılaşmakta oldukları riskler; fiziksel (hijyen, ağır iklim şartları, kazalara ve şiddete maruz kalma..) ve sosyal riskler (sosyal güvenlik

düzenlemeleri dışında kalma, istismar, kimlik çatışması, riskli alışkanlıklar..) olarak gruplandırılabilir (Demirtaş vd., 2013: 9- 10). Uygun yaşam koşullarından yoksun olan sokak çocuklarının; sağlıklı, çağdaş bilgi ve beceri ile donatılarak yetiştirilmeleri gerekirken çalışmak zorunda bırakılmaları, bu çocukların ülkelerinin gelecekteki nitelikli insan gücü kaybının en önemli sebeplerinden biridir (Yetim ve Çağlayandereli, 2007: 37).

2.2.6.3. Çocuk İstismarı

Çocuk istismarı ve ihmali toplumun önemli bir sorunudur. Çocuk istismarı; çocuğa bedenen ve ruhen zarar veren ya da fiziksel, zihinsel, duygusal ve ahlaki yönden sağlıklı gelişimini engelleyen, kazara olmayıp isteyerek yapılan eylemlerdir (Avşar vd., 2013: 80). İhmal ise; çocuğun temel ihtiyaçlarının (beslenme, sağlık, giyim, korunma..) çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından karşılanmamasıdır (Üstündağ, 2018: 5). Kısaca, istismar yapılmaması gerekeni yapmak, ihmal de yapılması gerekeni yapmamak olarak ifade edilebilir.

İstismar Çeşitleri: Çocuğa uygulanan istismar çeşitleri, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismar olmak üzere dört temel grup altında incelenebilir.

Fiziksel istismar: Fiziksel istismar; çocuğa kasıtlı ve istemli olarak zarar vermek demektir. Yapılan araştırmalar sonucunda, annelerin özellikle küçük çocuklarına, babaların ise daha büyük yaştaki evlatlarına ve hatta ergenlere fiziksel istismar uyguladıkları tespit edilmiştir. Çocuğa uygulanan istismar çeşitleri içinde en yaygın görülen ve fark edilmesi en kolay olan istismar tipi fiziksel istismardır (Üstündağ, 2018: 1).

Fiziksel istismarın tanımı ilk olarak, “Battered Child Syndrome” (örselenmiş çocuk sendromu) ifadesi ile yapılmıştır. Eğer fiziksel istismar çocuğun ölümüne yol açmışsa, en yaygın ölüm nedeninin; çarpma ve düşmelere bağlı kafa tramvası olduğu söylenebilir (Erol, 2007: 5).

Fiziksel istismara uğrayan bir çocuk; ebeveynden korkma, yetişkinler ile iletişim kurmaktan sakınma, çok çekingen ya da aşırı saldırgan olma, fiziksel temastan rahatsız olma, vücudunu saklamak için iklim şartlarına uygun olmayan giysiler giyme, evden kaçma, diğer çocukların ağlamasına fazla duyarlılık gösterme,

okul başarısında düşüş, depresyon, intihar girişimi, yeme bozukluğu, uyuşturucu kullanımı gibi davranışlar sergileyebilmektedir.

Duygusal istismar: Çocuğun kişiliğini zedeleyici, duygusal gelişimini engelleyici, çocukta kaygı ve endişe yaratan davranışlar duygusal istismar olarak tanımlanmaktadır. Duygusal istismar genellikle sözlü olarak gerçekleştirilir ama reddetme, çocuğu utandırma, sevgi ve ilgi göstermeme gibi davranışları da içerebilir (Üstündağ, 2018: 3).

Anne- babaların çocuklarına; tek başına bırakma, yıldırma, kendi istekleri için kullanma, vaktinden önce yetişkin rolü üstlendirme, aşırı koruma, ayırım ve sürekli başka çocuklarla karşılaştırma yapma, şiddet ve korkuya dayalı iletişim (annelerin çocuklarını sindirmek için “beni üzersen ölüşüm, annesiz kalırsın” tarzındaki sözleri) şeklinde davranışlar sergilemeleri de belki de farkında olmadan çocuklarına karşı uyguladıkları duygusal istismar çeşitleridir.

Duygusal istismar, fiziksel ve cinsel istismarlarla karşılaştırıldığında, daha yaygın uygulanan, çocuk üzerinde daha çok zararı olan ve kanıtlanması daha güç bir istismar çeşididir. Bu yüzden, duygusal istismarın önlenmesi ile diğer istismar türlerinin de önüne geçilebilir. Duygusal istismar, ölümle sonuçlanan bir davranış değildir belki ama, çocuk üzerinde zannedildiğinden daha derin izler bırakabilmektedir.

Bütün anne babalar çocukları üzerinde bazen kontrollerini kaybedebilir ve çocuklarına sonradan pişman olabilecekleri şeyleri söyleyebilirler. Tek seferlik bir yanlış davranış, sürekli tekrarlanmadığı sürece duygusal istismar olarak nitelendirmek de doğru değildir ancak burada önemli olan, ebeveynlerin çocuğu ile doğru iletişimi kurup olayı telafi etmesi gerektiğidir (Erol, 2007: 11- 12).

Cinsel istismar: Cinsel istismar, çocuğun kavrayamadığı, gelişim olarak henüz hazır olmadığı, rıza gösterme kapasitesinde olmadığı cinsel içerikli davranışlara zorlanmasıdır. Kısaca cinsel istismar, bir yetişkinin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için çocuğun bedenini kullanmasıdır.

Çocuk genellikle; utanma, suçluluk duyma, tehdit, kendisine inanılmayacağını düşünme ve ailenin parçalanmasından korkma gibi nedenlerden dolayı cinsel istismara uğradığını gizleme ihtiyacı hisseder.

Cinsel istismar şüphesi durumunda, öncelikle çocuğun güveni kazanılmalıdır. Ayrıca, çocuğun söylediklerine inanılmalı, fiziksel temas kurmaktan kaçınılmalı, olanlarda suçlu olmadığı söylenmeli, konunun ayrıntıları öğrenilmeye çalışılmamalı, sorulan soruların çocuğunun yararı için mi yoksa merak gidermek için mi olduğu ayırt edilmeli ve çocuk takip altına alınmalıdır (Üstündağ, 2018: 7- 10).

Özellikle çocukluk dönemi cinsel istismarın fark edilmemesi ve mağdurların destek almaması sonucunda, cinsel istismara maruz kalmış çocuğun ruh sağlığında tamir edilmesi güç hasarlar meydana gelmektedir (Kircelli vd., 2013: 165).

Bu konudaki araştırmaların istatistiksel sonuçlarına bakıldığında, çocuk acil servisine başvuru olan olguların %1,4' ünün çocuk istismarı olgularından oluştuğu görülmektedir. Yine istatistiklere göre, istismara uğramış ama acil serviste doğru tanı konulmadan gönderilmiş çocukların %5-10' unun daha sonraki dönemde öldürüldüğü, %35-50' sinin ise ciddi hasara maruz kaldığı tespit edilmiştir (Kara vd., 2013: 153).

Maalesef pedofili (çocuklara yönelik normal olmayan cinsel çekim), bütün dünyada ve ülkemizde gizli kalan çocuk istismarının en önemli sorunudur. Çünkü genellikle saldırganın açığa çıkartılamaması, saldırganın hiç beklenmedik bir şekilde toplumdaki kariyerli kişilerden olması, bu kişilerin çocukla sinsice ve uzun bir zamana yayarak iletişime devam etmesi istismarın tespitini zorlaştırmaktadır (İMDAT ve ASUMA, 2016: 2).

Bazen de cinsel istismarı gerçekleştiren saldırgan, çocuğu rüşvet ya da farklı yollarla, istismarı saklamak adına kandırmış olabilmektedir. Bu durum, özellikle tecavüz olaylarında veya saldırganın çocuğun çevreinden tanıdığı bir kişi olduğu durumlarda görülür. Çoğu zaman da çocuklar, içgüdüsel olarak büyüklerin tepkilerinden korktukları için, olayı kendi kendilerine saklama ihtiyacı hissederler ve genellikle çocuklar bu korkularında haklı çıkarlar.

Çocuğu cinsel istismardan korumak için şu yöntemler kullanılabilir: Bedenlerini korumayı öğretmek (çocuklara özellikle göğüs ve genital bölgelerinin çok özel olduğunu ve kimsenin bu bölgelere dokunmaya haklarının olmadığı anlatmak), hayır demeyi öğretmek (pek çok çocuğa ne olursa olsun büyüklerin söylediklerini dinlemeleri öğretilmekte bu da maalesef çocukların cinsel istismar görme ihtimalinde, onların karşı koyma davranışını bastırmaktadır), yardım istemeyi

öğretmek (yardım isteklerinde onlara kızılmayacağı söylemek), çocuklara inanıldığını belli etmek (Çocuk yardım istediğinde geri çevrilmemelidir. Çünkü çocuklar bu konuda çok nadir yalan söylerler.), yabancılarla konuşmaması gerektiğini öğretmek, kuralları çiğneyebileceğini öğretmek (çocuklara, kendilerini korumak için gerekirse bağırarak ve zarar verecek kişiyi tekmelemek gibi bazı kural dışı davranışlarda bulunabileceklerini anlatmak) (Erol, 2007: 7- 9).

Cinsel istismar konusunda karşılaşılabilecek bir diğer durum da akran istismarı ya da akran zorbalığıdır. Hemen hemen yaşıt çocuklar arasında zorlayıcı cinsel eylemler görülüyorsa, bu durum akran istismarı ya da akran zorbalığı olarak tanımlanır (Semerci, 2017: 3).

Ekonomik istismar: Çocuğun; gelir kaynağı olarak görülmesi nedeniyle çalıştırılması, bu sebepten dolayı çocuğun gerekli eğitimi alamaması, çocukluk çağının temel ihtiyaçları olan uyku, dinlenme, eğlenme, sosyal ilişkiler kurma gibi gereksinimlerini yeterince karşılayamaması, çalışma ortamında fiziksel, duygusal ya da cinsel istismar çeşitleriyle karşılaşabilme durumu ekonomik istismar olarak tanımlanmaktadır (Erol, 2007: 13).

2.3. Çocuk ve Şiddet

Bir toplumun geleceği olarak ayrı bir öneme sahip olan çocuklar, bütün canlılar arasında en fazla sevgiye ve korunmaya ihtiyacı olan varlıklardır. Şiddet, bir çocuğun saygın, eşit ve özgür bir birey olarak yetişmesinin ve kendini tam olarak ifade edebilmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Çocuğa yönelik şiddet hiçbir zaman doğru bir davranış değildir ve kesinlikle onaylanmaması gerekir. Ama malesef günümüzde çocuğa yönelik şiddet, çocukların gelişim ihtiyaçlarına ve insan hakları prensiplerine tamamen ters düşecek bir şekilde, toplumdaki kişiler tarafından onaylanan ve çoğunlukla da devlet tarafından görmemezlikten gelinen bir olgu olmaya devam etmektedir. Çocuklar, kendilerine uygulanan fiziksel güç nedeniyle, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu, yaralanma gibi sorunlar yaşamakta ve hatta hayatlarını kaybetmektedirler. Ölümle sonuçlanmayan şiddet olayları ise çocuklarda, fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal anlamda onarılması çok güç ve kalıcı izler bırakmaktadır (Cankur, 2012: 11). Çocuğun şiddetten ne derece etkilendiği anlamında, şiddetin çeşidi ve şiddete maruz kalma süresi önem kazanmaktadır.

Dünya genelinde çocuklara yönelik şiddetin sıklıkla karşılaşıldığı ortamlardan birisi eğitim kurumlarıdır. Okul ve eğitim ortamlarında çocuğa karşı şiddet; öğretmen, idareci veya diğer okul çalışanları tarafından uygulanıyor olabileceği gibi, okuldaki diğer çocuklar, okul dışından gelen kişiler ve öğrenci velileri tarafından da uygulanıyor olabilir. Cezalandırma ya da tehdit amacıyla çocuğa vurmak, kulak çekmek tarzındaki davranışlar okulda görülebilecek en yaygın şiddet türlerinden bazılarıdır. Yine, çocuklar arasında yapılan cinsiyet ayrımı, aşağılama, cinsel tacizler, kavg, okulda yaralayıcı- ateşli silah kullanılması ve kaçırma gibi durumlar da okul ortamındaki şiddet türleri arasındadır. Yapılması istenmeyen bir davranışı değiştirme konusunda fiziksel cezanın etkisi kalıcı değildir. Çünkü bir süre sonra tekrar edilen bu istenmeyen davranışı ortadan kaldıracı olmak için, cezanın şiddetinin artırılması gerekir (AB ve TC, 2015: 7- 9).

2.4. Çocukla İletişimin Önemi

Bir çocuk esasında tam bir insandır. Fakat çocukluk ve gençlik dönemleri, hayat döngüsünde özel bir evre oldukları için, bu evrelerdeki bireylerle daha özenli bir şekilde ilgilenilmesi gerekmektedir. Çocuklar ve gençler, iyi bir bugün ve gelecek düşünen her toplum için en büyük sosyal sermayedir.

Çocukla iletişim kurma noktasında çocuğun yaşı, cinsiyeti ve kişiliği göz önünde bulundurulması gereken en temel özelliklerdir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta da, çocuklarla iletişimin çocuk- merkezli olması gerektiğinin bilincinde olmak gerektiğidir (UNICEF, 2011: 3). Yaş konusuna vurgu yapıldığında, öğrenme sürecindeki çocukla iyi bir iletişim kurmanın, başka hiçbir yerde kurulan iletişimden daha önemli olmadığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

2.4.1. Aile İçi İletişim

Toplumsal hayatın en önemli dinamiği olan aile; ekonomik düzen, dini inanışlar ve eğitim gibi farklılıklarla şekillenmektedir. Aile kurumunun yapısı ve tanımı değişse de (Çetin, 2013: 5) aile hala toplumsallaşma sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Aile kurumu üzerine bir tanımda hem fikir olmak oldukça zor görünmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2011: 60). Aile denildiğinde akla gelen anne,

baba ve çocuk yapısı, aslında çekirdek aileye aittir. Geniş aile, çekirdek aile ve yeni aile olarak ana hatları ile kabaca üçe ayrılabilir aile kavramı, her geçen gün anlam ve boyut değiştirmektedir (Öztat, 2019: 1).

Dünya aile örgütü (WFO) aileyi, “toplumun temel birimi” olarak tanımlamıştır (<http://worldfamilyorganization.com>, Erişim tarihi: 26.10.2018). Ailenin fertlerine göre aile tanımları değişebilmekle birlikte bilimsel kaynaklarda genellikle iki temel aile tipinden bahsedilmektedir. Bunlardan biri anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailedir. Diğeri ise çekirdek ailenin; kan bağı ve evlilik yoluyla oluşan akrabalarıyla beraber yaşanan şeklidir (Öztat, 2019: 9).

Aile sıklıkla, aynı evde yaşayan anne, baba ve çocukların oluşturduğu topluluk olarak ifade edilmektedir. Ailede genellikle aile bireylerinin belirli bir görevi vardır ve bu görevler bellidir (Doğan, 2005: 47).

Ailenin türü ya da biçimi ne olursa olsun, özünde aile toplumu koruma ve toplumu yeniden üretme işlevine sahiptir (Canatan ve Yıldırım, 2011: 89). Aile kurumu, iletişim olgusunu, kendi işlevlerini yerine getirmek için kullanır. Aile, toplumsallaşmanın yapı taşı iletişim ile oluşturur. Toplumsallaşma asla tek yönlü bir iletişimle sağlanamamaktadır. Ailede ebeveynler ve çocuklar karşılıklı bir iletişim çerçevesi oluşturmalıdır (Çetin, 2013: 9). Aile üyelerinin birbirleriyle olan karşılıklı ileti alış- verişi aile içi iletişim olarak tanımlanır. Eşler arasındaki iletişim, ebeveyn-çocuk iletişimi, kardeşler arası iletişim ve kuşaklar arası (yetişkin- yaşlı) iletişim davranışlarının her biri, aile içi iletişim kavramı içinde sayılabilecek iletişim davranışlarındandır (Baran, 2004: 34).

Aile toplumun, iletişimse insanlığın yapı taşıdır. Nasıl ki aile olmadan toplumun var olma nedeni ortadan kalkıyorsa, iletişim olmadan da birey olmak anlamsızlaşmaktadır. Bu iki olgunun birleşiminde ise sağlıklı ya da sağlıklı aile kavramı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde aile kavramı giderek değerini kaybetmekte ve ayrılmalar git gide artmaktadır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri aile içinde özellikle de eşler arasında iletişim kurmadaki başarısızlıktır. Topluma yeni bireyler yetiştirmek gibi kutsal ve önemli bir görevi olan ailede, ilişkilerin sağlıklı olabilmesi için aile bireylerinin birbirleri ile kurdukları ya da kuracakları iletişimin kuvvetli olması gerekir. Son zamanlarda hem ailede hem de günlük sosyal hayatta bireylerin daha çok yalnızlaştığını ve paylaşımların giderek azaldığını, bu konuda

yapılan pekçok araştırma sonucu kanıtlamıştır. Kişilerin geleneksel iletişim çeşitleri yerine sosyal ağlar aracılığı ile sanal olarak gerçekleştirilen iletişim türlerini tercih etmeleri, sonuçta toplumsal yalnızlaşmanın ve yabancılaşmanın giderek artmasının da en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Buna bağlı olarak, paylaşımın az olduğu ortamlarda sorunların çözümü de giderek zorlaşmaya başlamıştır (Karadağ, 2015: 32).

2.4.1.1. Dünden Bugüne Ebeveynlik

Geçmiş zamandaki ebeveynler, çocuklarını kendi anne babalarının tavsiyeleriyle, toplumun ve kültür kalıplarının rehberliğinde yetiştirmeye çalışmışlardır. Burada “mutlak itaat”, çocuktan beklenen öncelikli davranış biçimi olarak kabul edilmiş ve çocuğun eğitiminde art niyetli olmasa da bazen psiko-pedagojik ilkeler ve doğrular ihmal edilmiştir. Bunun yanı sıra anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları arasında zaman zaman otoriter, koruyucu, kararsız-tutarsız ya da aşırı gevşek tutum dikkat çekmektedir. Ayrıca çocuğun ilgi ve yetenekleri dikkate alınmadan, anne-babaların hayallerindeki çocuk modeline uygun bir çocuk yetiştirme çabası içinde bulunmaları, oldukça sık rastlanan geleneksel anne-baba tutumları arasındadır.

Günümüz anne-babalarına bakıldığında ise, daha bilinçli bir şekilde “itaat” yerine çocuklarının “bağımsız” lığını tercih ettikleri görülmektedir (Yavuzer ve Demir, 2016: 11- 12). Günümüzde toplumların gelişmişlik ve uygarlık seviyeleri, çocuklara sağladıkları imkanlarla ölçülmektedir. Eski zaman kuşaklarına göre günümüz çocukları çok daha uyarıcı ve geliştirici bir ortamda yetişmektedirler. İletişim ve özellikle görsel iletişim ile ilgili son yıllardaki ciddi sayılabilecek bir hızda artış gösteren gelişmeler toplumları da etkisi altına aldığı için, bu durum kuşkusuz ailelerin çocuk yetiştirme tutumları üzerinde de etkisini göstermektedir (Ereş, 2009: 89). Teknolojinin gelişmesi, bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Mesela, çocukların sahip oldukları potansiyel enerjilerini harcamaları sırasındaki etraflarını rahatsız edici davranışlarından dolayı, ebeveynlerinin çocuklarını sakinleştirmenin en iyi yolu olarak ne yazık ki televizyon ya da bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi araçları görmeleri, çocuklarının elektronik araçlarla etkileşiminin neredeyse kendileri ile etkileşimlerini geçmesine sebep

olmaktadır. Oysa ki, “Yeter ki yaramazlık yapmasın, ne seyrederse seyretsin” çok sık bir düşüncedir.

Bir aile, çocuğunun gereksinimlerine üç temel alanda cevap verebiliyor olmalıdır. Bunlardan ilki ve en çok vurgulananı çocuğun biyolojik ihtiyaçlarıdır (beslenme, korunma, barınma ve sağlık gibi). İkinci olarak sosyal ihtiyaçlar gelir. Sonuncusu ise çocuğun psikolojik ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar; sevgi, aitlik, güven gibi çocuğun sağlıklı bir psikolojiye sahip olması üzerine önemli etkileri olan ihtiyaçlardır (Demirtaş, 2011: 2).

2.4.1.2. Farklı Anne-Baba İletişim Tarzları

Ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişim, olası sorunların çözümünde oldukça önemli bir konudur. Her ne kadar bir çocuğun, kalıplarla değil kalple ve sevgiye dayalı bir iletişimle yetiştirilmesi gerekse de, Yaşar (2015)’ a göre günümüzde anne babaları çocuklarına karşı sergiledikleri tutumlara göre genel olarak; özgürlükçü, pasif, otoriter ve ilgili ebeveynler olarak gruplandırmak mümkündür.

Özgürlükçü ve İzin Verici Anne-Babalar: Bu anne- babalar çocuklarına sevgiyle yaklaşırlar da olması gerekli sınırları koymak noktasında yetersizdirler ve dolayısıyla da çocuklarının uygun olmayan davranışlarını çoğu zaman görmezden gelirler. Aslında bu şekilde yetiştirilen çocuklarda yaratıcılık ve orijinallik ön planda olsa da bu çocuklar ortama uyum konusunda zorlanırlar ve kendilerini denetleme ve sorumluluk alma konularında genellikle isteksiz davranırlar.

Pasif Anne-Babalar: Bu tarz anne- babalarda beklenti çok yoktur ve buna bağlı olarak verdikleri tepkiler de minimum seviyededir. Çocuklarıyla ters düşmemek için kural koymaktan kaçınırlar. Düşünceleri, çocuklarının kendi başlarına büyümelerine izin verdikleri yönündedir. Ama çocuk açısından durum bu şekilde değil, anne babasının kendisine karşı ilgisiz olduğu şeklinde algılanır.

Otoriter Anne-Babalar: Bu şekildeki ebeveynler itaate önem verirler. Çocuk, kendini nasıl yöneteceğini bildiği için değil, sadece cezalandırılmaktan korktuğu için özellikle büyüklerle itaat etmeyi öğrenir. Bu şekilde yetiştirilen çocuklarda, kendilerini sürekli başkalarının yönlendirmesi beklentisi oluşur.

İlgili Anne-Babalar: Bu gruptaki anne- babalar, çocuklarına koşulsuz bir sevgi sunarlar. Ancak bunu yaparken bazı kuralların varlığını da çocuğa hissettirmeyi ihmal etmezler. Bu şekilde eğitilen çocukta, sorumluluk bilinci artar, daha akıllıca tercihler yapar, değişikliklere kolay ayak uydurur ve kendine güveni gelişir (Yaşar, 2015: 2- 3).

Bu anne-baba modellerinin yanında, günlük hayatta çocuklarına karşı ilgilerini farklı şekilde gösteren ebeveynler de bulunmaktadır. Mesela aşırı koruyucu bir anne modelinde anne çocuğunu kendine bağımlı hale getirmek için, çocuğunu korkak ve kendi kendine yetemeyecek halde yetiştirmeye çalışır. Annesi tarafından bu şekilde yaşam alanı daraltılmış olan çocuk, mecburen annesinin egemenliği altında edilgen bir bağımlılık içine girmiş olur. Yaşama sevinci olmayan keyifsiz bir anne modelinde (kendilerini sevmedikleri için, çocuklarına karşı da sevgi beslemeyen anne) ise, anne hem kendisinin hem de çocuğunun psikolojisini bozarak çocuğu olumsuz etkilemiş olur. Bunların yanında anne ya da babanın aşırı otoriter tavrı, çocuğun kaygı düzeyini arttırabilir. Ruh dünyasını olumsuz etkileyen bir baskı, çocuğun başarabilme potansiyelini düşürerek uyum sürecini zora sokmuş olur ve böylece çocuğun kişilik gelişimini de çökertir (Richter, 1991: 111- 112).

Aile içi iletişim, sadece karı-koca arasındaki ilişkilerde değil aynı zamanda ebeveyn- çocuk arasındaki iletişimde de çok önemli bir konudur. Her ne kadar yaş olarak küçük olsalar da çocuklar önemsendiklerini ve dikkate alındıklarını bilmek hissetmek isterler (Kandır ve Alpan, 2008: 35).

Anne- baba arasındaki iletişim, ebeveynlerini birer model olarak gören çocuklar üzerinde son derece etkilidir. Çünkü anne-baba arasındaki iletişim sonucunda ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz olaylar, sadece iki kişiyi değil, domino etkisiyle o ailedeki tüm bireyleri etkiler. Sosyal anlamda sağlıklı ve mutlu bir aile ortamının sağlanması için aile fertlerinin yapmaları gereken en önemli şeylerden biri, aralarındaki iletişimi arttırmaktır. Çünkü sağlıklı ilişkilerin temelini her zaman etkili bir iletişim oluşturmaktadır (Karadağ, 2015: 16).

Ailede hem eşlerin birbirleriyle kuracakları hem de ebeveyn- çocuk arasında gerçekleşecek olan iletişim iki yönlü olmalıdır. Bir tarafın sürekli dinlediği ya da yönlendirdiği iletişim kurma şekli, sağlıklı bir iletişim ortamının oluşmasına ve

anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Çünkü aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı terapiye giden çiftlerin en fazla şikâyetçi oldukları konulardan biri hiç şüphesiz, karşı tarafla başarılı bir iletişim kuramamalarıdır (Karadağ, 2015: 33).

İletişime önem veren ailelerde aile bireyleri baskı altında kalmadan ve herhangi bir sınırlama olmaksızın, kullandıkları zamanı kayıp olarak görmeden birbirleri ile rahatlıkla etkileşim sağlayabilirler ve hislerini birbirleriyle paylaşmada bir zorluk yaşamazlar. Bu şekildeki aile ortamlarında hayatın akışı, aile fertlerinin birbirleriyle kurdukları açık iletişimin sayesinde daha eğlenceli ve tatminkar bir hale getirilmiş olur (Fitzpatrick and Koerner, 2002: 85).

Campbell (1991), ailede çocuklarla başarılı bir iletişim kurmanın, onların kişilik gelişimlerine ve hayata daha kolay uyum sağlamaları üzerine olan katkılarından bahsederken, şu davranışların önemine değinmiştir:

Gözle iletişim: Çocuğun gözlerinin içine bakmak, çocuğu duygusal doyuma ulaştırmak adına önemlidir.

Beden iletişimi: Anne- babaların çocuklarına fiziksel temasta bulunmaları, çocukların desteklendiğinin ifade edilmesi anlamında önemli bir davranıştır. Bu temas sadece çocuğun ihtiyacı olduğunda ona yardımcı olmak adına değil, duygusal boyutta aferin gibi anlamlar içeren dokunuşlar olmalıdır.

Odaklaştırılmış ilgi: Anne babanın çocuğuna, onu önemseydiğini ve sevdiğini hissettirecek şekilde bütün dikkatlerini vererek ilgilenmeleridir (Aktaran: Karadağ, 2015: 39).

Genellikle çocuklarla annenin daha fazla ilgilendiği düşünülür ama baba-çocuk iletişiminin çocuk üzerindeki etkisi de çocuk için oldukça önemlidir. Babalar çocuklarıyla anneden daha farklı bir ilişki kurarlar. Çünkü bir baba çocuğuyla geçirdiği zamanın büyük bir kısmında onunla oyun oynar. Oyun oynarken de çocuğunu atıp tutarak, onunla şakalaşarak fiziksel teması da yoğun bir şekilde kullanır. Bu temas çocuğun daha çok uyarılmasına neden olur. Bu konuda yapılan bazı araştırmaların sonuçlarına göre, babaların çocuklarıyla temas kurarak oynadığı oyunların özellikle erkek çocukların zihnini güçlendirdiği ve olumlu yönde etkilediği, ayrıca herhangi bir sebepten, çocuğun erken gelişim dönemlerinde

babanın evde olmamasının erkek bebeklerin bilişsel gelişimini olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir (Bilici, 2014: 119).

2.4.1.3. Aile İçi İletişim Engelleri

Tüm iletişim çeşitlerinin bir engelle maruz kalma ihtimali her zaman mevcuttur. Önemli olan bu engelleri mümkün olduğunca en aza indirgeyebilmektir. Sahiplenme, üstün olma düşüncesi, saldırganlık, eleştiriye tahammülsüzlük, kıskançlık, özgüven eksikliği, kötü alışkanlıklar, sosyal ortama girme korkusu, utanma, küsme, alınma, sık sinirlenme, şiddet, intihar düşüncesi, duygusal ve fiziksel uzaklaşma ile yalan söyleme girişimi aile içi iletişime engel olan sebeplerden bazılarıdır (Karadağ, 2015: 43).

Çocukların ebeveynleriyle iletişim sürecinde yaşadıkları korkuların ve tartışmaların; çocukların öğrenme sürecini etkilediğini ifade eden araştırmacılar, çocuk ve ebeveyni arasındaki bu iletişim şekline “zorunlu yükümlülük” gözüyle bakmaktadır (Kevereski ve Iliev, 2017: 184).

Bir çocukla kurulan en olumlu iletişim; içinde sevgiye en çok yer verilen iletişimdir. Çocuklarına karşı yeterince sevgi beslemeyen ya da sevgilerini ifade edemeyen ebeveynler, çocuklarının kendilerini değersiz hissetmelerine ve başkalarıyla kuracakları yeni ilişkilerden çekinmelerine sebep olurlar. Aynı zamanda, gereğinden fazla koruma gören çocuklar da karşılarındaki kimelerle yakın ilişkiler kuramazlar (Apaydın, 2001: 326).

Ebeveynlere Çocukları ile Sağlıklı ve Etkili İletişim Kurabilmeleri İçin Öneriler: Bir çocuk kaç yaşında olursa olsun, kendisiyle kurulan başarılı iletişim sayesinde, özgüven duygusunu sağlamlaştırmış olur. Bu da çocuğun çevresine karşı saygılı davranmasında ve sağlıklı iletişim kurmasında çocuk için önemli bir kaynaktır.

Çocukları ile etkili iletişim kurabilmek için anne- babaların dikkat etmesi gereken davranışlardan bazıları şunlardır: Çocuk anne- babasına önemli bir şey anlatmak istediğinde, çocuğa içten ve samimi bir ifadeyle cevap vermek gerekir. Çocuğun konuşmak istediği özel konular varsa, başkalarının olmadığı ortamlarda konuşmak, çocuğa önemsendiğini hissettirmek adına önemlidir ve yine çocuktan izin

almadan sırlarının başkalarına anlatılması bu bağlamda hoş karşılanacak bir davranış değildir. Çocuğa kızıldığı zaman, ebeveynin siniri geçene kadar çocuğa ceza vermemek ya da suçlayıcı ifadeler kullanmamak gerekir. Çünkü sinirliiyken tarafsız davranmak güçleşir ve bu da çocuğun incinmesine neden olabilir. Ne yaparsa yapsın, her zaman sevildiğini ve kabul edildiğini bilmek çocuk için önemlidir. Çocuğun iletişim yollarını kullanmasını desteklemek gerekir, böylelikle çocuk hem anne-babasıyla hem de başkaları ile olan ilişkilerinde özgürce ve uygun bir şekilde düşüncelerini ifade edebilir (Karabekiroğlu, 2015: 1-2). Çocuğa karşı aşağılayıcı kelimeler kullanmak ve başkalarının yanında utandırıp zor duruma düşürmek de yine çocuk ile etkili iletişim kurmayı zorlaştıran davranışlardır. Ayrıca, çocuk izin vermedikçe onun sınırlarına (odasına, oyuncaklarına, kendine ayırdığı zamana) girmek de etkili iletişim için sakıncalı hareketlerdendir. Çocuk anne babasıyla konuşmak istediği zaman televizyonu kapatmak, telefon görüşmesi yapmaktan kaçınmak gerekir. Çocuğun tepesinden konuşmak yerine, onun seviyesine gelerek göz teması kurmak etkileşim için oldukça önemli bir davranıştır. İletişimin başarılı olması konusunda çok önemli olan bir diğer nokta da çocuğa “sen” mesajı yerine “ben” mesajı vermektir (Yaşar, 2015: 5).

Anne babaların, KENDİ olabilen bir çocuk yetiştirmek için ayrıca şu konuları da unutmamaları gerekir:

- Her çocuğun, anne-babası ya da diğer kardeşlerinden farklı bir kişiliğe sahip olduğu, kimsenin robotu olmadıkları.
- Çocukların, anne-babalarının hayallerini gerçekleştirmek zorunda olmadıkları.
- Çocuğun anlattıklarına gülmemek gerektiği.
- Çocukları herhangi bir konuda taraf olmaya, yorum yapmaya zorlamamak gerektiği ve her konuda ebeveynleri gibi düşünmek zorunda olmadıkları.
- Çocukların övgü ve onay bekledikleri.
- Çocuğun yerine düşünmekten vazgeçip, kendi başına düşünmesini sağlamak gerektiği ki bu davranış; çocuğun kendi ayakları üzerinde durabilmesini sağlar.

- Uyulması istenen kuralların nedenlerinin açıklanması gerektiği (bu açıklama da çocuğun körü körüne itaat etmeden anlayarak bilinçli bir şekilde iş yapmasını sağlar).
- Yeteneklerinin ve yaşının üzerinde sorumluluk yüklememek gerektiği (çocuğun kendini yetersiz görmesini engeller).
- Başkalarıyla asla kıyaslamamak gerektiği (çocuğun kendini değersiz hissetmesini önler) (<http://eski.bingol.edu.tr>, Erişim tarihi: 16.05.2019).

İletişim bakımından sağlıklı kabul edilen ailelerin en önemli özellikleri; iletişim işlevinin bozuk, aile bireyleri arasındaki ilişkilerin kopuk ve kurallı olmasıdır. Belirli roller aile fertlerinin üzerine maalesef zorla yüklenmiştir (Demirtaş, 2011: 3).

Bir ailedeki mutluluğu sağlayan sebeplerin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz ki aile içi iletişimin kalitesidir. Aile içi iletişimin, aslında insan hayatında ne kadar önemli olduğu ve aile bireyleri arasında sürekli bir iletişim kopukluğu olduğu zaman, bir süre sonra bu kopukluğun doğal bir sonucu olarak ailenin yıkılma aşaması ile karşılaşılabilceği gerçeği, eşler tarafından malesef çok da önemsenmeyen bir noktadır. İletişim noksanlığının etkisi, bir kartopunun gittikçe büyüyerek bir çığa dönüşmesine benzediği için, iletişim aile içinde özellikle önem verilmesi gereken bir konudur (Güneş, 2013: 14).

2.4.2. Okul ve Sosyal Çevre ile İletişim

Bir çocuğun kişiliğinin gelişmesi ve eğitiminin tamamlanması noktasında okul önemli derecede etkisi olan bir kurumdur. Çünkü çocuk yaklaşık olarak 6- 7 yaşlarından yükseköğreniminin sonuna kadar uzun yıllarını okul ortamında geçirmektedir. Günümüzde maalesef ülkemizin hâlâ pek çok yöresinde çocukların özellikle de kız çocuklarının okula gönderilmediği bilinen bir gerçektir (Keçeci Kurt ve Polat, 2013: 81).

Eğitim- öğretim ortamlarında, öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak, her bir öğrencinin sahip olduğu potansiyel değerlerin en üst seviyeye getirilmesi için, öğretmen- öğrenci, öğrenci- öğrenci, öğrenci- aile ve öğretmen- aile arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir.

Okul ortamında sağlıklı ve etkili iletişim, öğretmenler açısından çok daha önemlidir. Çünkü eğitimin amacına uygun bir şekilde yapılabilmesi ve çocuklardaki bireysel farklılıkların gözetilebilmesi için öncelikle kaynak konumunda olan öğretmenin, öğrencileriyle sağlıklı ve etkili bir iletişim kurması gerekmektedir. Bunun için de öğretmenin iletişim konusunda bilgili olması ve bunu sınıfında uygulaması büyük önem taşımaktadır. Öğretmen sadece eğiten- öğreten değil aynı zamanda davranışlarıyla öğrencilerine model olan bir kişi olduğu için, öğrencileriyle gerçekleştirdiği sözel ve sözel olmayan iletişim, öğrenciler üzerinde oldukça etkilidir (Erdem ve Okul, 2015: 2).

Bakıldığında, iletişim süreci ile öğretim sürecinin birbirlerine çok benzediği görülmektedir. Çünkü iletişim sürecinin ögelerine öğretim süreci de sahiptir. Dolayısıyla öğretim sürecini bir iletişim süreci olarak görmek mümkündür.

Bir ortamda iletişim kanalları açık olduğu zaman, o ortamdaki bireyler kendilerinin ve içinde bulundukları toplumun sorunlarına karşı duyarlı olurlar, sorunlara çözüm üretirler ve belli bir iş bölümü doğrultusunda sorumluluk üstlenirler. Okulda gerçekleştirilen eğitim süreci de, aynı iletişim sürecinde olduğu gibi öğrencinin tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Okul ortamında gerçekleştirilen bu sürecin temel dinamiği iletişimdir. İletişim sürecinde kaynak ile hedefin ortak yaşam alanı ne kadar fazla ise, mesaja ortak anlam kazandırma düzeyleri de o oranda yüksek olacaktır. Eğitim sürecinde öğretmen- öğrenci iletişiminin iyi olması, ortak alan oluşumunu artırıcı etki yapar veya var olan ortak yaşantı alanını genişletir. Karşılıklı güven ve verimli iş birliği için ortak bir yaşam alanı gereklidir ve bu alanın genişliği iletişimi kolaylaştırıcı bir etki oluşturur (Tomul, 2012: 153).

Öğretme sürecinde öğretmenin, öğrencinin kendisini anlayabileceği bir şekilde konuşması önemlidir. Bu durumun aksi, iletişimin o noktada kopmasına neden olabilir. Ayrıca öğrenciyle etkili bir iletişim kurmak için öğretmenin dış görünüşüne dikkat etmesinin yanında, öğrencilerin fikirlerine saygılı olması, öğrencinin ne anladığını iyi analiz etmesi, öğrenciye söz hakkı tanınması, anlatımda farklı tekniklere yer vermesi, ben dili kullanması, öğrenciye güvendiğini hissettirmesi, yargılayıcı ve cezalandırıcı olmaması, öğrenciye lakap takmaması,

duruşu ile enerjik bir tavır sergilemesi ve öğrencilerine isimleriyle hitap etmesi de gerekmektedir.

Öğretmen öğrenci arasında daha yakın ilişkiler kurulmasını sağlayan bir başka eylem de etkin dinlemedir. Öğretmeni tarafından dinlendiğini hisseden öğrencide, kendisine değer ve önem verme duygusu gelişir. Kendine saygısı artar ve anlaşılmaktan dolayı mutlu olan öğrenci, öğretmenine karşı daha sıcak duygular besler (Vatansever Bayraktar, 2015: 271-273).

Öğretmenin beden dilini iyi kullanabiliyor olması yine öğrencilerle etkili iletişim kurabilmek adına önemli bir noktadır. Beden dili bakımından öğretmen öğrenci davranışlarına birkaç örnek verecek olursak; öğretmenlerin, öğrencinin dürüst olup olmadığını anlamalarının en kolay yollarından biri çocuğun avuç hareketlerine bakmalarıdır. Mesela, öğretmenlerin avuçlarını öğrencilerine karşı açık bir halde tutmaları “sana karşı tamamen dürüst olacağım” anlamına gelir. Aynı şekilde sınıfta uygunsuz bir harekette bulunan ve bunu öğretmeninden gizleyen bir öğrencinin, öğretmeni ile konuşurken gerçeği söylemeye başladığında avuçlarının tamamını veya bir kısmını açmaya başladığı görülür ve bu öğrenci tarafından tamamen bilinçsiz olarak yapılarak öğretmenine doğru söylediği mesajını vermiş olur (Habacı vd., 2013b: 1649-1650).

Öğretmenin öğrencilerine karşı, yatay (çift yönlü) ve dikey (tek yönlü) olmak üzere kullanabileceği iki iletişim türü vardır. Tek yönlü iletişim türünde gönderilen iletinin öğrenci tarafından istenilen şekilde algılanıp algılanmadığı, mesajın içeriğinde herhangi bir kaybın olup olmadığı üzerinde pek durulmaz. Tek yönlü iletişim, öğretmen merkezlidir ve geleneksel öğretim yöntemlerinde özellikle tercih edilen bir iletişim türüdür. Öğretmen; bilginin tek kaynağı olarak kabul edilir ve kendisine verilen süre içinde, öğrencilerine daha çok bilgi aktarabilmek için, sürekli aktif olmak, sürekli konuşmak ihtiyacı hisseder. Öğretmen eğer bu iletişim türünü kullanıyorsa, bunun sebeplerinden biri de sınıf mevcudunun kalabalık olmasıdır. Tek yönlü iletişimde öğretmen, öğrencilerinin dinleme ve not alma becerilerini geliştirebilir. Fakat öğrencinin söz hakkı olmadığı için, öğrenme ortamı zamanla monotonlaşır ve sıkıcı bir hal alır. Çift yönlü iletişim; kaynak konumunda olan kişiye, alıcının tepkilerini görme fırsatı verdiği için, eğitim ortamlarında genellikle bu iletişim türü tercih edilir. Öğretmenin bilgiyi kendi tekelinde görmemesi, bu

iletişim türünü seçmesinde etkili bir faktördür. İletişimin çift yönlü olduğu eğitim ortamlarında, öğrenciler rahatlıkla eleştiri yapabilir ve tartışma becerilerini de geliştirebilirler (Vatansever Bayraktar, 2015: 268- 269).

Öğretmenin Kişisel Alanları Kullanması: Öğrencinin sınıftaki yeri; öğretmenin beğendiği yerden ziyade, öğrencinin kendisini iyi hissedeceği bir yer olmalıdır. Ama bu her zaman mümkün olmayabilir. Ayrıca öğretmen, öğrencisiyle kendisi arasındaki mesafenin, iletişim sürecinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu da biliyor olmalıdır.

İletişim sürecinde kaynakla hedef arasındaki mesafelere baktığımızda; **mahrem alana** istenmeyen birinin girmesi durumunda kalp hızında bir artış olduğu görülür ve aynı zamanda stresle birlikte kaçma isteği ile saldırganlık hissi uyandırılmış olur. Öğretmen, yakın temasta bulunması gereken çok önemli bir sebep olmadığı müddetçe, çocuğun mahrem alanına girmemeye özen göstermelidir. Öğretmenin öğrencisiyle **genel alan** mesafesinde olması da eğitim ortamında çok istenen bir durum değildir, çünkü öğretmenle öğrenci arasındaki mesafe artışı ortama soğuk bir hava katabileceği için iletinin algılanmasını da zorlaştırabilir (Habacı vd., 2013b: 1644).

Öğrencideki başkalarıyla iletişim kurma korkusu; öğrencinin sosyal becerileri, sözlü iletişimi ve kendine güveni üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Öğrenciler başarısız olmamak için çevreleri tarafından daha çok güdülenmeye ihtiyaç duyarlar. Eğitim kavramı, temelde bir iletişim etkinliği ve kaliteli bir öğrenme de iyi bir iletişimin ürünü olduğuna göre; öğrencinin dersi sevmesi ve çalışma alışkanlığı kazanması, öğretmen- öğrenci arasındaki başarılı bir iletişim ile doğru orantılıdır (Selimhocaoglu, 2004: 1). Ama malesef, bazı öğretmenler öğrenci ile sağlıklı iletişim kurmanın eğitimdeki önemini dikkate almadıkları için, bir disiplin yöntemi olarak etkili iletişime ters düşen şiddete başvurmaktadırlar (Kapıcı, 2004: 11).

Öğretmenin ses tonu ve anlatımda yanlış vurgulama kullanması, telaffuz bozukluğu, öğrenciye alaycı bir tavırla yaklaşması, gereğinden çok bilgi yüklü mesaj kullanması, adil olmaması ve sürekli emir ve öğüt verici tavır takınması da birer iletişim engelidir ve iletişimi olumsuz etkiler. Bazen öğretmenler öğrencinin problemiyle ilgilenmekte isteksiz davranırlar ve problemle ilgilenmenin kendi

görevleri olup olmadığı konusunda şüpheli düşünürler. Bazı öğretmenlerse öğrencinin sorununun rehber öğretmenler tarafından çözülmesi gerektiği görüşündedirler. Oysa öğrenciler hangi sebeple olursa olsun öğretmenlerine karşı güven duymadıklarında, psikolojik gereksinimleri tam anlamıyla karşılanmamış olur ve bunun sonucunda da öğrencinin çalışma isteği azalır (Vatansever Bayraktar, 2015: 275).

Okul yönetimi açısından iletişim süreci değerlendirildiğinde; çevresindeki kurumlar ile bağı olmayan, onlarla herhangi bir iletişime geçmeyen okulun güç kaybına (entropi) uğrayacağı söylenebilir. Bu yüzden, eğitim- öğretim ortamında öğretmen veya yönetici olarak görev yapan eğitimcilerin de iletişim konusuna önem vermeleri gerekmektedir (Dağ, 2014: 213).

Okul ortamında öğretmen- öğrenci arasındaki iletişim önemli olduğu kadar, öğretmen- veli ilişkisinin de sağlıklı bir şekilde devam ediyor olması; veli katılımının çocuğun başarısının artmasına ve etkili eğitimin gerçekleştirilmesine sağlayabileceği katkı bakımından önemlidir. Fiziksel mesafe, sosyal farklılıklar (eğitim, dil, kıyafet, değerler), velilerle sadece maddiyat için haberleşmek, velilerin okul hakkında yeterli düzeyde bilgilendirilmemesi, okuldaki etkinliklerin zamansızlığı, öğretmenlerin olumsuz tavırları ve velinin kendi öğrenciliğini hatırlamak istememesi gibi durumlar, öğretmen veli arasındaki etkili iletişim engelleri arasındadır. Sayılan bu nedenlerden dolayı okul yöneticileri ve öğretmenlerin, velilere karşı açık kapı politikası oluşturmaları ve velilerin daha sık okula gelmelerini cesaretlendirmeleri gerekir. Böylelikle, bir yandan veli desteği arttırılırken, diğer yandan öğrencilerin her açıdan gelişebilmesi anlamında işbirliği fırsatları yaratılmış olur (Özmen vd., 2016: 46).

2.5. Çocuk Gelişiminde Etkili İletişim

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; bir çocuğu kişisel farklılıkları ve ilgileri göz önüne alınarak bir birey olarak kabul etmek, çocukla kurulacak başarılı ve sağlıklı bir iletişimin temelini oluşturur.

Çocuk kaç yaşında olursa olsun, onunla kurulan etkili bir iletişim, çocukta kendine güven ve çevresine saygı gelişimi için en önemli kaynaklardan biridir. Başkalarıyla iyi bir ilişki kurabilmek ve bunu uzun yıllar devam ettirebilmek,

çocuğun kişilik gelişimi açısından da önemlidir. Bu konuda, çocuğun iletişim yollarını kullanmasını desteklemek ve ikili ilişkilerinde özgürce ve uygun bir yöntemle duygularını ifade etmesi konusunda yüreklendirmek çok önemlidir (Karabekiroğlu, 2015: 1).

Etkili iletişim teknikleri, çocuklarla başarılı bir iletişim süreci gerçekleştirmek için de kullanılırlar. Mesela konuşmak; çocukla konuşmak dendiğinde pek çok yetişkinin aklına çocuğa bir şeyler söylemek, anlatmak hatta öğüt vermek gelir. Oysa karşılıklı konuşmanın en önemli özelliği çocuğu dinlemektir. Dinleme ve anlama karşılıklı konuşmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Kabul etmek; çocuğu olumlu-olumsuz, iyi-kötü tüm özellikleriyle yargılamadan kabul etmektir ve onaylamaktan oldukça farklı bir kavramdır. Kabul edilen şey çocuğun kendisiyken, onaylanan ya da onaylanmayan şey davranışlardır. Başkası tarafından içtenlikle kabul edildiğini fark eden çocuk, kendini özgür hisseder ve nasıl değişebileceğini düşünmeye başlar. Büyükler çocuklara samimi bir “kabul edilme duygusu” aşıladıkları zaman inanılmaz derecede etkili bir güce sahip olmuş olurlar (MEB, 2008: 14).

Bir çocuğa, kendisinin kabul edildiği şu davranışlarla gösterilebilir:

Cocuğa Karışmama: Genellikle ebeveynler çocuklarının yaptıkları işlere karışarak, aslında onlara yardım ettiklerini düşünürler ama durum tam tersidir ve çocuklarında kabul edilmeme duygusunun oluşmasına yol açarlar. Odalarını karıştırırlar, günlüklerini okurlar; bu da çocukta kişilik gelişiminde aksaklıklara ve bağımsız bir birey olma noktasında sorunlara neden olur. Çocuk bir şey yaparken ona karışmamak ve sadece çocuğun yanında bulunmak, anne- babanın çocuklarının o davranışını kabul ettiklerini en kolay gösterme şeklidir. Çocuk için bu yeterlidir. Mesela oyuncaklarıyla oynayan çocuğunun yanında, anne çocuğuna karışmayıp onun kendi dünyasını yansıtmaya izin veriyorsa ona sözsüz bir kabul mesajı gönderiyor demektir. Böyle bir durum karşısında çocuk yaptığı şeyin doğru olduğunu ve annesi tarafından onaylandığını düşünür.

Edilgen Dinleme: Edilgen dinleme; çocuk konuşurken geri bildirim kullanmadan, yalnızca onay tepkileri vererek çocuğu dinlemek demektir. Bu tarz dinleme, çocuğun derinlerinde yatan sorunlarını ortaya çıkarma ve duygularını paylaşma konusunda çocuğa yardımcı olur. Çünkü sessizlik, konuşma başladıktan sonra konuşmanın devam etmesi için yüreklendirici bir etkidir. İletişim sürecinde

dinleyeninin sessizliği, konuşan çocuğa konuşma alanı bıraktığı için, onu konuşmaya yönlendirir. Yalnız burda, konuşan kişiye dinlendiğini belirten tepkiler vermek önemlidir.

Konuşmaya Özendirme ya da Kapı Açma: Çocuklar bazen sorunları ya da duygularıyla ilgili konuşmak için teşvik edilmeye ihtiyaç duyarlar. Konuşmaya teşvik etmek amacıyla kullanılan ucu açık sorular ya da basit cümleler “kapı aralayıcılar” şeklinde nitelendirilir. Kapı aralayıcı konuşmaların en önemli özelliklerinden birisi, anlatılan konuyla ilgili bir değerlendirme içermemesidir. Mesela; “söylediklerin çok ilgimi çekti” tarzındaki bir söylemin çocuğun daha fazla şey anlatmak istemesini yüreklendirmesi, bu konuya verilebilecek örnekler arasındadır. Çocukla sağlıklı iletişim kurmanın çocuk üzerindeki olumlu etkilerini önemsemeyen ya da bunun bilincinde olmayan anne- babalar maalesef yine “çocukları daha ilk cümlelerini söylerken onların ne demek istediklerini anlayıp sözlerini bitirmelerine izin vermeden, çocuğun anlattıklarını tamamlamaya çalışma” şeklindeki davranışlarıyla iletişim engeline takılmış olurlar.

Etkin Dinleme: Karşıdaki kişinin anlattığı konuyu geri bildirim kullanarak dinleme şekli, etkin dinleme olarak ifade edilmektedir. Bu yöntem, yetişkin ile çocuk arasında samimi bir ilişkinin kurulmasına imkan sağladığı gibi, çocuğun kendine güvenini geliştirerek sorumluluklarını kabullenmesini destekler. Ayrıca sorunlarına çözüm bulmasında çocuğa yardımcı olur.

Pek çok yetişkin çocuğun problemine çözüm bulmada asıl görevlerinin, onlarla konuşmak ve öğüt vermekolduğunu düşünür. Oysa çocukla iletişim kurmada ve onun problemini çözmede önemli olan çocuğa uygun konuşma ortamı hazırlamak ve onu dinlemektir.

Çocukla konuşurken onu kucaklama, öpme, okşama gibi davranışlar, çocuğun bedensel temasa duyduğu ihtiyacın karşılanmasında ve sevildiğini hissetmesinde önemli bir rol oynar. Çocuk konuşmak istediğinde, "anlat sen, dinliyorum" diyerek TV izleyen babasına ya da "dinliyorum hadi anlat" diyerek ev işleri yapmaya devam eden annesine karşı konuşma isteği duymaz.

Yetişkinlerin çocuklarla iletişimlerinde empatinin de önemi büyüktür. Büyükler tarafından duygularının anlaşıldığını düşünen çocuklarda davranış problemleri de azalır. Empatik yaklaşım ile, çocukluk döneminde yaşanan pek çok

ruhsal ve davranışsal problem için erken tanı konulabilir. Çünkü çocuklar sıkıntılarını genellikle dolaylı yoldan, davranışları ve tutumları ile ifade edebilme özelliğine sahiptirler. Bu noktada da önemli olan nokta, yetişkinlerin çocuklarına karşı daha duyarlı olmaları gerektiğidir.

Sadece yetişkinlerin değil, aynı zamanda çocukların da empatik düşünceye sahip olmaları, çevreleri ile uyumları bakımından önemli bir konudur. Empatik düşünebilme becerisi olan çocuklar, kendi duygularının farkında oldukları ve duygularını da kolaylıkla ifade edebildikleri için ilişkilerinde daha az problem yaşarlar. Yapılan araştırmalar sonucunda pek çok uzman, çocukların çok küçük yaşlardan itibaren empati kurabildiğini ve bu durumun çocuklarda içgüdüsel olduğunu ifade etmişlerdir. Bir bebeğin başka bir bebeğin ağladığını duyarak ağlamaya başlaması, en erken görülen empati kurma örneklerinden biridir. İki- üç yaşlarındaki bir çocuğun, üzgün birine sevdiği eşyalarından herhangi birisini vererek onu mutlu etme çabası yine erken çocukluk dönemindeki empatik davranış örneklerindendir.

Sen Dili-Ben Dili: Çocukları sürekli eleştirip suçlayarak gerçekleştirilen yetiştirme şekline bazı psikologlar “zehirli terbiye” adını vermişlerdir. Zehirli terbiyede çocuğa karşı kullanılan aşağılayıcı lakaplar, çocuğun kendine olan saygısını yok ederek çocuğu başkalarını memnun etmek için yaşayan bir insan haline getirir. Aile içi iletişimi iyi olmayan ailelerde özellikle sen dili kullanılarak yapılan küçük düşürücü ifadeler, “geri zekâlı, tembel” gibi hitaplar çocuklar tarafından gereğinden fazla ciddiye alınabilir; bunun sonucunda da çocuk sevilmediğini, kabul edilmediğini düşünerek özgüvenini kaybetmeye başlar ve sen dili ile yapılmış olan bu uygunsuz hitaplar çocuk üzerinde fiziksel cezadan daha fazla olumsuz etki yaratmış olur.

“Ben” mesajında çocuğun kişiliğine karşı herhangi bir saldırı ifadesi olmadığı için, çocuk kendine söyleneni savunmaya geçmeden ve benlik saygısı zedelenmeden hatalı davranışının sorumluluğunu üstlenerek, bu davranışını değiştirme çabasına girer (MEB, 2008: 15- 17).

Esasen çocuklar yetişkinlerden daha doğal, daha girişimci ve daha enerji dolu bir yapıya sahiptirler. Zihinsel seviyelerine uygun bir şekilde yönlendirilmeleri kaydıyla, uyarılara büyüklerden daha hızlı cevap verirler (Bilici, 2014: 110).

Çocuklarda Sosyal Beceriler

Hayatını belirli ilişkiler ağı içinde devam ettiren insanın çevresine uyum sağlaması ve mutlu olmasında sağlıklı sosyal etkileşimin payı oldukça fazladır. Çocuklar ilk ilişkilerini kurdukları yetişkinlere mecburen bağımlı ve onlara göre oldukça güçsüzdürler. Yani çocuk- yetişkin ilişkisinin temelinde aslında bir eşitsizlik söz konusudur. Çocuklar yaşamları boyunca neyi kabul neyi reddedeceklerini büyüklerinden öğrenirler. Sosyal alandaki beceriler işte asıl bu güç eşitliğine (ya da onun mücadelesine) dayalı ilişkiler içinde öğrenilmeye başlar.

Çocuğun yaşatları tarafından kabülü, onun yeterli sosyal beceriye sahip olup olmamasıyla ilişkili bir durumdur. Sosyal becerileri zayıf olan çocukların yaşatlarının önyargılarından kurtulmaları genellikle zordur. Bu çocuklar, akranlarıyla ilişkilerini uygun şekilde başlatamadıkları ya da sürdüremedikleri için kısır bir döngüye girer ve giderek yalnız kalırlar. Çocuklarda; okul başarısızlığı, saldırganlık, suça eğilim ve psikolojik rahatsızlıklar gibi kısa ve uzun vadede görülebilecek davranışlar, sosyal beceri eksikliğinin sonuçlarından bazılarıdır.

Sosyal becerisi iyi olan çocukların, akranları tarafından kabul görme olasılıkları daha yüksektir ve yeni arkadaşlıklar kurmak; çocuğun ufkunu genişleterek hayata karşı deneyim kazanmasına ve yüksek benlik saygısının oluşmasına yardımcı olur. Sosyal becerileri kazandırma konusunda çocuğa yardım edilirken, gerçekçi beklentilerde bulunarak çocuğun ufacak bir çabasını bile desteklemek ve çocuğu cesaretlendirmek önemlidir (Özel Üsküdar SEV İlköğretim Okulu Rehberlik Servisi; Erişim tarihi: 04.03.2019). Anne babaların çocuklarının yeteneklerinin farkına vararak bu yeteneklerini geliştirmesi için çeşitli sosyal etkinliklere katılmasını sağlamaları konusunda, sağlıklı bir aile ortamı ve bu ortamda çocuğun ebeveynleri ile kurduğu iletişim önemli rol oynamaktadır (Aslan ve Arslan Cansever, 2007: 113).

2.6. İletişim Problemleri ve Çocuğun Sorununu Çözme

Problem davranışlar; bir kişinin toplumda işlev görmesini engelleyen, kendisinin veya çevrenin güvenliğini tehlikeye sokabilecek nitelikteki herhangi bir davranış olarak tanımlanabilir (Sönmez ve Diken, 2010: 2).

Tamamen problemsiz geçen bir çocukluk evresi, çocuğu adil olmayan bir dünyaya psikolojik olarak hazır hale getiremez. Burada önemli olan çocuğun ruh sağlığına zararı olan ve kendine olan güvenini yok eden sorunların niteliği değil, bu sorunların üstesinden nasıl gelineceğidir. Bu noktadaki ilk ve en önemli aşama da, problem çözme konusunda çocuklara iyi bir model olabilmektir (MEB, 2015a: 25).

Eğer anne-babalar çocuklarının sonununu kendileri çözmeye çalışırlarsa; çocuğun probleme çözüm bulmasını sağlayacak yaratıcılık potansiyelini bastırmak, çocuğa olumsuz duyguları ikinci plana atmak gibi duygusal olarak sağlıksız bir alışkanlık edindirmek, çocuğun bir sorunla karşılaştığında korkup şüpheli davranması ve çocukta kendine güven konusunda eksiklik hissetme gibi olumsuz durumların oluşmasına yol açabilirler. Sayılan bu sebeplerden dolayı, çocuk bir sorunla karşılaştığında ona yardımcı olabilmek adına; konuşmak için rahatsız edilmeyecek bir zaman seçilmeli, çocuk dinlenmeli ve problemini kendi açısından anlatmasına izin verilmeli, mümkün olabilecek tüm çözümler beraberce gözden geçirilmeli ve hangisinin uygulanacağına birlikte karar verilmelidir (Çocukla İletişim- 1, Erişim tarihi: 12.09.2018).

2.6.1. İletişim Engelleri

Çocukla kurulacak iletişimde, iletişim engellerinin ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin belki de en önemlisi çocuğun yaşına uygun olmayan iletilerdir. Mesela, çevresindekiler tarafından üzerinde gereksiz baskı oluşturulan çocuk, sevilmediği mesajını alarak terk edileceğine dair korkular yaşamaya başlar. Bu nedenle şaka bile olsa, çocuklar asla terk edilme ile tehdit edilmemelidir.

Sevginin yetersiz olduğu ailelerde, çocuğun enerjisini kontrol etmek için korkutma faktörünü kullanma, çocuk yetiştirilmesinde kullanılan en yaygın

davranışlardan biridir. Çocuğun istenmeyen bir şeyi yapmasını engellemek için korkusunu arttırıcı tarzda bir eylem, çocuğun psikolojik olarak sağlıklı gelişmesini engeller. Korkuyla yaklaşılan çocuklarda duygusal anlamda bir kapanma meydana gelir. Duyguların gelişebilmesi ancak duyguların uygun zamanda açılması ile mümkün olur. Bu nedenle, bir çocuğun davranışını kontrol altına almak için korkutmayı kullanmak, ona yapılabilecek en büyük kötülüktür (Bilici, 2014: 103).

Yetişkinler çocuklarını her zaman dinlediklerini düşünürler, oysa çocuk konuşurken sürekli ikaz, önerilerde, fikir yürütme, yargılama gibi müdahalelerle çocuğu dinlemediklerinin farkında değildirler. Bir şey anlatmaya çalışan bir kişiye yapılan uyarı, eleştirme gibi gereksiz müdahaleler, konuşan kişinin artık bişey anlatmamasına ya da kendini duyulmamış ve önemsenmemiş gibi hissederek küsmesine, içine kapanmasına neden olur (MEB, 2008: 30).

İletişim engeli olarak kabul edilen bazı davranışların çocuk üzerindeki etkileri şu şekilde örneklendirilebilir: Emir vermek; çocukta korku, isyan ya da direnç oluşturabilir. Eleştirme- suçlama; çocuk üzerindeki en önemli etkisi çocuğun kendini yetersiz hissetmesidir. Çocuk olumsuz bir eleştiriye hedef olma ya da azarlanma korkusuyla kayak kişiyle iletişimini kesebilir. Utandırmak; çocuğun kendisini değersiz görmesine neden olabilir ve bu da benlik saygısı üzerinde olumsuz etkilere yol açar. Bazen de, utandırılma ya da alay edilmeye karşı çocuk kendini haklı çıkarmak için direnip saygısızca karşılık verebilir (Kıran, 2008: 41).

Ödül ve Ceza:Çocuk ile etkin bir iletişim kurmada, ödül ve cezanın etkisi göz ardı edilemez.

Ödüllendirme: Ödül, istenen davranışların pekiştirilmesi amacıyla kullanılan ve çocuk gelişimine katkı sağlayan bir yöntemdir (MEB, 2013b: 16). Anne ve babaların çocuklarının davranışlarının şekillenmesinde, çocuğun başarıları, doğru davranışları ve onaylanması gereken tavırlarını ödüllendirmeleri önemlidir (MEB, 2015b: 28). Ancak ödül çocuğa gerektiği zaman verilmelidir, çünkü her davranışında sürekli ödüllendirilen çocuk için, gerçekten ödülü hak edecek bir davranışta bulunduğu zaman sunulan ödülün ve o davranışın doğruluğunun bir önemi olmaz.

Ödüller, maddi nitelikten çok, manevi değer içeren davranışlar (oyun oynamak, gezdirmek, öpmek, kucaklamak, çocuğa güzel sözler söylemek, çocuğun beklemediği bir zamanda toplum içinde çocuktan övgüyle bahsetmek..) şeklinde olursa çocuk maddiyata önem vermemeyi de öğrenmiş olur (MEB, 2008: 54).

Ceza: Ceza; çocuk için, yaptığı istenmeyen bir davranışın ardından gelen ve o davranışı tekrarlamamasına yönelik uygulanan davranışlardır. Ebeveynin (veya cezayı uygulayanın) ceza vermedeki amacı, doğru olmayan hareketin ortadan kalkması için çocuğu istemediği, çocuk açısından hoş olmayan bir yaşantı içine sokmaktır. Dayak, gurur kırıcı sözler, sarsma, sevgi göstermeme, yiyecek- içecek vermeme, bağırma, ateşle korkutma, çocuğa birşeyle fırlatma, elindeki bir şeyi istenmeyen davranışı yüzünden hızlıca çekip alma... gibi davranışlar çocuğu yıpratmak ve daha da hırçınlaştırmaktan başka hiçbir işe yaramadığı gibi, sadece çocuğa değil kime uygulanırsa uygulansın uygulayan kişiye karşı mutlaka nefret duygusu uyandırır. Ayrıca onur kırıcı ve çocuğun kendisini savunmasına fırsat vermeden uygulanan ceza, çocukta korku yaratarak özgüven sarsılmasına neden olur. Ancak sürekli uygulanan ceza da ödül gibi zamanla etkisini kaybeder. Çocuk cezaya alışır ve istenmeyen davranışına devam eder (MEB, 2008: 56).

Cezalandırma genellikle, dayakla beraber kullanılır ama bu oldukça yanlış bir davranıştır. Çünkü bu şekilde cezalandırılan çocuk, pişman olmak yerine intikam alma düşüncesine kapılır. Çocuğun bundan sonraki odak noktası, artık işlediği suç veya olumsuz davranışlarının sonuçları değil, cezanın ortaya çıkardığı duygularıdır (MEB, 2013b: 17).

2.6.2. Sosyal Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Son yıllarda günlük yaşantımızda zamanımızın büyük bir kısmını alan internet kullanımının, yetişkinlerin yanı sıra özellikle çocuk ve gençler üzerinde pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bunlar; bağımlılık, şiddet ve cinsellik, kontrolsüz alış veriş, kötü alışkanlıklara özendirme, haberleşme (bu durum kötü niyetli kişiler tarafından suistimale açıktır), hacker yetişmesi, radyasyon ve elektromanyetik kirlenme, eğitim açısından zararlar (kitap okuma alışkanlığını azaltma, araştırmacılık yönünü köreltme...), teknik zararlar (virüs...), sağlık sorunları (kilo alma, göz

bozukluğu, kas kemik ağrıları, kanser...) ve sosyalleşmeyi engellemesi gibi durumlardır.

Sanal dünya, gerçek hayatın sorumluluklarından uzaklaşmak isteyen çocuklara- ergenlere farklı olanaklar sunmaktadır. Özellikle ailesiyle kaliteli zaman geçiremeyen ilgisiz ailelerin çocukları, sosyal ortamlarda kendilerini değersiz hissettikleri için, bir gruba ait olmak isterler ve kendilerini ifade edebilecekleri bir ortama ihtiyaç duyarlar. Sanal alem, bu çocuklara farklı insanlarla, olmak istedikleri kişilikte ve istedikleri şekilde iletişim kurma konusunda sonsuz kapılar açar. Çocukla kaliteli zaman geçirmek, çocukla başarılı bir iletişim kurmak, çocuğun yeteneklerini desteklemek ve geliştirmek, çocuklara bilinçli ve güvenli internet kullanımı konusunda iyi örnek olmak, mümkünse internette çocukla birlikte gezinmek, çocuğa sanal alemde tanışılan kişilerin her zaman doğru bilgiler vermediği gerçeğini anlatmak gibi davranışlar, çocuklarda bilgisayar- tablet- cep telefonu (internet) bağımlılığını en aza indirme konusunda uygulanabilecek yöntemler arasında sayılabilir.

Tüm bunların yanında, internetin çocuklar üzerinde bazı olumlu etkileri de vardır. Bu etkiler; psikolojik rahatlatma, günlük hayatı kolaylaştırma, araştırmayı destekleme, görsel becerileri geliştirme, farklı bakış açısı kazandırma şeklinde sıralanabilir (www.altinegitim.k12.tr, Erişim tarihi: 29.05.2018).

Sosyal medyanın çocuklar üzerindeki etkisi konusunda, çocuklarda sosyal medya kullanımıyla ilgili bulguların da yer aldığı, Türkiye’ de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması, ülkemizdeki medya araçlarına sahip olma ve medya araçlarını kullanma oranlarıyla ilgili bilgiler vermesi açısından önemli bir çalışmadır. Türkiye genelinde 26 ilde 4306 katılımcı ile yapılan çalışmada, katılımcıların %73.7’ sinin bilgisayar ve tablet sahibi olduğu, % 63’ ünün internet bağlantısına ulaşabildiği görülmüştür. Araştırmaya göre erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha çok iletişim aracına sahiptirler ve internette daha fazla zaman geçirmektedirler. Katılımcıların %75’ inin ulaşabildiği cep telefonunda internet bağlantısının olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrenciler bilgi edinme konusunda iletişim araçlarından olumlu etkilendiklerini de belirtmişlerdir (RTÜK, 2013). Bu araştırmanın sonuçlarından görüldüğü üzere, çalışmanın yapıldığı yıl itibarıyla

ülkemizde iletişim araçlarına erişim ve internet kullanım oranı, çocuklarda %60' ı geçmektedir (Öztat, 2019: 68).

Televizyon: Okul ve uykudan sonra televizyon, 4- 10 yaş çocuklarının üçüncü aktivitesi niteliğindedir. Doğru programlar seyredildiğinde eğitici- öğretici olsa da, televizyonun çocuklar üzerinde fiziksel, psikolojik ve sağlık boyutunda önemli zararları vardır. Çocukta şiddeti normal bir davranış olarak algılama, agresiflik, reklam ürünlerini satın almaya özenme ve sosyal becerilerde düşüş bu zararlardan bazılarıdır (Saygılı, 2012: 173). Televizyon çocukları etkilemek anlamında çok güçlü bir araçtır. Bu yüzden çocukların ne kadar süre TV izlediklerinden ziyade ne izledikleri ve nasıl izledikleri (aileleriyle, arkadaşlarıyla, tek başlarına vb.) daha önemlidir. (Çelebi, 2014: 476- 477).

Sonuç olarak, iletişim, bir sanattır. Hele söz konusu olan çocuksa bu sanatı çok daha iyi öğrenmek gerekir. Çünkü çocukla kurulan iletişim ne kadar başarılı olursa çocuğun ruh sağlığı da o kadar iyi olur.

Çocuklar ve gençler bir ülkenin geleceğinin mimarlarıdır. Bu evrelerdeki bir bireye yapılan her türlü yatırım geleceğin şekillenmesine doğrudan katkı sağlar (TBMM, 2010: 4).

Çocukların yetişkinlerden beklentileri, aslında öğrenmeye ne kadar açık oldukları ve masumiyetleri şu dizelerle özetlenebilir:

“Ellerim küçük, sütü kasten dökmüyorum.

Bacaklarım kısa, lütfen yavaş yürü ki sana yetişebileyim.

Parlak ve güzel bir şeye dokunduğumda ellerime vurma, neden vurduğunu anlamıyorum.

Lütfen seninle konuştuğumda bana bak, o zaman gerçekten dinlediğini anlıyorum.

Duygularım hassas, beni bütün gün azarlama, kendimi aptal hissetmeden hata yapmama izin ver.

Yaptığım yatağın ya da çizdiğim resmin mükemmel olmasını bekleme, yapmayı denediğim için beni sev.

Unutma, ben çocuğum; küçük bir yetişkin değilim.

Bazen ne dediğini anlamıyorum.

Seni çok seviyorum, lütfen beni ben olduğum için sev; yapabildiğim şeyler için değil.” (İnsan Hakları Derneği, 2008: 6).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ, BULGULAR ve YORUM

Detayları aşağıda yer almak üzere bu bölümde; Konya’ da 300 ilköğretim öğrencisi ile yapılan; çocuğun ailesi ve okul ortamı ile arasındaki iletişim durumunu ortaya koymayı amaçlayan alan araştırmasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

İletişim hayatın tüm evrelerinde insanlar için çok önemlidir. Birey, karşısındaki kişinin kendisini anlamadığını düşündüğü zaman mutsuz ve hırçın olur. Bu yüzden hem konuşarak hem de beden dilini doğru kullanarak kendini ifade etmeye çalışır. Sağlıklı iletişimin olduğu yerde gelişme, ilerleme ve paylaşma vardır. Oysa bizim toplumumuzda anne- baba ve çocuk arasında genellikle kazanan ve kaybeden yarışı vardır. İletişim, kimin söylediği olacak, kim haklı kim haksız şeklini almıştır. Anne- baba ve çocuk arasında sağlıklı iletişim kurulamadığında çocuklar ebeveyne karşı güvensizlik duyar ve sağlıklı ilişkiler içine girerler. Zamanla çocuk bu olumsuz özelliklerini yaşadığı çevreye de yansıtır. Çocuğun problemlerini çözebilme noktasında çocukla iletişim önem kazanır ve sorunların çözümünde kolaylık sağlar.

Erken çocukluk yılları, çocuğun kişilik gelişiminde çok etkili bir dönemdir. Okul gibi özellikle yapılandırılmış bir çevrede, çocuğun kendi davranışlarını kontrol edebilmesi ve olumlu davranışlar geliştirebilmesi için iletişim önemli bir etkiye sahiptir.

Öğretmenler, eğitim-öğretim sırasında çocuklarla çeşitli etkileşimlerde bulunmakta ve bu etkileşimler yoluyla, çocuğun yıllar boyunca devam eden gelişim sürecinin şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin çocuklarla kurdukları ilişki biçimleri, çocuklara yönelik tutum ve davranış özellikleri çocuğun geleceği konusunda oldukça önemlidir. Yani, öğretmenin sahip olması gereken en önemli özelliklerden biri etkili iletişim becerileridir. Etkili iletişim becerilerine sahip öğretmenler; öğretim sürecinde etkili bir izlenim oluşturup, çocuklar ile olumlu ilişkiler kurarak öğretici kişiliklerini en üst noktaya kadar taşıyabilmektedirler.

Etkili iletişimin bir çocuğun hayatının şekillenmesinde ne kadar önemli olduğu gerçeğinden yola çıkarak, çalışmamızda; gelecekte yetişkin birer birey olacak ilköğretim çağındaki çocukların gelişimlerinin sağlıklı olabilmesi için, çevreleriyle iletişimlerini etkileyen faktörlerin araştırılması ve bu çocuklarla etkin iletişim kurma ipuçlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Uygulanan anket ile, aile ve okul ortamındaki bireylerin çocukla kurmuş oldukları iletişimden, çocuğun ne derece memnun olduğu, özellikle anne-baba ve öğretmenin çocuğa karşı davranışlarından çocuğun nasıl etkilendiği ve bu davranışların ilerine çocuk üzerinde oluşturabileceği olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Önemi

Kişilerarası iletişim dört temel boyut üzerinde şekillenir. Bu boyutlar; kabul etme, empati kurma, etkin dinleme ve ben dilidir. Çocukla iletişim kurarken de, iletişimin sağlıklı ve etkili olabilmesi için bu boyutların çocuğa aktarılması, çocukla iletişimde kullanılıyor olması gerekir. Sağlıklı bir iletişim, çocuğun ruhsal gelişimi açısından büyük önem taşır. Çocukla kurulan etkili iletişim, onun kendine güveni ve çevresine saygısının gelişimi için en önemli kaynaklardan biridir.

Çocuğun iletişim becerilerini geliştirmesinde anne ve babanın rolü büyüktür. Ebeveynler çocuklarına, konuşma ve kendini ifade etme şansı sağlayarak öncelikle çocuğun kendisini “birey” olarak algılamasına ve özgüvenini kazanmasına olanak tanınmalıdır. Yine anne- babaların, çocuklarına karşı kabul edici bir tutum sergilemeleri ve onları dikkatle dinlemeleri de çocuklarla etkili iletişim kurabilmek adına dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan bazılarıdır.

Gerçekten çocuklarınızla ilgileniyor musunuz? Belki de bu soruyu iyice düşünerek okumaya başlamalıyız. Günümüzde pek çok aile çocuklarıyla gerçekten ilgili olduklarını düşünse de ne yazık ki çoğunlukla problemler ortaya çıktığında onlarla ilgilenmeye başlarlar. Aslında şüphesiz ki çoğu anne ve baba, çocuklarını yetiştirme hususunda gerçekten en mükemmelini yapmak isterler. Onları ihmal etmeye ya da incitmeye asla kalkışmazlar hatta akıllarından bile geçirmezler. Ancak; biz yetişkinler geleceğimizle ilgili çeşitli planları ardı ardına sıralarken, kazandığımız parayla uzun süre geciktirdiğimiz bir tatili detaylı bir şekilde

planlarken acaba gerçek manada çocuğumuzun sağlıklı ve mutlu gelişmesiyle ilgili düşünür ve plan yapar mıyız? Ya da “çocuğa aldığımız bir oyuncağın mı yoksa ona samimi bir şekilde sarılmanın veya zaman ayırıp beraber oyun oynamanın mı çocuğu daha mutlu ettiğini” düşünüyor muyuz.. Aynı şekilde, iletişim engellerini ya da çocuğa karşı uyguladığı bir davranışın çocuğun ruh dünyası üzerinde nasıl bir etkisi olacağını bilmeyen bir öğretmen, “bilinçsizce öğrencilerini birbiriyle kıyasladığında veya bir öğrenciyi sınıfın ortasında cezalandırdığında” acaba bu davranışının çocukta oluşturduğu olumsuz etkisinin ne kadar farkında?

Yarınlara özgüvenli ve başarılı bireyler yetiştirmek için, çocukla başarılı bir iletişim içinde olmak gerçekten çok önemlidir. Bu konuda ebeveyn ve öğretmenlerin davranışlarıyla çocuğun zihninde iletişimin ilk modelleri olduklarının bilincinde olmaları da, çocukların ikili ilişkilerinde başarılı olabilmeleri bakımından önemli bir noktadır. Unutmamalıyız ki, çocuklar bizim geleceğimizdir.

Bu çalışmada, çocuklarla etkili iletişim kurabilmenin önemi ve bunun sonucunda kendine güvenen ve çevresi ile iyi ilişkileri olan çocukları topluma kazandırmak adına nelere dikkat edilmesi gerektiği belirtilmeye çalışılacaktır. Özellikle her çocuğun kendi kişisel özellikleri ile ayrı bir birey olarak kabul edilmesi gerektiği ve bu konunun çocuğun duygusal gelişimi üzerinde ne kadar önemli olduğu üzerinde durulacaktır. Ayrıca “önemli olan hiç yanılsız ebeveynlik değil, yeterli derecede iyi ebeveynlik” anlamında anne-babaların çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği bilimsel araştırma sonuçlarından faydalanılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Kısaca, bir çocuğun yetişkin bir birey değil de çocuk olduğunu unutmadan davranışlarını anlayanın, çocuğa gelecekteki yaşantısı için iyi bir model olabilmenin, pahalı oyuncaklar almakla mutlu etmeyi düşünmekten ziyade içtenlikle sevgi dolu bir sarılmanın çocuk üzerindeki olumlu etkilerinin ne kadar önemli olduğunu ifade etmek gibi düşüncelerden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmanın, çocuklarla etkili iletişim kurabilme konusunda anne-baba ve eğitimcilere yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, konu bakımından belli yaş grubundaki çocuklarla sınırlandırılmıştır.

Çalışma, sadece Konya ili ve 300 öğrenci ile sınırlıdır.

Çalışma, yüksek lisans tez yazımı için ayrılan süre bakımından zaman sınırlılığına sahiptir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Uygulama aşamasında, Konya’da devlet okullarında ve özel okullarda öğrenim gören ve yaşları 6-13 arasında değişen 300 ilköğretim öğrencisine, 33 sorudan oluşan bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan alınan veriler doğrultusunda SPSS programıyla ilgili analizler yapılmıştır.

3.4.1. Örneklem Seçimi

Alan araştırması Konya’ daki 300 adet özel okul ve devlet okulunda öğrenim gören ilköğretim öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımcı seçiminde basit tesadüfi (rastlantısal) örneklem tekniği kullanılmıştır. Basit tesadüfi örneklemede evreni oluşturan her elemanın örneğe girme şansı eşittir.

3.4.2. Demografik Değişkenler

Öğrencinin cinsiyeti, yaşı, ebeveynlerin mesleği, anne- babanın boşanmış olup olmaması, kardeş sayısı, öğretmen cinsiyeti ve öğrencinin eğitim gördüğü okulun özel ya da devlet okulu olması gibi bilgiler, bu çalışmada demografik değişken olarak kullanılmıştır.

3.4.3. Kullanılan İstatistiksel Analizler

Oluşturulan çocukla iletişim değerlendirme anketinin Konya’ daki örneğinde yapılacak örnekleme göre doğrulanması gerekmektedir. Bu doğrulama için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Doğrulanın boyutlar için güvenilirlik analizi SPSS 15 paket programı yardımıyla Cronbach’ s Alpha Katsayısı ile hesaplanmıştır.

Doğrulanın ve güvenilirliği yapılan ölçek için istatistiksel analiz yöntemlerine geçiş yapılmıştır. Ancak öncelikle anket çalışmasında sorulan demografik sorular

için frekans analizi hesaplanmış ve ölçek toplam puanı elde edilmiştir. Elde edilen toplam puanı analiz etmek için değerlerin normal dağılıma uygunluğu ve varyans eşitliğine bakılarak parametrik veya parametrik olmayan testlerin uygulanabilirliğine karar verilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluk testi Kolmogorov- Smirnov testi kullanılarak, yine varyans homojenliği için levene testi kullanılarak test edilmiştir. Parametrik testlerin uygulanabilmesi için aynı anda hem normal dağılıma uygunluğu hem de varyans homojenliği gereklidir. Verilerin Normal dağılmaması ya da homojen varyanslı olmaması parametrik olmayan testleri kullanmayı gerektirir.

Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi ve levene testi sonucunda verilerin Normal dağılım gösterdiği ve bu nedenle, analiz için Parametrik testlerden bağımsız ikiden fazla grup için ANOVA Testi, bağımsız iki grup için Bağımsız iki örneklem t Testi kullanılmıştır.

Bağımsız Örneklem t Testi: Bağımsız örneklem t testi, iki ayrı gruptan ve bu gruplardan alınan ayrı örneklemelerden oluşmaktadır. Uygulamadaki temel amaç; grupların herhangi bir özelliğindeki benzerliği ya da farklılıkları ortaya koymaktır (Gülner ve Balcı, 2011: 160). Analiz, iki bağımsız gruptan alınan iki örneğin ortalamalarının karşılaştırılması esasına dayanır (Erdoğan, 2003: 320).

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA): Bu analizde, ilişkisiz iki ya da daha çok örneklem ortalaması arasındaki farkın sıfırdan (birbirinden) anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığını test edilmektedir (Öztat, 2019: 80).

Korelasyon Analizi: Değişkenler arasındaki ilişkinin test edildiği bu analizde; değişkenlerin ölçme yapısına, dağılımın özelliklerine, aralarındaki ilişkinin doğrusal olup olmamasına, değişken sayısına ve kontrol durumuna bağlı olarak farklı istatistiksel araçlar kullanılmaktadır. İki değişken arasındaki ilişki, ikili ya da basit korelasyon teknikleri ile hesaplanabilmektedir. Araştırma tasarımında kullanılan ölçüm düzeyleri aralıklı ya da oranlı olabilir. Bu ölçüm düzeyine ait değişkenlerde “Pearson product moment korelasyon” testi yapılmaktadır. Bu test sayesinde hem anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı test edilebilir, hem de eğer anlamlı ilişki varsa, bu ilişkinin yönü ve gücü belirlenebilir (Erdoğan, 2003: 292).

3.4.4. Araştırma Soruları, Hipotezler ve Analiz Sonuçları

Demografik Soruların Yüzdeleri

Aşağıdaki 7 tabloda, çalışmaya katılan bireylerin demografik özelliklerine ait bilgiler ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Özellikleri

Cinsiyet	n	%
Kız	169	56,3
Erkek	131	43,7

Tablo 1' e göre çalışma grubundaki öğrencilerinin 169' unun (% 56,3) kız, 131' inin (% 43,7) ise erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Özellikleri

Yaş	n	%
6	5	1,6
7	48	16,0
8	66	22,0
9	70	23,3
10	66	22,0
11	26	8,7
12	16	5,3
13+	3	0,9

Katılımcıların yaş ortalamasına bakıldığında, en büyük yüzdeyi %23,3 ile 9 yaş grubu çocuklar oluşturmuştur. Bu oranı %22 ile 8 ve 10 yaşındaki öğrenciler takip etmektedir. %3 gibi bir oranla en az dilimi ise 13 yaş grubu oluşturmaktadır. Bu yaş grubuna sahip çocuklar, okula geç başlamış olabilecekleri için hala ilköğretime devam ediyor olabilirler.

Tablo 3. Katılımcıların Kardeş Sayıları

Kardeş Sayısı	n	%
0	46	15,3
1	61	20,3
2	101	33,7
3	67	22,3
4	16	5,3
5	4	1,3
6	5	1,7

Tablo 3' e göre, araştırmaya katılan çocukların kardeş sayısına göre dağılımında 101 tanesi (%33,7) iki kardeşe sahip olarak ilk sırayı alırken, bu sayıyı 67 (%22,3) kişi ile üç kardeşe sahip çocukların izlediği gözlenmektedir. Ayrıca hiç kardeşi olmayan 46 (%15,3) çocuk, kendinden başka bir kardeşi olan 61 (%20,3) çocuk ve 5- 6 arasında kardeş sayısına sahip 9 (%3) çocuğun, anket sorularını cevaplayan katılımcılar arasında yer aldığı bu tabloda görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Anne- Baba Meslekleri

Genel Özellikler	n	%
Annenin Mesleği		
Ev Hanımı	165	55,0
Öğretmen	53	17,7
Memur	28	9,3
Akademisyen	14	4,7
Esnaf	12	4,0
İşçi	16	5,3
Doktor	12	4,0
Babanın Mesleği		
Öğretmen	41	13,7
Memur	50	16,7
Esnaf	86	28,7
Akademisyen	24	8,0
İşçi	50	16,7
Doktor	28	9,3
Serbest	21	7,0

Katılımcılar arasında anne ve babanın meslek dağılımlarına bakıldığında, %55 gibi bir oranla annelerin çoğunun çalışmadığı görülmüştür. Baba mesleği olarak ise en yüksek yüzdeye (%28.7) sahip olan iş alanı esnafıdır. Verilen cevaplara göre

%7' lik bir oranda serbest mesleğe sahip baba bulunmaktadır. Bu sayı da esnaf oranına eklenirse aslında esnaflık ya da serbest meslek oranı yaklaşık %36' lık bir dilime sahip olmuş olmaktadır.

Anne- baba mesleğine göre sosyo- ekonomik anlamda katılımcıların gelir düzeyleri ile ilgili bir yorumda bulunacak olursak, yaklaşık 1/3' inin orta gelir düzeyinde ailelere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5. Katılımcıların Anne- Babalarının Birliktelik Durumu

Anne Babanın Birliktelik Durumu	n	%
Ayrı	28	9,4
Ayrı Değil	270	90,6

Tablo 5' den anlaşılacağı üzere, 300 öğrenciden sadece 28' inin anne-babasının ayrı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Okul Özellikleri

Okul	n	%
Devlet Okulu	143	47,7
Özel Okul	157	52,3

Tablo 6' ya göre çalışma grubundaki öğrencilerin %52.3' ünü (157 öğrenci) özel okulda öğrenim gören öğrenciler oluştururken, %47.7' sini (143 öğrenci) ise devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu gözlenmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Öğretmenlerinin Cinsiyeti

Öğretmen Cinsiyeti	n	%
Kadın	202	67,8
Erkek	96	32,2

Tablo 7' ye göre, çalışma grubundaki öğrencilerin %67.8' inin öğretmenin kadın olması, bize ilköğretim çağındaki çocukların öğretmenlerinin genellikle kadın olduğu sonucuna varmamızı sağlamıştır.

Anket Sorularının Frekans Değerleri

İletişim değerlendirme sorularının güvenirlik analizi için Cronbach Alpha Katsayısı 0,836 olarak, oldukça güvenilir bulunmuştur. Aşağıdaki tablolarda çocuklarla iletişimi değerlendirme sorularının frekans değerleri verilmiştir.

Tablo 8. Soruların Frekans Analizi

Ailemle vakit geçirmeyi seviyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	15	5,0
Katılmıyorum	17	5,7
Kararsızım	14	4,7
Katılıyorum	59	19,7
Kesinlikle katılıyorum	195	65,0

En yakın arkadaşlarımı ailem de tanır.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	11	3,7
Katılmıyorum	13	4,3
Kararsızım	13	4,3
Katılıyorum	67	22,3
Kesinlikle katılıyorum	196	65,3

Ailem, beni anladığımı her zaman belli eder.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	16	5,3
Katılmıyorum	19	6,3
Kararsızım	35	11,7
Katılıyorum	77	25,7
Kesinlikle katılıyorum	153	51,0

Evde bir şey yaptığım zaman ailem bana teşekkür eder.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	10	3,3
Katılmıyorum	16	5,3
Kararsızım	10	3,3
Katılıyorum	88	29,3
Kesinlikle katılıyorum	176	58,7

Bir sorunum olduğunda annem beni her zaman dinler.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	15	5,0
Katılmıyorum	12	4,0
Kararsızım	22	7,3
Katılıyorum	66	22,0
Kesinlikle katılıyorum	185	61,7

Canım sıkkın olduğunda babamla rahatlıkla konuşurum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	28	9,3
Katılmıyorum	34	11,3
Kararsızım	16	5,3
Katılıyorum	59	19,7
Kesinlikle katılıyorum	163	54,3

Ailem beni başka çocuklarla sürekli kıyaslar.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	120	40,0
Katılmıyorum	62	20,7
Kararsızım	31	10,3
Katılıyorum	53	17,7
Kesinlikle katılıyorum	34	11,3

Anneme ve babama yardım ettiğimde mutlu olurlar.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	11	3,7
Katılmıyorum	5	1,7
Kararsızım	23	7,7
Katılıyorum	99	33,0
Kesinlikle katılıyorum	162	54,0

Evde tartışma olduğunda çok üzülürüm.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	19	6,3
Katılmıyorum	16	5,3
Kararsızım	19	6,3
Katılıyorum	58	19,3
Kesinlikle katılıyorum	188	62,7

İnternette vakit geçirmeyi oyun oynamaktan daha çok severim.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	61	20,3
Katılmıyorum	86	28,7
Kararsızım	49	16,3
Katılıyorum	36	12,0
Kesinlikle katılıyorum	68	22,7

Evdeyken internette kalma süremi ailem belirler.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	27	9,0
Katılmıyorum	49	16,3
Kararsızım	44	14,7
Katılıyorum	98	32,7
Kesinlikle katılıyorum	82	27,3

Ödevlerimi yaparken ailem bana yardımcı olur.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	28	9,3
Katılmıyorum	33	11,0
Kararsızım	8	2,7
Katılıyorum	79	26,3
Kesinlikle katılıyorum	152	50,7

Ailemin sözünü dinlemediğim zaman bana ceza verir.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	101	33,7
Katılmıyorum	57	19,0
Kararsızım	34	11,3
Katılıyorum	59	19,7
Kesinlikle katılıyorum	49	16,3

Evde kendimi bazen çok yalnız hissedirim.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	113	37,7
Katılmıyorum	35	11,7
Kararsızım	44	14,7
Katılıyorum	31	10,3
Kesinlikle katılıyorum	77	25,7

Evde ailem beni dinlerken hep bir şeylerle ilgilenir (Telefona bakmak, Tv seyretmek, ev işi yapmak...).	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	123	41,0
Katılmıyorum	48	16,0
Kararsızım	25	8,3
Katılıyorum	58	19,3
Kesinlikle katılıyorum	46	15,3

Ailem sevdiğim şeyleri yapmama izin verir ve bana yardımcı olur.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	18	6,0
Katılmıyorum	17	5,7
Kararsızım	25	8,3
Katılıyorum	92	30,7
Kesinlikle katılıyorum	148	49,3

Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında bunu aileme hemen söylerim.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	12	4,0
Katılmıyorum	11	3,7
Kararsızım	30	10,0
Katılıyorum	43	14,3
Kesinlikle katılıyorum	204	68,0

Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında bunu öğretmenime hemen söylerim.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	18	6,0
Katılmıyorum	12	4,0
Kararsızım	24	8,0
Katılıyorum	74	24,7
Kesinlikle katılıyorum	172	57,3

Öğretmenimi çok seviyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	14	4,7
Katılmıyorum	16	5,3
Kararsızım	33	11,0
Katılıyorum	79	26,3
Kesinlikle katılıyorum	158	52,7

Arkadaşlarımla vakit geçirmekten hoşlanırım.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	11	3,7
Katılmıyorum	7	2,3
Kararsızım	7	2,3
Katılıyorum	100	33,3
Kesinlikle katılıyorum	175	58,3

Öğretmenim her zaman beni anlamaya çalışır.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	16	5,3
Katılmıyorum	17	5,7
Kararsızım	51	17,0
Katılıyorum	83	27,7
Kesinlikle katılıyorum	133	44,3

Öğretmenimle konuşmayı seviyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	19	6,3
Katılmıyorum	16	5,3
Kararsızım	49	16,3
Katılıyorum	72	24,0
Kesinlikle katılıyorum	144	48,0

Öğretmenimin bana güvendiğini düşünüyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	17	5,7
Katılmıyorum	17	5,7
Kararsızım	57	19,0
Katılıyorum	72	24,0
Kesinlikle katılıyorum	137	45,7

Büyüdüğüm zaman hangi mesleği seçeceğimi biliyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	20	6,7
Katılmıyorum	13	4,3
Kararsızım	96	32,0
Katılıyorum	46	15,3
Kesinlikle katılıyorum	125	41,7

Okula gittiğim zaman mutlu oluyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	17	5,7
Katılmıyorum	24	8,0
Kararsızım	38	12,1
Katılıyorum	86	28,7
Kesinlikle katılıyorum	135	45,0

Öğretmenimi dinlemediğimiz zaman bize kızar.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	41	13,7
Katılmıyorum	42	14,0
Kararsızım	23	7,7
Katılıyorum	107	35,7
Kesinlikle katılıyorum	87	29,0

Öğretmenimle birlikte tüm sınıf kolayca gülebiliriz.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	33	11,0
Katılmıyorum	27	9,0
Kararsızım	53	17,7
Katılıyorum	66	22,0
Kesinlikle katılıyorum	121	40,3

Sınıfımda kendimi rahat hissediyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	16	5,3
Katılmıyorum	21	7,0
Kararsızım	31	10,3
Katılıyorum	102	34,0
Kesinlikle katılıyorum	130	43,3

Öğretmenimiz hoşumuza giden şeyleri yapmamıza (resim, oyun...) izin verir.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	14	4,7
Katılmıyorum	9	3,0
Kararsızım	29	9,7
Katılıyorum	122	40,7
Kesinlikle katılıyorum	126	42,0

Ödev yaparken çok yoruluyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	49	16,3
Katılmıyorum	41	13,7
Kararsızım	65	21,7
Katılıyorum	39	13,0
Kesinlikle katılıyorum	106	35,3

Okulda kendimi güvende hissediyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	17	5,7
Katılmıyorum	15	5,0
Kararsızım	40	13,3
Katılıyorum	95	31,7
Kesinlikle katılıyorum	133	44,3

Bazen okulumu değiştirmek istiyorum.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	139	46,3
Katılmıyorum	41	13,7
Kararsızım	62	20,7
Katılıyorum	26	8,7
Kesinlikle katılıyorum	32	10,7

Öğretmenimiz daha başarılı arkadaşlarımızla diğer arkadaşlarımı sürekli kıyaslar.	Frekans	%
Kesinlikle katılmıyorum	124	41,3
Katılmıyorum	50	16,7
Kararsızım	31	10,3
Katılıyorum	60	20,0
Kesinlikle katılıyorum	35	11,7

Tablo 8' e göre, her bir soru için verilen cevapları, frekans ve yüzdelik değeri olarak ayrı ayrı yorumlamak mümkündür. “Öğretmenimiz daha başarılı arkadaşlarımızla diğer arkadaşlarımızı sürekli kıyaslar” sorusuna, çalışmaya katılan 300 öğrenci arasından; 124 (%41,3) öğrencinin kesinlikle katılmıyorum cevabı en fazla verilen cevap olurken, ikinci en yüksek yüzdeye sahip cevap 60 (%20) öğrenci tarafından verilen katılıyorum cevabıdır. Aynı konu ile ilgili, katılımcıların ailelerinin çocuklarını diğer çocuklarla kıyaslama davranışlarına bakıldığında ise, yaklaşık 180 (120 çocuk “kesinlikle katılmıyorum”, 62 çocuk ise “katılmıyorum” cevabını vermiş) çocuğun ailelerinin böyle bir kıyaslama yapmadıklarını belirttiği gözlenmiştir.

Katılımcı çocukların 275 tanesi, arkadaşlarıyla vakit geçirmekten hoşlanırken, bu konu ile ilgili 7 çocuk kararsız kalmış, 18 çocuk ise arkadaşlarıyla vakit geçirmekten hoşlanmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan çocukların büyük bir kısmının (%73,7), okula gittiklerinde mutlu olduklarını belirtmeleri, arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi sevmelerini destekler niteliktedir.

Öğretmenlerini dinlemedikleri zaman çocuklara kızılması davranışı, devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerde daha baskın bir şekilde gözlemlense de, özel okul öğretmenlerinin de öğrencilere karşı bu davranışı sergiledikleri yapılan anket sonuçları ile tespit edilmiştir. Bu kızma davranışına karşılık, 237 çocuğun yine de öğretmenlerini sevdiği ve ankete katılan 300 çocuğun %44,3' ünün öğretmenlerinin kendilerini anladığına kesinlikle katıldıkları hesaplamalar sonucunda belirlenmiştir.

Tanımadıkları biri tarafından çağırılmaları durumunda, bu konuyu öğrencilerin %68' i ailelerine, % 57,3' ü ise öğretmenlerine kesinlikle söyleyebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu değerlerden yola çıkarak, çalışma grubundaki çocukların büyük bir kısmının aileleri ve öğretmenleri ile etkili bir iletişim içinde olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo 8' e göre, katılımcı çocukların %85 gibi büyük bir yüzdesinin ailesiyle birlikte olmaktan mutlu oldukları ve ailede meydana gelen bir tartışmada çocukların genelinin (246 çocuk) üzüldüğü söylenebilir. Bu sonuçların yanında, çocukların ebeveynleri ile iletişim kurma noktasında annelerini kendilerine babalarından daha yakın hissettikleri tespit edilmiştir. Çünkü tabloya göre, ankete katılan çocukların % 83,7' sinin anneleriyle, %74' ünün ise babalarıyla daha rahat konuşabildikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların ailelerinin yarısından fazlasının (%65,3' lük bir kısmının) çocuklarının en yakın arkadaşlarını kesinlikle tanımaları da, aslında ailelerin çocuklarına karşı ilgisiz olmadıklarının bir göstergesidir.

Anket Sorularının Doğrulayıcı Faktör Analizi

Analize geçmeden önce Doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9. Doğrulayıcı Faktör Analizi

İfade No	Sorular	Faktör Yükleri		Varyans Açıklama Yüzdesi	Cronbach's Alpha Katsayısı
		Aile Soruları	Okul Soruları		
S3	Ailem, beni anladığını her zaman belli eder.	0,849		47,223	0,913
S5	Bir sorunun olduğunda annem beni her zaman dinler.	0,844			
S1	Ailemle vakit geçirmeyi seviyorum.	0,842			
S4	Evde bir şey yaptığım zaman ailem bana teşekkür eder.	0,835			
S8	Anneme ve babama yardım ettiğimde mutlu olurlar.	0,818			
S17	Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında bunu aileme hemen söylerim.	0,748			
S12	Ödevlerimi yaparken ailem bana yardımcı olur.	0,742			
S6	Canım sıkkin olduğunda babamla rahatlıkla konuşurum.	0,730			
S16	Ailem sevdiğim şeyleri yapmama izin verir ve bana yardımcı olur.	0,704			
S2	En yakın arkadaşlarımı ailem de tanır.	0,686			
S9	Evde tartışma olduğunda çok üzülürüm.	0,573			
S15	Evde ailem beni dinlerken hep bir şeylerle ilgilenir (Telefon bakmak, TV seyretmek, ev işi yapmak...).	0,501			
S7	Ailem beni başka çocuklarla sürekli kıyaslar.	0,493			
S14	Evde kendimi bazen çok yalnız hissedirim.	0,481			
S19	Öğretmenimi çok seviyorum.		0,892	8,583	0,924
S23	Öğretmenimin bana güvendiğini düşünüyorum.		0,873		
S25	Okula gittiğim zaman mutlu oluyorum.		0,868		
S22	Öğretmenimle konuşmayı seviyorum.		0,848		
S28	Sınıfımda kendimi rahat hissediyorum.		0,846		
S31	Okulda kendimi güvende hissediyorum.		0,781		
S21	Öğretmenim her zaman beni anlamaya çalışır.		0,781		
S27	Öğretmenimle birlikte tüm sınıf kolayca gülebiliriz.		0,717		
S18	Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında bunu öğretmenime hemen söylerim.		0,695		
S20	Arkadaşlarımla vakit geçirmekten hoşlanırım.		0,648		
S29	Öğretmenimiz hoşumuza giden şeyleri yapmamıza (resim, oyun...) izin verir		0,574		
S32	Bazen okulumu değiştirmek istiyorum.		0,493		
S33	Öğretmenimiz daha başarılı arkadaşlarımızla diğer arkadaşlarımı sürekli kıyaslar.		0,469		

KMO (Kaiser- Meyer- Olkin) örneklem yeterliliği testi, veri setinin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesinde kullanılan bir yöntemdir. KMO değerinin 0,80 ve üstünde olması, uygunluğun mükemmel olduğunu gösterir. Bu değer 0,70-0,80 arasında olması iyi, 0,60- 0,70 arasında olması orta, 0,50- 0,60 arasında olması kötü ve 0,50' den düşük olması uygunluğun kabul edilememesi şeklinde yorumlanır (Durmuş vd., 2013, 80).

Bu araştırma için yapılan analiz sonuçlarına göre, KMO değerinin 0,931 olarak bulunması örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu, ayrıca P değeri= 0,000<0,05 olduğundan sorulara faktör analizi uygulanabileceğini göstermektedir. Yine toplam varyans açıklama yüzdesi 55,806 bulunmuştur. Bu değer oluşan iki faktörlü yapının iletişim değerlendirme ölçeğini %55,806 oranında açıkladığını göstermektedir. Ayrıca genel olarak iletişim değerlendirme ölçeğinin güvenirlik katsayısı 0,950 olarak oldukça güvenilir bulunmuştur.

Alt boyutlara bakılacak olursa, **aile alt boyutu** iki boyutlu iletişim değerlendirme ölçeğinde toplam varyansın %47,223' ünü açıklamaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda iletişim değerlendirme ölçeğinde 17 soru ile temsil edilen **aile** alt boyutundan 10. 11. ve 13. sorular çıkartılarak, bu alt boyut iletişim değerlendirme ölçeğinde 14 soru ile temsil edilecektir. Yine **aile** alt boyutunun Cronbach Alpha Katsayısı 0,913 olarak hesaplanarak, oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Anket sorularının diğer alt boyutu olan **okul alt boyutu** iki boyutlu iletişim değerlendirme ölçeğinde toplam varyansın %8,583' ünü açıklamaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda iletişim değerlendirme ölçeğinde 16 soru ile temsil edilen **okul** alt boyutundan 24. 26. ve 30. sorular çıkartılarak, bu alt boyut iletişim değerlendirme ölçeğinde 13 soru ile temsil edilecektir. **Okul** alt boyutunun Cronbach Alpha Katsayısı' nın 0,924 olarak tespit edilmesi de yine oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

Anket Sorularının Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Aşağıdaki tabloda, iletişim değerlendirme sorularının her birinin ortalaması ve standart sapması verilmiştir. Tablo 10, çalışma grubu öğrencilerinin soru bazında hangi cevabı verdikleri hakkında bilgi vermektedir.

KMO Değeri= 0,931, Toplam Açık. Varyans= 55,806, Cronbach Alpha Katsayısı= 0,950, P değeri= 0,000

Tablo 10. Ortalama ve Standart Sapma Analizi

	Ortalama	Std.Hata	N
Ailemle vakit geçirmeyi seviyorum.	4,340	1,123	300
En yakın arkadaşlarımı ailem de tanır.	4,413	1,016	300
Ailem, beni anladığını her zaman belli eder.	4,106	1,163	300
Evde bir şey yaptığım zaman ailem bana teşekkür eder.	4,346	1,008	300
Bir sorunum olduğunda annem beni her zaman dinler.	4,313	1,098	300
Canım sıkkın olduğunda babamla rahatlıkla konuşurum.	3,983	1,376	300
Ailem beni başka çocuklarla sürekli kıyaslar.	2,396	1,442	300
Anneme ve babama yardım ettiğimde mutlu olurlar.	4,320	0,956	300
Evde tartışma olduğunda çok üzülürüm.	4,266	1,186	300
İnternette vakit geçirmeyi oyun oynamaktan daha çok severim.	2,880	1,455	300
Evdeyken internette kalma süremi ailem belirler.	3,530	1,291	300
Ödevlerimi yaparken ailem bana yardımcı olur.	3,980	1,348	300
Ailemin sözünü dinlemediğim zaman ailem bana ceza verir.	2,660	1,509	300
Evde kendimi bazen çok yalnız hissederim.	2,746	1,642	300
Evde ailem dinlerken hep bir şeylerle ilgilenir (Telefon bakmak, Tv seyretmek, ev işi yapmak...).	2,520	1,544	300
Ailem sevdiğim şeyleri yapmama izin verir ve bana yardımcı olur.	4,116	1,155	300
Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında bunu aileme hemen söylerim.	4,386	1,068	300
Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında bunu öğretmenime hemen söylerim.	4,233	1,141	300
Öğretmenimi çok seviyorum.	4,170	1,115	300
Arkadaşlarımla vakit geçirmekten hoşlanırım.	4,403	0,932	300
Öğretmenim her zaman beni anlamaya çalışır.	4,000	1,150	300
Öğretmenimle konuşmayı seviyorum.	4,020	1,196	300
Öğretmenimin bana güvendiğini düşünüyorum.	3,983	1,178	300
Büyüdüğüm zaman hangi mesleği seçeceğimi biliyorum.	3,810	1,216	300
Okula gittiğim zaman mutlu oluyorum.	3,993	1,187	300
Öğretmenimi dinlemediğimiz zaman bize kızar.	3,523	1,391	300
Öğretmenimle birlikte tüm sınıf kolayca gülebiliriz.	3,716	1,362	300
Sınıfımda kendimi rahat hissediyorum.	4,030	1,140	300
Öğretmenimiz hoşumuza giden şeyleri yapmamıza (resim, oyun...)izin verir.	4,123	1,022	300
Ödev yaparken çok yoruluyorum.	3,373	1,483	300
Okulda kendimi güvende hissediyorum.	4,040	1,135	300
Bazen okulumu değiştirmek istiyorum.	2,236	1,385	300
Öğretmenimiz daha başarılı arkadaşlarımızla diğer arkadaşlarımı sürekli kıyaslar.	2,440	1,476	300

Çocukla iletişimi değerlendirme sorularında 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum ve 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklindedir. Tablo 10' a göre her bir soruya verilen cevabı ayrı ayrı değerlendirmek mümkündür. Mesela analiz sonuçlarına göre “Ailemle vakit geçirmeyi seviyorum” sorusunda 4,340 bir ortalama tespit edildiği için bu soruda “katılıyorum” cevabı öne çıkmıştır. Aynı şekilde “Bazen okulumu değiştirmek istiyorum” sorusunda ise 2,236' lık ortalama, “katılmıyorum” cevabını öne çıkarmaktadır. Yine bu tabloya göre, çocukların çoğunun; ebeveynlerine yardım ettiklerinde anne- babalarının mutlu olduğunu, iyi bir şey yaptıkları zaman aile bireylerinin onlara teşekkür ettiğini, en yakın arkadaşlarının aileleri tarafından tanındığını, evde bir tartışma olduğunda üzüldüklerini belirttiklerini söylemek mümkündür. Bu tablodan ayrıca, araştırmaya katılan çocukların aileleriyle konuşurken aile bireylerinin başka işlerle uğraşmadıklarını belirttikleri de görülmektedir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarıyla etkili iletişim kurma noktasında olumlu bir davranış sergiledikleri yorumuna varmamızı sağlamaktadır.

Okul ile ilgili soruların cevaplarına bakıldığında, ankete katılan öğrencilerin çoğunun okulda kendilerini güvende hissettikleri, arkadaşlarıyla vakit geçirmekten hoşlandıkları, öğretmenlerini sevdikleri, öğretmenlerinin kendilerini anlamaya çalıştıklarını düşündükleri, genelde okullarını değiştirmek istemedikleri ama tüm bunların yanında öğretmenlerinin başarılı bir öğrenciyle diğerlerini sürekli kıyasladığı söylenebilir.

Cevapların Genel Ortalaması

Aşağıdaki tabloda genel ortalamalar verilmiştir (Tablo 11). Aile İletişim Değerlendirme sorularına verilen cevapların ortalaması 3,874 yani yaklaşık 4: katılıyorum şeklinde olmuştur. Okul İletişim Değerlendirme sorularına verilen cevapların ortalaması da 3,799 yani yaklaşık 4 ile katılıyorum ile şeklinde bulunmuştur. Tüm İletişim Değerlendirme sorularına verilen cevapların ortalamasında aynı şekilde 3,836 yani yaklaşık 4: katılıyorum şeklindedir.

Tablo 11. İletişim Değerlendirme Puanı

	Ortalama	Std.Hata	N
Aile İletişim Değerlendirme Puanı	3,874	1,223	300
Okul İletişim Değerlendirme Puanı	3,799	1,186	300
İletişim Değerlendirme Puanı	3,836	1,205	300

Fark Analizi

Araştırmanın bu bölümünde, anket çalışmasında sorulan demografik soruların çocukla iletişimi değerlendirme üzerindeki etkisinin araştırılması için fark analizleri yapılmıştır. Verilerin normal dağılım göstermesinden dolayı iki grup için Bağımsız İkili Örneklem t Testi, 2' den fazla grup olması durumunda ANOVA testi kullanılmıştır.

H₁: Öğrenci cinsiyetinin iletişim puanı üzerine etkisi vardır.

Tablo 12. Katılımcıların Cinsiyet Özellikleri İçin Fark Analiz Tablosu

		N	Ortalama	Ortanca±S.H	Minimum	Maximum	T Değeri	P değeri
Aile Puanı	Kız	169	57,698	58±0,861	20,00	70,00	1,708	0,192
	Erkek	131	55,893	56±1,107	20,00	70,00		
Okul Puanı	Kız	169	52,858	53±0,864	19,00	65,00	2,082	0,150
	Erkek	131	50,977	51±0,973	21,00	65,00		
İletişim Puanı	Kız	169	110,556	111±1,600	41,00	135,00	2,131	0,145
	Erkek	131	106,870	107±1,990	43,00	135,00		

Cinsiyet değişkeninin aile iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre, P değeri $0,192 > 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmamıştır. Bu sonuca göre cinsiyetin çocuğun aile iletişim puanına etkisi olmadığını söylemek mümkündür.

Cinsiyet değişkeninin okul iletişim puanı alt boyut için yapılan t testi sonucuna göre, P değeri $0,150 > 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmamıştır. Buna göre cinsiyet durumunun bireyin okul iletişim puanına da etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Aynı şekilde, cinsiyet farklılığının iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre, P değeri $0,145 > 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmamıştır. Buna göre cinsiyetin bireyin iletişim puanı üzerine etkili olmadığı ifade edilebilir.

H₂: Öğrencinin annesinin mesleğinin çocuğun iletişim puanı üzerine etkisi vardır.

Tablo 12. Katılımcıların Anne Mesleğinin Çocukla İletişim Puanına Etkisi

		N	Ortalama	Ortanca±S	Minimum	Maximum	F Değeri	P Değeri
				.H				
Aile Puanı	Ev Hanımı	165	55,648	56±0,924	20,00	70,00	2,544	0,020*
	Öğretmen	53	62,094	62±1,267	28,00	70,00		
	Memur	28	55,428	55±2,826	22,00	70,00		
	Akademisyen	14	59,071	59±2,131	49,00	69,00		
	Esnaf	12	57,000	57±2,110	41,00	66,00		
	İşçi	16	52,812	53±3,267	26,00	68,00		
	Doktor	12	57,666	58±4,378	29,00	70,00		
Okul Puanı	Ev Hanımı	165	51,206	51±0,875	19,00	65,00	1,478	0,185
	Öğretmen	53	56,037	56±1,207	24,00	65,00		
	Memur	28	51,250	51±2,416	19,00	65,00		
	Akademisyen	14	52,357	52±1,856	35,00	63,00		
	Esnaf	12	52,166	52±2,010	36,00	61,00		
	İşçi	16	49,937	50±4,008	21,00	65,00		
	Doktor	12	49,916	50±4,218	25,00	65,00		
İletişim Puanı	Ev Hanımı	165	106,854	107±1,700	43,00	135,00	2,190	0,044*
	Öğretmen	53	118,132	118±2,256	52,00	135,00		
	Memur	28	106,678	107±5,018	41,00	135,00		
	Akademisyen	14	111,428	111±3,240	99,00	130,00		
	Esnaf	12	109,166	109±3,091	93,00	122,00		
	İşçi	16	102,750	103±7,006	47,00	133,00		
	Doktor	12	107,583	108±8,214	59,00	135,00		

Annenin meslek durumu değişkeninin aile iletişim puanı alt boyutu için yapılan ANOVA (Tek yönlü varyans analizi) testi sonucuna göre P değeri $0,020 < 0,05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre annenin meslek durumu için en yüksek puanı öğretmenlik alırken, ankete katılan çocukların anne mesleklerinin puanları sırasıyla çoktan aza doğru şu şekilde tespit edilmiştir: Akademisyen, doktor, esnaf, ev hanımı, işçi. Bu sonuçlara göre, anneleri öğretmen olan çocukların aileleri ile daha iyi iletişim kurdukları, anneleri işçi sınıfında yer alan öğrencilerin ise aile içi iletişimlerinin diğer mesleklere göre daha zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Annenin meslek durumu değişkeninin okul iletişim puanı alt boyutu için yapılan ANOVA (Tek yönlü varyans analizi) testi sonucuna göre P değeri $0,185 > 0,05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmamıştır. Buna göre annenin meslek durumu çocuğun okuldaki iletişimi üzerinde etkili değildir.

Annenin meslek durumu değişkeninin iletişim puanı alt boyutu için yapılan ANOVA (Tek yönlü varyans analizi) testi sonucuna göre P değeri $0,044 < 0,05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre annenin meslek durumu için en yüksek puanı yine öğretmen meslek grubu alırken, diğer meslekler içinde en düşük puanı işçi grubu almıştır. Aynı şekilde annesi öğretmen olan çocukların iletişimlerinin, ankette yer alan diğer meslek gruplarına sahip annelerin çocuklarına göre daha iyi olduğunu söylemek mümkündür.

H₃: Öğrencinin babasının mesleğinin çocuğun iletişim puanı üzerine etkisi vardır.

Tablo 13. Katılımcıların Baba Mesleğinin Çocukla İletişim Puanına Etkisi

		N	Ortanca±S.H		Minimum	Maximum	F Değeri	P Değeri
			Ortalama					
Aile Puanı	Öğretmen	41	62,829	63±1,474	22,00	70,00	7,684	0,000*
	Memur	50	60,440	60±1,419	28,00	70,00		
	Esnaf	86	53,604	54±1,444	20,00	70,00		
	Akademisyen	24	54,291	54±2,133	20,00	69,00		
	İşçi	50	53,140	53±1,437	26,00	70,00		
	Doktor	28	64,214	64±1,647	42,00	70,00		
	Serbest	21	52,714	53±2,704	29,00	70,00		
Okul Puanı	Öğretmen	41	55,975	56±1,529	19,00	65,00	4,112	0,001*
	Memur	50	55,580	56±1,478	21,00	65,00		
	Esnaf	86	50,500	51±1,263	21,00	65,00		
	Akademisyen	24	47,166	47±1,930	23,00	62,00		
	İşçi	50	49,100	49±1,705	19,00	63,00		
	Doktor	28	55,642	56±1,858	35,00	65,00		
	Serbest	21	49,952	50±2,213	29,00	62,00		
İletişim Puanı	Öğretmen	41	118,804	119±2,911	41,00	135,00	6,354	0,000*
	Memur	50	116,020	116±2,713	52,00	135,00		
	Esnaf	86	104,104	104±2,557	49,00	135,00		
	Akademisyen	24	101,458	101±3,778	43,00	131,00		
	İşçi	50	102,240	102±2,923	47,00	131,00		
	Doktor	28	119,857	120±3,239	77,00	135,00		
	Serbest	21	102,666	103±4,485	59,00	131,00		

Babanın meslek durumu değişkeninin aile iletişim puanı alt boyutu için yapılan ANOVA (Tek yönlü varyans analizi) testi sonucuna göre P değeri

0,000<0.05 olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre babanın meslek durumunda en yüksek puanı doktor, sonrasında ise sırasıyla öğretmen, memur grubu alırken en düşük puanı akademisyen, esnaf, işçi ve serbest meslek grupları almıştır. Anket grubunda yer alan çocuklar içinde babası doktor olan çocukların aile içi iletişimlerinin, diğer meslek grubuna sahip babaların çocuklarına göre daha iyi olduğunu söylemek mümkündür. Akademisyen ve serbest mesleğe sahip babaların çocuklarının ise aile içi iletişim kurma noktasında ankette yer alan diğer meslek grubundaki babaların çocuklarından daha az yetenekli oldukları söylenebilir.

Babanın meslek durumu değişkeninin okul puanı alt boyutu için yapılan ANOVA (Tek yönlü varyans analizi) testi sonucuna göre P değeri 0,001<0.05 olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre babanın meslek durumunda en yüksek puanı öğretmen, doktor, memur meslekleri alırken, en düşük puanı esnaf, serbest, işçi ve akademisyen meslekleri almıştır. Bu sonuçlara göre öğretmen olan babaların çocuklarının okul ortamında daha iyi iletişim kurdukları söylenebilir.

Babanın meslek durumu değişkeninin iletişim puanı alt boyutu için yapılan ANOVA (Tek yönlü varyans analizi) testi sonucuna göre P değeri 0,000<0.05 olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre babanın meslek durumu en yüksek puanı doktor, öğretmen, memur grubu, en düşük puanı esnaf, serbest, işçi ve akademisyen grupları almıştır. Baba mesleğinin çocuğun genel iletişim özellikleri üzerine etkisine bakıldığında, babası doktor, öğretmen ya da memur olan çocukların daha iyi iletişim kurabilme özelliğinde olduklarını söylemek mümkündür.

H₄: Öğrencinin anne-baba birliktelik durumunun çocuğun iletişim puanı üzerine etkisi vardır.

Tablo 14. Katılımcıların Anne- Baba Birliktelik Durumu İçin Fark Analiz Tablosu

		N	Ortalama	Ortanca±S.H	Minimum	Maximum	T Değeri	P Değeri
Aile Puanı	Ayrı	28	45,000	45±2,537	26,00	70,00	34,804	0,000*
	Ayrı değil	270	58,207	58±0,671	20,00	70,00		
Okul Puanı	Ayrı	28	46,571	47±2,570	21,00	65,00	7,588	0,006*
	Ayrı değil	270	52,651	53±0,659	19,00	65,00		
İletişim Puanı	Ayrı	28	91,571	92±4,778	47,00	135,00	21,275	0,000*
	Ayrı değil	270	110,859	111±1,253	41,00	135,00		

Anne ve babanın birlikte olma durumunun aile iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre P değeri 0,000<0.05 olduğundan istatistiksel olarak fark

bulunmuştur. Buna göre anne ve babanın aile iletişim puanında ayrı olmaması daha etkilidir.

Anne ve babanın birlikte olma durumunun okul iletişim puanı alt boyutu için yapılan T testi sonucuna göre P değeri $0,006 < 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre anne ve babanın okul iletişim puanı için de ayrı olmaması daha etkilidir.

Anne ve babanın birlikte olma durumunun iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre P değeri yine $0,000 < 0.05$ olduğundan, istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre anne ve babanın iletişim puanında ayrı olmaması daha etkilidir. Analiz sonuçlarına göre, bir çocuğun anne-babasının ayrı olmasının çocuğun hem genel olarak hem de okul ve aile içinde iletişim kurabilmesini olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür.

H₅: Öğretmen cinsiyetinin iletişim puanı üzerinde etkisi vardır.

Tablo 15. Öğretmenin Cinsiyet Özelliği İçin Fark Analiz Tablosu

		N	Ortalama	Ortanca±S.H	Minimum	Maximum	T Değeri	P Değeri
Aile Puanı	Kadın	202	58,381	58±0,761	20,00	70,00	10,239	0,002*
	Erkek	96	53,729	54±1,372	26,00	70,00		
Okul Puanı	Kadın	202	53,574	54±0,738	19,00	65,00	13,098	0,000*
	Erkek	96	48,635	49±1,227	21,00	65,00		
İletişim Puanı	Kadın	202	111,955	112±1,401	41,00	135,00	13,150	0,000*
	Erkek	96	102,364	102±2,455	47,00	135,00		

Katılımcıların öğretmenlerinin cinsiyet durumunun aile iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre P değeri $0,002 < 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre cinsiyet durumu için aile iletişim puanında kadın öğretmen daha etkilidir.

Öğretmen cinsiyetinin okul iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre P değeri $0,000 < 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak aynı şekilde fark bulunmuştur. Buna göre öğretmenin cinsiyet özelliği olarak okul iletişim puanında kadın öğretmenler daha etkilidir.

Cinsiyet durumunun iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre P değeri $0,000 < 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre çocukla iletişim puanında kadın öğretmenin daha etkili olduğunu söylemek

mümkündür. Hem aile içinde hem de okul ortamında, kadın öğretmenlerin çocuğun iletişim kurma becerisi üzerinde daha etkili olduğu yapılan analiz sonuçları ile tespit edilmiştir.

H₆: Okul özelliğinin iletişim puanı üzerine etkisi vardır.

Tablo 16. Katılımcıların Okul Özellikleri İçin Fark Analiz Tablosu

		N	Ortalama	Ortanca±S.H	Minimum	Maximum	T Değeri	P Değeri
Aile Puanı	Devlet Okulu	143	54,328	54±0,963	20,00	70,00	13,435	0,000*
	Özel Okul	157	59,261	59±0,937	20,00	70,00		
Okul Puanı	Devlet Okulu	143	51,049	51±0,963	19,00	65,00	2,126	0,146
	Özel Okul	157	52,936	53±0,869	21,00	65,00		
İletişim Puanı	Devlet Okulu	143	105,377	105±1,803	41,00	135,00	7,531	0,006*
	Özel Okul	157	112,197	112±1,710	43,00	135,00		

Çalışmaya katılan öğrencilerin okullarının özel ya da devlet okulu olması durumunun aile iletişim puanı alt boyutu üzerine etkisi için yapılan t testi sonucuna göre P değeri $0,000 < 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre okul durumu aile iletişim puanında özel okul grubu daha etkilidir. Yani bu sonuçlara göre, özel okula giden öğrencilerin aile bireyleriyle daha iyi iletişim kurduklarını söylemek mümkündür.

Okul durumunun okul iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre P değeri $0,146 > 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmamıştır. Buna göre okul durumu okul iletişim puanı alt boyutunda etkili değildir. Bu çalışmanın sonucuna göre, öğretmen- öğrenci ilişkisi bakımından, özel okul ve devlet okulundaki öğretmen davranışlarının birbirinden farklı olmadığı belirlenmiştir.

Okul durumunun iletişim puanı alt boyutu için yapılan t testi sonucuna göre P değeri $0,006 < 0.05$ olduğundan istatistiksel olarak fark bulunmuştur. Buna göre okul durumu iletişim puanında özel okul daha etkilidir. Bu sonuç da, devlet okullarında öğrenim gören çocukların özel okul öğrencilerine göre iletişim kurma konusunda geri planda kaldığını göstermektedir.

Tablo 17. Katılımcıların Yaş Özellikleri ve Kardeş Sayıları İçin Korelasyon Analiz Tablosu

		Kardeş sayısı	Aile Puanı	Okul Puanı	İletişim Puanı
Öğrenci Yaşı	Pearson Korelasyonu	0,085	0,271(**)	0,213(**)	0,258(**)
	P değeri	0,140	0,000	0,000	0,000
	N	300	300	300	300
Kardeş sayısı	Pearson Korelasyonu		-0,113	0,003	-0,060
	P değeri		0,052	0,953	0,302
	N		300	300	300
Aile Puanı	Pearson Korelasyonu			0,770(**)	0,944(**)
	P değeri			0,000	0,000
	N			300	300
Okul Puanı	Pearson Korelasyonu				0,937(**)
	P değeri				0,000
	N				300

Tablo 18' e göre, öğrenci yaşı ile kardeş sayısı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda P değeri=0,140>0,05 olduğundan öğrenci yaşı ile kardeş sayısı arasında ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır.

Öğrenci yaşı ile aile iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda P değeri=0,000<0,05 olduğundan, öğrenci yaşı ile aile iletişim puanı arasında %27,1 düzeyinde zayıf ve pozitif yönde bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu sonuca göre, öğrencinin yaşı arttıkça, ailesi ile kuracağı iletişimin de daha iyi olacağını ifade etmek mümkündür.

Öğrenci yaşı ile okul iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda P değeri=0,000<0,05 olduğundan öğrenci yaşı ile okul iletişim puanı arasında da, %21,3 düzeyinde zayıf ve pozitif yönde bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuç, öğrencinin yaşının artmasıyla beraber okul ortamındaki iletişiminin de artacağını göstermektedir.

Öğrenci yaşı ile genel iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda P değeri=0,000<0,05 olduğundan, aynı şekilde öğrenci yaşı ile genel iletişim puanı arasında %25,8 düzeyinde zayıf ve pozitif yönde bir ilişki durumunun söz konusu olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak, öğrencinin yaşının artmasının çocuğun genel iletişim becerilerinde olumlu bir değişikliğe sebep olacağını söylemek mümkündür.

Kardeş sayısı ile aile iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda P değeri=0,052>0,05 olduğundan kardeş sayısı ile aile iletişim puanı arasında bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Kardeş sayısı ile okul iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda $P \text{ değeri}=0,953>0,05$ olduğundan, kardeş sayısı ile okul iletişim puanı arasında da bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Kardeş sayısı ile genel iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda $P \text{ değeri}=0,3002>0,05$ olduğundan, kardeş sayısı ile genel iletişim puanı arasında ilişki olmadığı açıkça görülmektedir.

Aile iletişim puanı ile okul iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda $P \text{ değeri}=0,000<0,05$ olduğundan, aile iletişim puanı ile okul iletişim puanı arasında %77 düzeyinde iyi ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Bu da çocuğun hem aile içinde hem de okul ortamında kurduğu ilişkilerin birbiri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre, genel olarak çocuk iletişim kurma noktasında başarılı ise, bunun hem okul ortamında hem de aile içinde kendini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Aile iletişim puanı ile genel iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda $P \text{ değeri}=0,000<0,05$ olduğundan aile iletişim puanı ile genel iletişim puanı arasında %94,4 düzeyinde güçlü ve pozitif yönde ilişki vardır. Bu durum, çocuğun sağlıklı iletişim kurabildiği bir ailesinin olmasının, çocuğun genel anlamdaki ilişkilerini de olumlu yönde etkilendiğinin göstergesidir.

Okul iletişim puanı ile genel iletişim puanı arasında yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda $P \text{ değeri}=0,000<0,05$ olduğundan okul iletişim puanı ile genel iletişim puanı arasında %93,7 düzeyinde güçlü ve pozitif yönde ilişki vardır. Bu durum da, yukarıdaki sonuca benzer bir şekilde yorumlanacak olursa, çocuğun okulda kurmuş olduğu başarılı ilişkiler, çocuğun sosyal çevresi ile etkili iletişim kurması üzerine önemli bir faktördür şeklinde ifade edilebilir.

H₇: Yaş bağımsız değişkeninin aile iletişim puanı üzerinde etkisi vardır.

Tablo 18. Yaş- Aile İletişim Puanı Regresyon Analizi

Bağımlı değişken: Aile Puanı						
	Sabit	β	Std.Hata	t	P değeri	R^2
Yaş	38,776	2,013	0,415	4,851	0,000	0,271

Yaş bağımsız değişkeninin aile iletişim puan ölçeği üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonucunda modelin anlamlı olduğuna ($P \text{ değeri } 0,000<0,05$) karar verilmiştir. Buna göre yaş değişkenin aile iletişim puanı üzerindeki etkisi pozitifdir ($\beta=2,013$). Verilen tabloya göre yaş değişkeni aile iletişim puanını %27,1 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,271$).

H₈: Yaş bağımsız değişkeninin okul iletişim puanı üzerinde etkisi vardır.

Tablo 20. Yaş- Okul İletişim Puanı Regresyon Analizi

Bağımlı değişken: Okul Puan						
	Sabit	β	Std.Hata	t	P değeri	R^2
Yaş	38,563	1,496	0,398	3,761	0,000	0,213

Yaş bağımsız değişkeninin okul iletişim puan ölçeği üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonucunda modelin anlamlı olduğuna (P değeri $0,000 < 0,05$) karar verilmiştir. Buna göre yaş değişkenin okul iletişim puanı üzerindeki etkisi pozitiftir ($\beta=1,496$). Verilen tabloya göre yaş değişkeni okul iletişim puanını %21,3 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,213$).

H₉: Yaş bağımsız değişkeninin genel iletişim puanı üzerinde etkisi vardır.

Tablo 19. Yaş- Genel İletişim Puanı Regresyon Analizi

Bağımlı değişken: İletişim Puanı						
	Sabit	β	Std.Hata	t	P değeri	R^2
Yaş	77,339	3,509	0,762	4,606	0,000	0,258

Yaş bağımsız değişkeninin genel iletişim puan ölçeği üzerindeki etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonucunda modelin anlamlı olduğuna (P değeri $0,000 < 0,05$) karar verilmiştir. Buna göre yaş değişkenin genel iletişim puanı üzerindeki etkisi pozitiftir ($\beta=3,509$). Verilen tabloya göre yaş değişkeni genel iletişim puanını %25,8 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,258$).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çocuk; insanın taze, tecrübe kazanmamış, ruhen ve bedenen gelişmemiş formudur. Çocukluk, insanın şekil almaya en müsait çağıdır. Çocukluk döneminde (0-18 yaş) karşılaşılan tüm olaylar ilerleyen yaşlarda insanın hayatında izler bırakır. Bu yüzden, insanların çocukluk döneminde edindikleri tecrübeler ve yaşadıkları olaylar onların ilerleyen yaşlardaki yaşam tarzlarının temelini oluşturur. Yaşamları boyunca gidecekleri yol insanların çocukluğunda yönlenir (Üredi ve Ulum, 2017: 464). Bu yolun doğru olması açısından, çocuklar ile kurulan etkili bir iletişim ve çocuğun benliğini kazandırma davranışları son derece önemlidir.

Çocukla iletişimde çocuğun yaşı, cinsiyeti ve kişilik özellikleri oldukça önemlidir. Çocukla konuşmak deyince çoğu yetişkinin aklına çocuğa bir şeyler söylemek, anlatmak ve söz dinletmek gelir. Oysa karşılıklı konuşmanın en önemli tarafı çocuğu dinlemektir. Bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, ankete katılan çocukların ailelerinin yaklaşık %35 gibi bir oranının, çocuklarını etkin bir şekilde dinlemedikleri tespit edilmiştir. Çünkü etkili bir iletişim için uygun olan dinleme şekli, birşeylerle meşgul olurken çocuğu dinlemek değil, sadece çocuğun anlattıklarına odaklanarak hem bedenen hem de gerçekten anlamak olarak gerçekleştirilen aktif dinleme şeklidir. Bu dinleme davranışı ile çocuk kendine verilen önemden de mutlu olur ve herhangi bir problemini gayet açık bir şekilde paylaşabilir.

Çocukları daha iyi anlayabilmek ve onların sorunlarına çözüm bulmalarına yardımcı olabilmek, iyi ve etkili bir iletişimle mümkündür. Çocuk ve çocuğun çevresi (ebeveynleri, öğretmeni, arkadaşları..) arasındaki iletişim yalnızca konuşmak anlamına gelmez. Özellikle çocukla iletişimde konuşmaktan daha önemli olan şey dinlemek ve anlamaktır. Birçok anne- baba ve öğretmen çocuklarla iletişim kurarken onlarla konuşup öğüt vermek, öneride bulunmak isterler. Oysa çocukla iletişimin temelinde ona zaman ayırıp onu dinlemek vardır.

Çocuk, iletişimi anne-babasını model alarak öğrenir. Bir çocuk aile ortamında ne kadar mutluyorsa, sosyal çevresinde de o kadar iletişime açık olur ve problemsiz bir

çocuk olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, ailede çocukla kurulan iyi bir iletişim, onda kendine güven ve çevresine saygı gelişimi için en önemli kaynaklardan biri olacaktır. Bizim çalışmamızın sonuçları da, bu durumu destekler niteliktedir. Bu çalışmadaki analiz sonuçlarına göre, çocuğun sağlıklı iletişim kurabildiği bir ailesinin olmasının, çocuğun genel anlamdaki ilişkilerini de olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, anne-babanın ayrı olmasının, çocuğun sağlıklı bir iletişim kurmasını olumsuz etkilediği de bu çalışmanın sonuçları ile belirlenmiştir.

Çocuğu başkasına benzetmek veya diğer çocuklarla kıyaslamak, etkili iletişim için uygun olmayan davranışlar arasındadır. Bu şekildeki bir davranış bir süre sonra çocuğun kişilik gelişimine ciddi zararlar verebilir. Bu çalışmanın sonuçlarına baktığımızda, katılımcıların çoğunun ailelerinin ve öğretmenlerinin onları başka çocuklarla kıyaslamadıklarını düşündükleri tespit edilmiştir. Bu sonuç, etkili iletişim davranışı açısından olumlu bir sonuçtur. Çünkü ebeveyn ve öğretmenlerin “Tüm çocukların başka benzerleri olmayan biricik ve özel insanlar” olduklarının bilincinde olmaları, çocukların yetiştirilmesi bakımından istenen bir durumdur.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, 300 çocuktan 180’ inin internette kalma sürelerinin aileleri tarafından belirlenmesi ise, çocuğu internet kullanımının olumsuz etkilerinden (hem fiziksel, hem de sosyolojik) korumak adına tespit edilen bir başka olumlu sonuçtur.

Çocuğu bir mesleğe yönlendirirken yeterlilikleri ve farklılıklarının dikkate alınması gerekir. Çünkü hiçbir çocuk anne- babasının hayalindeki çocuk modeline uymak zorunda değildir. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların %57’ lik bir kısmının ileride seçeceği meslekle ilgili net bir düşüncesinin olduğu görülmüştür. Bu sonuç kendine güveni gösterebildiği gibi, bulundukları hayat şartlarından duyulan memnuniyetsizlikten de kaynaklanabilmektedir. Çünkü aileleriyle vakit geçirmekten hoşlanmayan çocuklar “ileride hangi mesleği seçeceğimi biliyorum” sorusuna çoğunlukla “kesinlikle katılıyorum” cevabını vermişlerdir.

Sınıf ortamında etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi, öncelikle öğretmenin bir konuyu etkili bir biçimde öğretebilmesine ve öğrencileri ile sağlıklı bir iletişim kurmasına bağlıdır. Öğretmen sadece öğretme sanatında beceri sahibi olmamalı, aynı

zamanda etkili iletişime yönelik bilgi ve becerilerini de geliştirmelidir. İletişim, sınıf yönetiminde oldukça önemli bir konudur. İletişim korkusu, öğrencinin sosyal becerilerini, sözlü iletişimini ve kendine güvenini olumsuz yönde etkiler. Bu nedenle öğretmenlerin sınıfta sevgi saygı, hoşgörü ve güvene dayalı bir iletişim ortamı oluşturmaları önemlidir. Böylece başarılı, mutlu, girişken, kendisiyle barışık, yaratıcı bireyler yetiştirilmesine katkıda bulunulabilir.

Anket sonuçlarına baktığımızda, çalışma grubundaki çocukların %89' unun öğretmenlerini sevdiği, %72' sinin öğretmenlerinin kendilerini anlamaya çalıştığını düşündükleri, yine %72' sinin öğretmenleriyle konuşmayı sevdikleri ve %69,7 gibi büyük bir yüzdesinin öğretmenlerinin kendilerine güvendiğini düşündükleri görülmektedir. Öğretmenlerinin çocuklara istenmeyen davranışlarında her ne kadar kızıyor olduğu tespit edilmiş olsa da, bu sonuçlar bize öğretmenin hem devlet okulları hem de özel okullarda sınıfında genel anlamda bir otorite kurduğunu ve öğrencileriyle iyi bir iletişim içinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca katılımcılardan 180' inin okulunu değiştirmek istememesi de bu sonucu destekler niteliktedir.

“Öğretmenimle birlikte tüm sınıf kolayca gülebiliriz” sorusuna verilen %22 oranında katılıyorum ve %40,3' lük bir oranda kesinlikle katılıyorum cevapları da, bu çalışmaya katılan çocukların öğretmenlerinden memnun olduklarının bir diğer göstergesidir.

Tüm bu değerlendirmelerin yanında, düşük yüzdelerde de olsa etkili iletişim için olumsuz olarak nitelendirilebilecek cevaplar bulunmaktadır. Mesela, 300 çocuktan yaklaşık 110' unun kendini bazen yalnız hissetmesi bu duruma verilebilecek örnekler arasındadır.

Sonuç olarak baktığımızda, ebeveynlerin belki de farkında olmadan çocuklarının iyiliğini düşünerek yaptıkları pek çok davranış, aslında çocuğun gelişimi ve ikili ilişkilerine faydadan çok zarar verebilmektedir. Mesela, çocuk oyun oynarken gereksiz müdahale etmek, çocuk yorulmasın diye ya da zaman kazanmak açısından çocuğun yapabileceği bir işi hızlıca bitirmeye çalışmak, çocuğu mutlu etmek adına sürekli maddi değeri yüksek hediyeler almak gibi davranışlar, çocuğun gelişiminde olumlu etkisi olmayan davranışlara verilebilecek örnekler arasındadır.

Çocukla etkili iletişim kurabilme ve çocuğa da iletişim becerileri kazandırma noktasında hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin özellikle 3-12 yaş arasındaki çocuklara olan davranışlarına daha fazla dikkat etmeleri gerekmektedir. Dikkat etmeleri gereken en önemli konular arasında her çocuğu kendi özellikleriyle farklı birer birey olarak kabul etmek, öncelikle sevgiyle yaklaşmak ve çocuğa güven duyduklarını hissettirmek ve çocuğun yaş özelliklerinden dolayı algılama özelliklerine göre davranmak gibi durumlar sayılabilir. Bu çalışmada da ilköğretim dönemi öğrencilerinin çalışma grubu olarak seçilmesinin sebebi, bu yaş grubundaki öğrencilerin sorulara vermiş oldukları cevaplara göre, öğretmen ve ailelerinin kendilerine karşı olan davranışlarından memnun olup olmadıklarını belirlemek ve bu cevapları iletişim noktasında değerlendirmeye çalışmaktır.

Çocuklarla etkili iletişim konusunda, yapılacak olan daha sonraki araştırmalarda ailelerin iletişim becerilerinin ve özellikle öğretmenlerin çocuk sevme davranışları ile iletişim becerileri noktasında yeterlilik seviyelerinin ölçülmesinin konu olarak seçilmesinin ve geniş kapsamda çalışılmasının, bu çalışmanın daha iyi anlamlandırılmasına katkı sağlayacağı görüşündeyiz.

KAYNAKÇA

- AB (Avrupa Birliği) ve TC (Türkiye Cumhuriyeti). (2015). Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesi Teknik Destek Projesi, Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi Strateji ve Eylem Planı.
- AÇEV (Anne Çocuk Eğitim Vakfı). (2017). Suriyeli Çocuklar İçin Yaz Anaokulları. İstanbul: İMAK.
- Akpınar, Teoman (2017). Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (3), 16-29.
- Alkan, Vesile, Başar, Mustafa A.,Ceylan, Müyesser, Çoruk, Adil, Gökçakan, Nurcan, Güven, Sibel, Güven, Ahmet Z. ve Terzi, Çetin (2013). Etkili İletişim (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Altınoğlu- Dikmeer, İlkiz, Erol, Neşe ve Gençöz, Tülin (2014). Evlat Edinilmiş ve Biyolojik Ebeveyniyle Yaşayan Çocukların Davranışsal ve Duygusal Sorunları ve Bağlanma Düzeyleri ile Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Stillerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi. Türk Psikiyatri Dergisi, 25, 1-10.
- Altıntaş, Ersin ve Çamur, Devrim (2005). Sözsüz İletişim Beden Dili (1. Baskı). İstanbul: Aktüel Yayınları Alfa Akademi.
- Apaydın, Halil (2001). Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12 (13), 319-337.
- Araç, İpek (2014). Okulda İletişim. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Artar, Feray (2012). Mahkûmiyetin Mahrum Çocukları: Ceza İnfaz Kurumlarında Anneleriyle Yaşayan Çocukların Yaşam Şartları ve İhtiyaçları (Sunum). Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu, Ankara, 19 Mayıs 2012.

- Aslan, Neşe ve Arslan Cansever, Belgin (2007). Okuldaki Sosyal Etkinliklere Katılımda Ebeveyn Çocuk Etkileşimi (Kültürlerarası Bir Karşılaştırma). Ege Eğitim Dergisi, 1 (8), 113-130.
- Ataman, Ayşegül. Üstün Yetenekli ve Üstün Zekalı Çocuk ile Yaşamak. <https://www.tuzyeksav.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/ataman-aysegul-ustun-yetenekli-ve-ustun-zekali-cocuk-ile-yasamak.pdf>, Erişim Tarihi: 28.05.2019.
- Avşar, Abdullah, Karanfil, Ramazan ve Keten, Alper (2013). Çocukta Fiziksel İstismar Sonucu Ölüm: Olgu Sunumu (Poster). X. Adli Bilimler Sempozyumu, Ankara, 13-16 Kasım 2013.
- Bacanlı, Hasan (2004). Gelişim ve Öğrenme (9. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baltaş, Zuhale ve Baltaş, Acar (2000). Bedenin Dili (23. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baran, Aylin (2004). Türkiye’ de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz Sayı: 1, 31-41.
- Baykoç Dönmez, Necate (2009). Üstün ve Özel Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim, 283- 306.
- BİLGESAM. (2011). Çocuklarda İletişim Araçları Bağımlılığı Anket Çalışması Teknik Raporu.
- Bilici, Ali B. (2014). 0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Boz, Hayat A. (1999). Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32 (1), 41-48.
- Canatan, Kadir ve Yıldırım, Ergun (2011). Aile Sosyolojisi. Açılım Kitap: İstanbul.
- Cankur, Serra (2012). Çocukların Ev İçinde Yaşadıkları Şiddet Araştırması (1. Baskı). İstanbul: Genç Hayat Yayınları.
- Communication Research Associates (2004). Communicate! Workbook For Interpersonal Communication. (7th Ed). Dubuque: Kendall/Hunt Publishing Company.

- Cüceloğlu, Doğan (2002). Yeniden İnsan İnsana (27. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, Doğan (2003). İletişim Donanımları (54. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çalışkan, Nihat ve Kılıç, Elif (2014). Farklı Kültürlerde ve Eğitimsel Süreçte Renklerin Dili. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 15 (3), 69-85.
- Çelebi, Engin (2014). 4-6 Yaş Arası Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları Üzerine Okulöncesi Öğretmenlerin Görüş ve Tutumları. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (32), 476-485.
- Çelik, Pınar, Sarı, Mahmut M. ve Yıldırım Doğru, S. Sunay (2015). Türkiye’ de ve Avrupa’ da 2000-2013 Yılları Arasında Özel Gereksinimli Çocuklarla İlgili Yapılmış Olan Müzik Eğitimi Çalışmalarının Değerlendirilmesi. Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 2 (2), 10-28.
- Çetin, S. (2013). Aile İçi İletişime Facebook’ un Etkisi: Kütahya Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Çocukla İletişim- 1. Sakarya Üniversitesi Sürekli Uygulama ve Araştırma Merkezi. file:///C:/Çocuk%20ve%20İletişim/6060.pdf, Erişim Tarihi: 12.09.2018.
- Çopur, Ebru, Ulutaşdemir, Nilgün ve Balsak, Habip (2015). Çocuk ve Suç. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1 (2), 120-124.
- Dağ, İsa (2014). Etkili İletişimin Eğitim Yönetiminde Rolü. Journal of Qafqaz University-Philology and Pedagogy, 2 (2), 199-214.
- Demirtaş, Selen (2011). Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirtaş, Özkan, Erdem, E. Çolpan ve Mutlucan, Alp M. (2013). Sokak Çocukları Sorunu ve Bu Çocukların Karşılaştıkları Riskler Nelerdir? Yürütülen Hukuki, Psiko- Sosyal Çalışmalar Nelerdir?. Bitirme Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Dinçer, Ker Müjde (1998). İş Yaşamında ve Özel Yaşamda Kişisel İmaj (3. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Doğan, İsmail (2005). Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dökmen, Üstün (2001). İletişim Çatışmaları ve Empati (17.Baskı). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Durmuş, Beril, Yurtkoru, E. Serra ve Çinko, Murat (2013). Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Eller, Tawnya T. and Eller, Bill (2000). Kidnapping. Encyclopedia of Murder and Violent Crime. Hickey E (Ed.). Thousands Oaks, CA: SAGE Publications.
- Erdem, Ali R. ve Okul, Özgül (2015). Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerle İletişim Becerileri. Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 1 (1), 1-8.
- Erdoğan, İrfan (2003). Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı, İstatistiksel Yöntemler, Analiz ve Yorum. Ankara: Erk.
- Ereş, Figen (2009). Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi. Aile ve Toplum, 5 (17), 88-96.
- Ergin, Akif ve Birol, Cem (2000). Eğitimde İletişim. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eroğlu, Erhan, Ataizi, Murat, Yüksel, N. Aysun ve Yüksel A. Haluk (2013). Etkili İletişim Teknikleri (2. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web- Ofset.
- Erol, Dilek (2007). Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin, Çocuklardaki Fiziksel İstismar Belirtilerine İlişkin Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ertekin, İrfan (2018). Örgütsel İletişim Kuramları. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication- TOJDAC, ISSN: 2146- 5193, 8 (2), 297-311.
- Fidan, Mehmet (2012). İletişim Kurmak İstiyorum (3. Baskı). Konya: Tablet Kitapevi.

- Fitzpatrick Richard and Koerner, Ascan F. (2002). https://www.researchgate.net/publication/239822806_Running_Head_FAMILY_COMMUNICATION_SCHEMATA, Erişim Tarihi: 29.07.2019.
- Gökçe, Orhan (2006). İletişim Bilimi/ İnsan İlişkilerinin Anatomisi (1. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gönültaş, M. Burak (2014). Kayıp Çocuk ve Çocuk Kaçırma Olgularında Soruşturmanın Etkinleştirilmesi. Adli Bilimler Dergisi, 13 (1), 43-49.
- Greene, Ross W (1999). Başa Çıkılamayan Çocuklar. Çev. Seher Yılmaz. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Grice, Paul (1989). Studies in the Way of Words. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Güçlü, Mustafa (2017). Örgütsel İletişim: Eğitim Kurumlarındaki Yeri ve Önemi Açısından Bir Değerlendirme. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7 (13), 854-870.
- Gülнар, Birol ve Balcı, Şükrü (2011). Yeni Medya ve Kültürleşen Toplum. Konya: Literatürk Yayınları.
- Güneş, Adem (2013). Çocuk Eğitiminde Pozitif İletişim Cezasız Çocuk Eğitimi (1. Baskı). İstanbul: İmak Ofset.
- Güngör, Nazife (2011). İletişime Giriş. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Gürüz, Demet ve Temel Eğinli, Ayşen (2014). Kişilerarası İletişim (7. Baskı). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Habacı, İbrahim, Kurt, Mehmet, Adıgüzelli, İsmail Y. ve Kalkan, Abdülbekir (2013a). Qualitative Research on Teaching Values in Primary Education System. The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science – JASSS, 6 (5), 387-403.

Habacı, İbrahim, Ürker, Abdullah, Bulut, Seval, Atıcı, Recep ve Habacı, Zeynep (2013b). The effects of Body Language on Educationteaching. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 8 (9), 1639-1655.

<http://asmlyayin.com/uploads/cd-kapaklar/pdf/9-mesleki-gelisim.pdf>, Erişim Tarihi: 16.09.2019.

<http://eski.bingol.edu.tr/media/263898/Buro-Yonetimi-ve-iletisim-Teknikleri-2-.pdf>, Erişim Tarihi: 16.05.2019.

<http://worldfamilyorganization.com/about/>, Erişim Tarihi: 26.10.2018.

<https://akademik.adu.edu.tr/myo/cine/webfolders/File/ders%20notlari/iletisim.pdf>, Erişim Tarihi: 16.09.2019.

<https://alonot.com/aof-ders-notlari-kisiler-arasi-iletisim-ders-notlari/>, Erişim Tarihi: 12.09.2018

<https://docplayer.biz.tr/9105757-Etkili-iletisim-ders-notu.html>, Erişim Tarihi: 16.05.2019.

https://kolayaof.com/ornek_ozet/ILT107U.pdf, Erişim Tarihi: 16.09.2019.

<https://ohantekten.com/iletisim-dersi-vize-ve-final-ders-notlari.html>, Erişim Tarihi: 08.08.2019.

Işık, Metin (2000). İletişimden Kitle İletişimine (1. Baskı). Konya: Mikro Yayınları.

İLT104U, Etkili İletişim Teknikleri. <https://docplayer.biz.tr/19612405-Ilt104u-etkili-iletisim-teknikleri.html>, Erişim Tarihi: 16.05.2019.

İMDAT (Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği) ve ASUMA (Acıbadem Üniversitesi Suç ve Şiddetle Mücadele Uygulama ve Araştırma Merkezi). (2016). Çocuk İstismarına Yönelik Rapor. İstanbul: İMDAT ve ASUMA.

İnsan Hakları Derneği. (2008). Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu. ISBN: 978 - 975-7090- 23-6. Ankara: Berkay Ofset.

İşlek, Didem. Çocuk Gelişimi.
http://docs.neu.edu.tr/staff/didem.islek/Çocuk%20Gelişimi_4.pdf, Erişim Tarihi:
 16.05.2019.

Kandır, Adalet ve Alpan, Yasemin (2008). Okul Öncesi Dönemde Sosyal- Duygusal Gelişime Anne- Baba Davranışlarının Etkisi. Aile ve Toplum, 4(14), 33-38.

Kapıcı, Emine G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37 (1), 1-13.

Kara, Erdoğan, Tütüncüler, Akın, Cenger, Cüneyt D., Yener Zeynep ve Demircioğlu, Mehmet E. (2013). Travma Nedeni ile Acil Servise Getirilen Waardenburg Sendromlu Çocuğun İstismarı (Poster). X. Adli Bilimler Sempozyumu, Ankara, 13-16 Kasım 2013.

Karabekiroğlu, Koray (2015). Çocuklarla Etkili İletişim İçin Ebeveynlere Öneriler. Denizciler Çamlık İlkokulu Müdürlüğü, “Çocuğumla Etkili İletişim Kurma” Semineri, 24 Aralık 2015.

Karaçor, Süleyman ve Şahin, Ali (2004). Örgütsel İletişim Kurma Yöntemleri ve Karşılaşılan İletişim Engellerine Yönelik Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8, 97-117.

Karadağ, Şule (2015). Evlilik Uyumu İlişkisinde Aile İçi İletişimin Rolü: Konya Örneği. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karakuş, Cansev (2013). Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Yeterlikleri. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2 (3), 26-35.

Kaya, Yahya K. (1996). Eğitim Yönetimi (6. Baskı). Ankara: Bilim Yayınları.

Keçeci Kurt, Songül ve Polat, Suat (2013). Osmanlı Devleti’ nde Kızların Eğitiminde Okulun Önemi (1839 -1920). Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (2), 80-100.

- Kefi, Sara, Çeliköz, Nadir ve Erişen Yavuz (2013). Okulöncesi Eğitim Öğretmenlerinin Temel Bilimsel Süreç Becerilerini Kullanım Düzeyleri. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(2), 300-319.
- Keklik, Belma (2012). Öğretim Üyelerinin Dış Görünüşlerinin Öğrenciler Tarafından Algılanma Biçiminin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 4 (3), 129-141.
- Kevereski, Ljupko and Iliev, Dean (2017). Face to Face Communication in Families - The Historical and Contemporary Perspective. Research in Pedagogy, 7 (2), 168-186.
- Kıran, Seden (2008). Okulöncesi Dönemi Çocuklarına Yönelik Hazırlanan Masal ve Öykü Kitaplarında Geçen İletişim Engelleri. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kircelli, Fuat, Cavlak, Mehmet, Kumru, D, İmali, M ve Memiş, D (2013). Bir Olgu Sunumu: Çocukluk Çağı Cinsel İstismar Öyküsünün Geleceğe Etkisi (Poster). X. Adli Bilimler Sempozyumu, Ankara, 13-16 Kasım 2013.
- Koffka, Kurt (1954). Zihni İnkişafın Esasları. Çeviren: Suat Tavlan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları.
- Korkut Owen, Fidan ve Bugay, Aslı (2014). İletişim Becerileri Ölçeği' Nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (2), 51-64.
- Kosku, Nilüfer. İletişim Teknikleri. İRİS Akademi. <https://docplayer.biz.tr/107303477-iletisim-teknikleri-nilufer-kosku-md-phd-halk-sagligi.html>, Erişim Tarihi: 07.05.2019.
- Köknel, Özcan (1986). İnsanı Anlamak (1. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Küçük, Mestan (2012). Yazılı İletişim. (Editör: İzlem Vural). İletişim (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Mckay, Matthew, Davis, Martha and Fanning, Patrick (2012). İletişim Becerileri (Çeviren: Özgür Gelbal). Ankara: HYB Basım Yayım.

- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2008). Çocuk Bakımında İletişim. Ankara: MEB.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2009). Üstün Zeka ve Özel Yetenekli Çocuklar. Ankara: MEB.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2012). Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri, Grup İletişimi. Ankara: MEB.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2013a). Psiko- Motor Gelişim. Ankara: MEB.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2013b). Aile ve Çocuk. Ankara: MEB.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2014). Etkili İletişim. Ankara: MEB.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2015a). Çocukla Etkili İletişim. Ankara: MEB.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2015b). Çocukta Davranış Yönetimi. Ankara: MEB.
- Neslitürk, Seviye (2013). Anne Değerler Eğitimi Programının 5- 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Oğurlu, Üzeyir ve Yaman, Yavuz (2010). Üstün Zekâlı/ Yetenekli Çocuklar ve İletişim. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28, 213-223.
- Okan Eğitim Kurumları. <https://docplayer.biz.tr/26504718-Okan-egitim-kurumlari-psikolojik-danismanlik-ve-rehberlik-birimi-insan-omrunde-altin-yillar.html> , Erişim Tarihi: 16.05.2019.
- Oruç, Cemil (2011). Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi. İstanbul: Dem Yayınları.
- Oskay, Ünsal (2014). İletişimin Abc' si. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Özbay, Yaşar (2013). Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri (1. Baskı). Ankara: Hangar Marka İletişimi ve Reklam Hizmetleri.
- Özel Üsküdar SEV İlköğretim Okulu Rehberlik Servisi. Çocuklarda Sosyal Beceriler. https://www.sevuskudar.k12.tr/images/files/pdf/Sosyal_Beceriler.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

- Özer, Kadir (2000). İletişimsizlik Becerisi (1. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Özer, Deniz (2012). Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim. ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3 (6), 268-281.
- Özkan, Mustafa U. (2017). Üstün Yetenekli Çocukların Özellikleri.
- Özmen, Fatma, Aküzüm, Cemal, Zincirli, Muhammed ve Selçuk, Gülenaz (2016). The Communication Barriers Between Teachers and Parents in Primary Schools. Eurasian Journal of Educational Research, 66, 27-46.
- Öztat, Fatma (2019). Aile İçi İletişim Doyumu ve Sosyal Medya Kullanım İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Palut, B. (2003). Sosyal Gelişim ve Arkadaşlık İlişkileri. Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar (1. Baskı). Yayına Hazırlayan: Müzeyyen Sevinç. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Richter, H.E. (1991). Hasta Aile. Çeviren: Günsel Toptagel İlal. İstanbul: Yaprak Yayınevi.
- RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu). (2013). Türkiye’ de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması. İstanbul: Bizim Matbaa.
- Sakallı Uğurlu, Nuray (2001). Sosyal Etkiler (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sampson, Eleri (1999). 30 Dakikada Doğru İzlenim Bırakma (1. Baskı). İstanbul: Damla Yayınevi.
- Sarıaltın, Dilara M. (2017). Kurum Bakımındaki Çocuklara İlişkin Sistemin Sosyal Refah Çalışanları Gözüyle Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sayar, Kemal ve Dinç, Mehmet (2011). Psikolojiye Giriş. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Saygılı, Sefa (2012). Çocuk Psikolojisi (1. Baskı). İstanbul: Nesil Yayıncılık.

Selimbocaoğlu, Ayşegül (2004). İletişim ve Sınıf İçi İletişimin Önemi (Bildiri). XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Gaziantep, 6- 9 Temmuz 2004.

Semerci, Bengi. Hukuk ve Psikiyatri. <https://docplayer.biz.tr/10822305-Hukuk-ve-psikiyatri-prof-dr-bengi-semerci.html>, Erişim Tarihi: 29.05.2018.

Senemoğlu, Nuray. Okul Öncesi Eğitimde Dilin Önemi. https://www.nuraysenemoglu.com/FileUpload/bs678778/File/okul_onesi_egitimde_dilin_onemi.pdf, Erişim Tarihi: 16.05.2019.

Set, Zeynep. Etkili İletişim. <https://docplayer.biz.tr/13337402-Etkili-iletisim-uzman-klinik-psikolog-evlilik-ve-aile-terapisti-zeynep-set.html>, Erişim Tarihi: 16.05.2019.

Sönmez, Mine ve Diken, İbrahim H. (2010). Problem Davranışların Azaltılmasında İşlevsel İletişim Öğretiminin Etkililiği: Betimsel ve Meta- Analiz Çalışması. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 11 (1), 1-16.

Summak, Semih M. ve Summak, Elçin G. (2005). Akıllı Bebekler Akademisi (3. Baskı). İstanbul: Sistem Yayınları.

Şahin, Sultan ve Aral, Neriman (2012). Aile İçi İletişim. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1(3), 55-66.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi). (2010). Türkiye’ de 2006- 2010 Yılları Arası Kayıp Çocuk Sorunu ve İlgili Risk Faktörlerinin İncelenmesi- Saha Araştırması. Ankara: TBMM.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi). (2013). Ed. Halide İncekara. Üstün Yetenekli Çocukların Keşfi, Eğitimleriyle İlgili Sorunların Tespiti ve Ülkemizin Gelişimine Katkı Sağlayacak Etkin İstihdamlarının Sağlanması- Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Ankara: TBMM.

TDK (Türk Dil Kurumu). (2011). Büyük Türkçe Sözlük (11. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Tomul, Ekber (2012). Sınıfta Öğretmen- Öğrenci İletişimi İçinde Etkili Sınıf Yönetimi (7. Baskı). Ed. Hüseyin Kıran. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Tuna, Yavuz (2012). İletişim Kavramı ve İletişim Süreci. (Editör: İzlem Vural). İletişim (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Tutar, Hasan ve Yılmaz, Mustafa K. (2005). Genel İletişim Kavramlar ve Modeller (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türkeri, Ahmet (2007). Türk Medenî Hukukunda Evlât Edinmenin Hukukî Sonuçları. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ulutaşdemir, Nilgün (2018). Engelli Çocuklarda İletişim ve Oyunun Önemi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2 (5), 36-51.
- UN Office on Drugs and Crime (2009). Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcıları İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı. İstanbul: CİSST Der.
- UNICEF (United Nations International Children' s Emergency Fund). (2011). Çocuklarla İletişim Yetiştirme, İlham Verme, Heyecan Uyandırma, Eğitim ve İyileştirme İçin İlkeler ve Uygulamalar. (Çevirenler: Yasemin Dede ve Melike Diler). ISBN: 978-0-578-09512-7.
- Ustakara, Fuat (2011). Kişilerarası İletişimle Bağlantılı Renk Olgusunun Bireysel Çağrışım Boyutuna Yönelik Bir Alan Araştırması: Gaziantep Örneği. Selçuk İletişim Dergisi, 6 (4), 138-154.
- Uzuntaş, Aysel (2013). Etkili İletişim: Anlatabilmek ve Anlayabilmek. Kastamonu Eğitim Dergisi, 21 (1), 11-30.
- Üredi, Lütfi ve Ulum, Hakan (2017). Çocuklarda Duygu Ayarlayabilme Yetisinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. https://www.researchgate.net/publication/320983855_Cocuklarda_duygu_ayarlayabilme_yetisinin_cesitli_degiskenler_acisinden_incelenmesi/link/5a05e93c4585157013a388c2/download, Erişim Tarihi: 09.07.2019.
- Üstündağ, Alev. Çocuk İhmal ve İstismarı- Cinsel İstismar. https://derinkuyu.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_05/13103109_ocukhmalvestsmari.pdf, Erişim Tarihi: 29.05.2018.

Vatansever Bayraktar, Hatice (2015). Eğitim Ortamında Öğretmen Öğrenci İletişimi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (18), 262-285.

Yaşar, Mustafa. Anne- Baba ve Çocuklar Arasında İletişim. http://anaokulu.cu.edu.tr/_/file/4_Iletisim.pdf, Erişim Tarihi: 12.09.2018.

Yavuzer, Haluk ve Demir, İlkay (2016). Yeni Kuşak Anne- Babalar ve Çocukları (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yaycıoğlu, Nur (1988). Başarı ve Çocuklarımız. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yetim, Nalan ve Çağlayandereli, Mustafa (2007). Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar: Mersin Örneği. Sosyoloji Dergisi, 3 (14), 31-55.

Yılmazı, Atike, Şentürk, Uğur ve Demir Erdal (2015). Zihinsel Engellilerde Fiziksel Aktiviteye Yönelik Uygulamaların İçerik Analizi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (13), 312-327.

Young, Mary Eming (1996). Early Child Development: Investing in The Future. Washington, D.C.: The World Bank.

Yumlu, Konca (1990). Kitle İletişim Kuramları (1. Baskı). İzmir: Neşa.

Yücel, Erdinç (2017). İletişimin Derin Sularında (1. Baskı). İstanbul: Çizgi Kitapevi.

www.altinegitim.k12.tr/index.php/our-blog/item/38-cep-telefonu-tablet-bilgisayar-ve-internetin-cocuklar-uzerindeki-olumsuz-etkileri-ve-alinabilecek-onlemler, Erişim Tarihi: 29.05.2018).

EKLER

ANKET FORMU ÖRNEĞİ

İLKÖĞRETİM DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLAR İLE KURULAN İLETİŞİMİ DEĞERLENDİRME ANKETİ

AÇIKLAMA:

Bu anket, öğretmen ve ailelerin ilköğretim dönemindeki çocuklar ile kurdukları iletişimi değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Sizden istenen, anketteki soruları samimi bir şekilde cevaplamanızdır (Anket vereceğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Bu nedenle içtenlikle cevaplamaktan çekinmeyiniz.). Anket sonuçlarının, çocuklarla etkili iletişim konusunda olumlu katkılarda bulunulabileceği kanısındayız.

Teşekkür ederiz.

Öğrencinin cinsiyeti:

Öğrencinin yaşı:

Öğrencinin kardeş sayısı:

Anne çalışıyorsa mesleği:

Baba çalışıyorsa mesleği:

Anne/ Baba ayrı mı:

Öğretmenin cinsiyeti:

Öğrencinin okulu: Devlet okulu (...)

Özel okul (...)

	SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Ailemle vakit geçirmeyi seviyorum.					
2	En yakın arkadaşlarımı ailem de tanır.					
3	Ailem, beni anladığını her zaman belli eder.					
4	Evde iyi bir şey yaptığım zaman, ailem bana teşekkür eder.					
5	Bir sorunum olduğunda annem beni her zaman dinler.					
6	Canım sıkkın olduğunda babamla rahatlıkla konuşurum.					
7	Ailem beni başka çocuklarla sürekli kıyaslar.					
8	Anneme ve babama yardım ettiğimde, mutlu olurlar.					
9	Evde tartışma olduğunda çok üzülürüm.					
10	İnternette vakit geçirmeyi oyun oynamaktan daha çok severim.					
11	Evdeyken, internette kalma süremi ailem belirler.					
12	Ödevlerimi yaparken ailem bana yardımcı olur.					
13	Ailemin sözünü dinlemediğim zaman bana ceza verirler.					
14	Evde kendimi bazen çok yalnız hissedirim.					
15	Evde ailem beni dinlerken hep bir şeylerle ilgilenir (Telefona bakmak, Tv seyretmek, ev işi yapmak..)					
16	Ailem, sevdiğim şeyleri yapmama izin verir ve bana yardımcı olur.					

17	Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında, bunu aileme hemen söylerim.					
18	Tanımadığım biri beni yanına çağırdığında, bunu öğretmenime hemen söylerim.					
19	Öğretmenimi çok seviyorum.					
20	Arkadaşlarımla vakit geçirmekten hoşlanırım.					
21	Öğretmenim her zaman beni anlamaya çalışır.					
22	Öğretmenimle konuşmayı seviyorum.					
23	Öğretmenimin bana güvendiğini düşünüyorum.					
24	Büyüdüğüm zaman hangi mesleği seçeceğimi biliyorum.					
25	Okula gittiğim zaman mutlu oluyorum.					
26	Öğretmeni dinlemediğimiz zaman bize kızar.					
27	Öğretmenimle birlikte tüm sınıf kolayca gülebiliriz.					
28	Sınıfımda kendimi rahat hissediyorum.					
29	Öğretmenimiz, hoşumuza giden şeyleri yapmamıza (resim, oyun..) izin verir.					
30	Ödev yaparken çok yoruluyorum.					
31	Okulda kendimi güvende hissediyorum.					
32	Bazen okulumu değiştirmek istiyorum.					
33	Öğretmenimiz daha başarılı arkadaşlarımızla, diğer arkadaşlarımı sürekli kıyaslar.					